

Inventar N° 465

Biblioteca școlară.

Donatie Onor. Ministru

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

Doublet.

No 63

COMISIA ISTORICĂ A ROMÂNIEI

MIRON COSTIN

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

DIN CE ȚARĂ AU EȘIT STRĂMOȘII LOR

EDIȚIE DE

C. GIURESCU

BUCUREȘTI

ATELIERELE GRAFICE SOCEC & Co., SOCIETATE ANONIMA

1914

19764

PREFAȚĂ

Mica scriere a lui Miron Costin despre originea poporului român, care se dă acum la lumină pentru întâia oară cu titlul ei propriu și în forma originală, a mai fost publicată de două ori, de M. Kogălniceanu (1852) și V. A. Ureche (1886), supt titlul de Cartea pentru descălecatul dintâi al țării Moldovei și neamului moldovenesc. În aceste edițiuni, De neamul Moldovenilor cuprindeă 7 capitole. Constatând între ele numeroase repetiții, nepotriviri și contraziceri, am căutat să verific textul publicat cu manuscriptele cunoscute, spre a putea ști dacă această lipsă de unitate se datoră autorului, ori eră produsă de interpolări. Rezultatul colafațiunii a fost convingerea că textul nu cores-pundeă tradițiunei din manuscripte, și că de multe ori fusese stabilit în mod cu totul arbitrar.

Nevoia unei noi edițiuni mi s'a părut cu atât mai im-perioasă, cu cât această scriere nu ne interesează numai pentru chestiunea originii romane a poporului român, expusă aci pentru prima oară pe larg și documentat, dar și pentru un alt fapt. Pă-rerile exprimate de Miron Costin în această lucrare asupra cro-nicarilor anteriori, ale căror scrieri sunt necunoscute, au dat naștere unei foarte răspândite tradițiuni literare, pe care se reazemă în bună parte și astăzi cunoștințele noastre asupra lor. Urmărind limpezirea acestei tradițiuni, m'am convins însă dela început că restabilirea textului original, dela care ea por-nise, trebuia întreprinsă înaintea oricărei alte cercetări.

Ediția de față, ieșită din aceste preocupări, stabilește ur-mătoarele rezultate noi:

1) Scrierea *De neamul Moldovenilor* a fost publicată de

INTRODUCERE

În «Voroava către cititor» cu care își începe Letopisețul său dela Aron Vodă înainte (1595—1661), Miron Costin spunea în 1675 următoarele:

«Fost-au în gândul meu, iubite cititorule, să fac letopisețul țării noastre Moldovei din descălecatul ei cel dintâi, «carele au fost de Traian împăratul, și urzisem și începătura «detopisețului; ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi «de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de grije și suspinuri. «Și la acest fel de scrisoare gând slobod și fără valuri tre-«buește, iară noi privim cumplite vremi și cumpănă mare «pământului nostru și nouă. Deci priimește această dată atâta «din truda noastră, ca să nu se uite lucrurile și cursul țării, «de unde au părăsit a scrie răposatul Ureche vornicul... «cu această făgăduință, că și letopisețul întreg să aștepți «dela noi, de vom avea zile și nu va fi pus prea veșnicul «sfat a puternicului Dumnezeu țării aceștia țenchiu și soroc «de săvârșire¹».

Făgăduiala din urmă cronicarul n'a îndeplinit-o. Acel «detopiseț întreg», pe care îl proiectase, nu s'a păstrat, și desigur că nici n'a fost scris. Letopisețul până la 1595, care a circulat în secolul XVIII supt numele lui, este în realitate Letopisețul dela zidirea lumii al fiului său Nicolae Costin, într'o redacțiune mai prescurtată, pe care confuzia unui copist îl atribuisse tatălui. Din marea operă plănuită și anunțată în

¹ Kogălniceanu, Letopisețe², I, 247.

² C. Giurescu, Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian (extras din Buletinul Comisiunii istorice a României, I), 43—7.

1675, ne-a rămas, în afară de continuarea letopisețului lui Pseudo-Ureche (1595—1661), numai începutul, un fragment relativ la originea Românilor, intitulat în edițiunile de până acum: Cartea pentru descălecatul dintâi a țării Moldovei și neamului moldovenesc. Titlul acesta i-a fost dat de Kogălniceanu, primul editor; cel original, al autorului, este: «De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor». Scrierea aceasta formă «cartea dintâi» a unei opere mai întinse, pe care cronicarul n'a mai continuat-o.

Lucrarea este remarcabilă nu atât prin originalitate ori bogăția informației istorice, cât mai cu seamă prin tăria și căldura cu cari susține, pentru prima oară în Moldova pe larg și documentat, două idei fundamentale pentru toată dezvoltarea noastră politică și culturală următoare: unitatea neamului românesc de pretutindeni, și originea lui romană în legătură cu cucerirea Daciei de Traian. A urmări obârșia acestor idei în izvoarele de cari s'a servit Miron Costin, precum și influența pe care ele au exercitat-o asupra cronicarilor următori, este de cel mai mare interes pentru istoriografia noastră.

Caracterul fragmentar al scrierei face însă să se nască întrebarea, dacă ea este acea «începătură» a letopisețului, urzită înainte de 1675, sau o lucrare revăzută și completată mai târziu. Pentru cunoașterea și aprecierea operii istorice a lui Miron Costin, răspunsul la această întrebare este foarte important, întru cât nu e fără îndoială acelaș lucru, dacă înaintea noastră avem prima încercare istorică a cronicarului, începutul unei opere mai întinse rămasă în stare de urzeală, pe care el, în așteptarea timpului când va putea să o revadă și să o continue, n'o socotise încă vrednică de dat la lumină, sau o lucrare definitivă din epoca maturității, în care ne-a dat întreaga măsură a cugetării și culturii sale istorice.

În legătură cu această chestiune mai este încă una tot așa de importantă. Părerile exprimate de Miron Costin în această scriere asupra celor dintâi cronicari moldoveni, cari scriseseră în românește — Ureche, Istratie logofătul, Simion dascălul și Misail călugărul — ale căror scrieri sunt mai toate pierdute, au dat naștere unei foarte răspândite tradițiuni, admisă în bună parte și astăzi în istoriografia noastră. Dar

cum în alte scrieri cronicarul are păreri deosebite, este necesar să cunoaştem în mod precis succesiunea cronologică a scrierilor sale, spre a putea stabili dacă deosebirile, pe cari le constatăm în ideile sale, sunt rezultatul unei confuziuni, provocată de informaţiuni contradictorii, sau reprezintă o evoluţiune, determinată de o mai temeinică documentare.

Mica scriere a lui Miron Costin ridică, cum vedem, probleme dintre cele mai importante. Pentru dezlegarea lor este neapărat necesar să pornim dela un text sigur. Cele două ediţiuni pe cari le avem, a lui M. Kogălniceanu apărută în 1852 în volumul I al Letopiseţelor, şi a lui V. A. Ureche în Operele complete ale lui Miron Costin 1886, nu ni-l dau. Amândouă sunt defectuoase. Intre ele există, pe lângă alte deosebiri mai mici, una foarte însemnată: un întreg capitol, al cincilea, este cu totul diferit. În afară de aceasta, între capitolele celelalte constatăm numeroase nepotriviri, repetiţii şi contraziceri. Înainte de orice altă cercetare şi discuţiune trebuie deci să vedem care e textul original al lui Miron Costin. Pentru aceasta este necesar să examinăm în ce condiţiuni ni s'a transmis.

I. Manuscriptele.

Până acum cunoaştem 18 manuscripte cari cuprind cartea De neamul Moldovenilor. Afară de unul, aflat la Petersburg, în care scrierea lui Miron Costin este singură, celelalte toate sânt în Biblioteca Academiei române şi cuprind corpuri formate din mai multe cronice.

Aceste manuscripte sunt următoarele:

Manuscriptul dela Petersburg (Ms A). (A făcut parte dintre manuscriptele bibliotecii Załuski, aflătoare astăzi în biblioteca imperială din Petersburg, unde a fost descoperit de d. Ioan Bogdan, preşedintele Comisiunii istorice. Prin stăruinţele d-sale s'a făcut pentru Comisiune o foarte bună copie fotografică, de care m'am servit, ajutat şi de notele d-lui Bogdan, pentru această ediţiune. Manuscriptul are cota F. IV. No. 2; este în folio, având 24 foi, nepaginate; începutul şi o foaie din mijloc lipsesc. Scrierea este frumoasă;

titlurile și inițialele sunt cu roșu. N'are nici o însemnare cu privire la autor ori scriitor; după scriere se vede însă că e unul din manuscriptele copiate de Axintie uricarul, care l-a scris, cred, pe la 1712—13. Citatele latinești, corecte și frumos scrise, sunt de altă mână, probabil a unuia din secretarii lui Nicolae Mavrocordat, din ordinul căruia bănuiesc că s'a și făcut copia. Manuscriptul cuprinde cartea De neamul Moldovenilor, împărțită în 7 capitole, subdivizate fiecare în paragrafe (zacele). Textul prezintă mai multe note marginale, cu lămuriri și adaose, făcute însă de altcineva decât de scriitorul manuscriptului¹. Foile cari lipsesc cuprindeau predoslovia și lista istoricilor cari au scris despre descălecatul dintâi², precum și o parte din primul capitol³.

În manuscriptele din Biblioteca Academiei Române, cartea De neamul Moldovenilor formează mai mult un fel de introducere la istoria Moldovei, cuprinsă în alte scrieri. Aceste manuscripte fiind mai toate descrise, unele chiar de mai multe ori, în alte publicațiuni, mă mărginesc să arăt aci numai de către cine și când au fost scrise și ce cronice cuprind.

Manuscriptul 353 (Ms L). A fost scris pe la 1720—30 pentru Nicolae Mavrocordat de <Radu Lupescu, logofețel de divan, fiul lui Mihail ieromonahul>. Cuprinde:

1. De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor (f° 6—31), împărțită în 5 capitole, subdivizate în paragrafe.
2. Predoslovia la stihuri (f° 32)⁴.
3. Înțelesul stihurilor, cum trebuie să se citească (f° 33)⁵.
4. Viața lumii (f° 34—36)⁶.
5. Înțelesul pildelor ce sânt în stihuri (f° 37—38)⁷.
6. Graiul solului tătăresc către Alexandru Machidon și răspunsul acestuia (f° 38—40)⁸.

¹ Vezi mai departe p. 31^{15—24}, 40^{32—40}, 44^{39—42}, 45⁴⁰, 46^{33—43}, 47^{30—31}, 48^{30—31}, 49^{34—36}.

² Ibidem p. 324.

³ Ibid. p. 13^{35—36}.

⁴ Publicată de V. A. Ureche în Operele complete ale lui Miron Costin, II, 499.

⁵ Ibidem, II, 499—500.

⁶ Ibid. II, 501—506.

⁷ Ibid. II, 506—508.

⁸ Ibid. II, 145—146.

7. Epigrama către mitropolitul Dosoftei (f° 40—41)¹.

8. Letopisețul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin, fără nici un titlu și fără predoslovie, într'o redacțiune prescurtată către sfârșit și întreruptă în 1595 (f° 42-341).

9. Viața lui Nicolae Mavrocordat scrisă de marele logofăt Nicolae Roset (f° 345—357)².

Manuscriptul 580 (Ms G). Este o copie făcută la Brașov pentru marele stolnic Matei Crețulescu, de Gheorghie, un logofețel al acestuia, care a terminat-o la 11 Ianuarie 1718; copia aceasta reproduce o alta din 2 Octomvrie 1713, făcută la rândul-i depe una din 25 Iulie acelaș an. Crețulescu a făcut diferite îndreptări, mai ales de ortografie, și notițe marginale. Cuprinde aceleași scrieri ca și ms 353, cu deosebire că letopisețul lui Nicolae Costin are aci predoslovie autorului — fără iscălitură însă și cu modificări, fiind adresată domnului, nu cititorului — și este precedat de următoarea notiță: «Letopiseț al țării Moldovei, acum după izvoade scos cu porunca prea luminatului și înălțatului domnului nostru Io Nicolae Mavrocordat Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn și obla-duitor a toată Moldovlahia, în anul dela zidirea lumii 7221, iar dela nașterea lui Hristos 1713, mesița Octomvrie 20 dni, de Miron Costin, carele au fost logofăt mare în Moldova»³.

Manuscriptul 2715 (Ms I). A fost scris de Stanciul ierei dela Biserica tutulor sfinților din București, care l-a terminat la 9 Iulie 1723. Are acelaș cuprins ca și ms 580, cu notița de la începutul letopisețului lui Nicolae Costin și predoslovie adresată domnului⁴.

¹ Ibid. II, 509-510.

² Manuscriptul a fost descris de V. A. Ureche, care l-a numit Codex AA Văcăresceanu (Operele lui Miron Costin, I, 26—30) și de I. Bianu și R. Caracaș în Catalogul manuscriselor românești, II, 64—68.

³ A fost descris de C. Erbiceanu (Revista teologică, 1886, No. 16), de V. A. Ureche (Operele lui Miron Costin, I, 679—682) și de I. Bianu și R. Caracaș (Catalogul manuscriselor românești, II, 335).

⁴ Manuscriptul a fost folosit de Gr. Tocilescu în Studii critice asupra cronicelor române (Revista p. Istorie, Archeologie și Filologie, anul 2, vol. III, p. 252) și a fost descris de V. A. Ureche supt numele de Codex A. Tocilescu (Operele lui Miron Costin, I, 24—26). M. Gaster a reproduș din el scrierile arătate mai sus supt n° 4 și 7 (Crestomatie română, I, 202—207).

Manuscriptul 401 (Ms B). Este o copie făcută de un necunoscut pe la începutul secolului XIX. A aparținut lui Ioan Beldiman, care l-a dăruit la 4 Maiu 1827 vătafului Ursache Costin (v. f° 26^v și 62^v). Manuscriptul întreg eră, probabil, format din două volume, acesta fiind cel dintâi. Cuprinde aceleași scrieri ca și mss 580 și 2715; îi lipsește însă notița din fruntea letopiseșului lui Nicolae Costin, precum și partea din urmă a acestui letopiseș, dela războiul lui Ștefan cel Mare cu Ioan Albert (1497) înainte, care formă, cred, volumul al doilea¹.

Manuscriptul 104. A fost copiat în intervalul dela 8 Iunie până la 12 Iulie 1800 (v. f° 16 și 353^v). Costache Sion spune într'o notiță din 1869 (f° 14), că a fost scris de bunicul său Toader Sion medelnicerul. Manuscriptul cuprinde:

1. Pinax adecă însemnare de cele ce se află întru acest hronograf (f° 2—8).

2. De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor (f° 9—53), împărțită în 7 capitole, subdivizate în paragrafe.

3. Letopiseșul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin — într'o redacțiune acefală, foarte prescurtată până la descălecatul lui Dragoș Vodă, și mergând numai până în 1595 — atribuit lui Ureche vornicul (f° 53^v—194).

4. Letopiseșul lui Miron Costin (f° 194^v—353)².

Manuscriptul 2305. A fost copiat între 15 Iulie și 15 August 1800 (v. f° 1 și 338) tot de Toader Sion. Are acelaș cuprins ca și ms 104.

Manuscriptul 2942 este o copie de pe la 1830, care conține aceleași cronice ca și ms 104.

Manuscriptul 731 a fost copiat în anii 1819—1820 în mânăstirea Slatina de Nichifor monahul Malcociu. El formează partea întâi a unui manuscript în două volume, cuprinzând acelaș corp de cronice ca și ms 104. Volumul al doilea, în care se află letopiseșul lui Miron Costin, este tot la Academia Română supt n° 508.

Manuscriptul 3067 este la fel cu manuscriptul 731. A fost

¹ Descriș de I. Bianu și R. Caracaș (Catalogul manuscriptelor românești, II, 77—79).

² Descriș de I. Bianu în Catalogul manuscriptelor românești, I, 234—5.

scris în 1832 în mănăstirea Râșca de Theofan monahul după un letopiseț al mănăstirii Slatina.

Manuscriptul 123 a fost scris în 1805—6 de Vasile Pogor și Miron. Cuprinde:

1. De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor (f° 1—23).

2. Letopisețul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin, în aceeaș redacțiune ca și în ms 104 (f° 1—75 v).

3. Letopisețul lui Miron Costin (f° 75 v—159 v).

4. Letopisețul țării Moldovei dela Istratie Vodă Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661—1705 (f° 159 v—192)¹.

Manuscriptul 232, scris de un necunoscut în 1780, are acelaș cuprins ca și precedentul, cu deosebire că-i lipsește partea din urmă, dela domnia a doua a lui Dumitrașcu Cantacuzino (1684) înainte².

Manuscriptul 503 a fost copiat în 1797 de Dumitru cântărețu Bucureșteanu și cuprinde aceleași scrieri ca și ms 123³.

Manuscriptul 2575 este o copie făcută în 1834 după ms 503 sau după unul asemănător⁴.

Manuscriptul 253 (Ms N). Este scris în cea mai mare parte de cronicarul Neculce. Prezintă câteva lacune, între cari una pe la mijloc de 24 foi. Cuprinde:

1. Pinax adecă însemnare câte capete sânt scrise într'acest letopiseț al țării Moldovei (f° 1—4).

2. De neamul Moldovenilor, fără prefața lui Miron Costin (f° 5—34).

3. Letopisețul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin în aceeaș redacțiune ca și în ms 104 (f° 34—125).

4. Letopisețul lui Miron Costin, din care lipsește o foaie dela sfârșit cu moartea lui Ștefăniță Lupu (f° 125—214).

5. Cronica lui Neculce, din care lipsește O samă de cu-

¹ A fost descris de mine în ediția Letopisețului țării Moldovei dela Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661—1705, p. 41—42.

² Ibidem p. 42.

³ Ibid. p. 43.

⁴ Ibid. p. 43.

vinte, începutul domniei lui Dabija, și un fragment dela sfârșit¹.

Manuscriptul 53. A fost scris în 1766 pentru postelnicul Alexandru Hurmuzache de <Iosif Luca>. Are acelaș cuprins ca și ms 253, cu deosebire că la începutul manuscriptului, înainte de Pinax, se află prefața lui Neculce și aceea a lui Miron Costin la cartea De neamul Moldovenilor; sfârșitul letopiseșului lui Miron Costin lipsește și aci, cronica lui Neculcea este însă în partea dela început întregă².

Manuscriptul 254. Scris tot de Iosif Luca și tot în 1766, pentru spătarul Iordache Cantacuzino. Are acelaș cuprins ca și ms 53, la începutul cronicei lui Neculce lipsește însă O samă de cuvinte³.

Manuscriptul 252. Este iarăș o copie făcută de Iosif Luca, care l-a dăruit în 1775 nepotului său Matei Hurmuzache. Conține aceleași scrieri ca și ms 254, are însă mai multe lacune, între cari și cele două predoslovii, a lui Neculce și Miron, dela început⁴.

II. Clasificarea manuscriptelor.

Cu excepția manuscriptului dela Petersburg, care formează un tip aparte, toate celelalte manuscripte înșirate mai sus se împart în două grupe: mss 353 (L), 580 (G), 2715 (I) și 401 (B) alcătuiesc o grupă, celelalte o a doua.

A. Manuscriptele din prima grupă aparțin unei singure familii (LGIB). Cuprinzând toate aceleași scrieri — între cari Letopiseșul dela zidirea lumii al lui Nicolae Costin într'o redacțiune pe care n'o întâlnim aiurea — ele presupun un prototip comun (x³). Deoarece letopiseșul lui Nicolae Costin n'a fost pus

¹ Descriș de V. A. Ureche, care l-a numit Codex U (Operele lui Miron Costin, I, 22—23) și de I. Bianu în Catalogul manuscriptelor românești, I, 552—555.

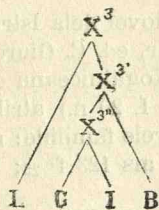
² Descriș de V. A. Ureche supt denumirea Codex DD (Operele lui Miron Costin, I, 40—41) și I. Bianu, Catalogul, I, 128—133.

³ Descriș de V. A. Ureche supt numele Codex F Cantacuzinean (Operele, I, 36—37) și de I. Bianu, Catalogul, I, 555—558.

⁴ Descriș de V. A. Ureche supt numele Codex L (Operele, I, 16—18) și de I. Bianu Catalogul, I, 548—552.

în circulație decât după moartea autorului, întâmplată în Septemvrie 1712¹, urmează că acest prototip trebuie să fie posterior acestei date. Am văzut însă că ms 580, copiat în 1718 de Gheorghie logofețelul, reproduce un altul din 20 Octomvrie 1713, iar acela pe un al treilea din 25 Iulie acelaș an. Prototipul manuscriptelor din familia LGIB a fost așa-dar scris după Septemvrie 1712, când moare Nicolae Costin, și înainte de 25 Iulie 1713, data celei mai vechi copii cunoscute. Trei dintre cele patru manuscripte, și anume GIB, nu derivă însă direct din acest prototip, ci prin mijlocirea unei copii, în care se produsese o amestecare de foi. Câteva foi, cari cuprindeau o parte din cartea De neamul Moldovenilor, și anume: sfârșitul capitolului I, capitolele II și III, și începutul capitolului al IV (dela p. 17₁₆ pomenind pre etc. până la p. 30₁ până astăzi), se aflau intercalate între foile cari cuprindeau capitolul: «Înțelesul pildelor ce sânt în stihuri» chiar în mijlocul frazei: au mers un copil din casă să scalde || un cal foarte drag lui Țir². Manuscriptul copiat cu această amestecare de foi, pe care o constatăm în manuscriptele GIB, bănuesc că este chiar acela scris la 25 Iulie 1713, din care ele derivă. La rândul lor manuscriptele GI prezintă o mai strânsă înrudire între ele, datorită, de sigur, originii lor comune derivată din copia făcută la 20 Octomvrie 1713 din ordinul lui Nicolae Mavrocordat, cum dovedește notița, reprodușă mai sus (p. IX), aflată în fruntea letopisețului lui Nicolae Costin.

Filiația manuscriptelor din această familie este așa-dar următoarea :

¹ Cronica lui Axintie uricarul, în Kogălniceanu, Letopiseța², II, 172.

² V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 507.

B. Manuscrisurile din grupa a doua se împart la rândul lor și ele în 3 familii:

a) Mss 104, 2305, 2942, 731 și 3067 cuprind toate aceleași scrieri: De neamul Moldovenilor, letopisețul lui Nicolae Costin și letopisețul lui Miron Costin; ele alcătuiesc o familie, pe care am putea-o numi *Sion* (*s*), deoarece còpiile făcute de Antohie Sion (mss 104 și 2305) sunt cele mai vechi și în acelaș timp și cele mai bune reprezentante ale ei.

b) Mss 123, 232, 503 și 2575 formează o a doua familie, i-am putea zice *Buhuș* (*b*), deoarece corpul de cronice din familia Sion e continuat prin letopisețul buhușesc (1661—1705). Am arătat aiurea filiația acestor manuscrisuri, cari derivă dintr'un prototip scris în 1732¹.

c) Mss 253, 53, 254 și 252 alcătuiesc *familia Neculce*, cele trei din urmă fiind còpii după letopisețul autograf al acestui cronicar, păstrat în ms 253 (N).

Aceste trei familii pornesc dela un prototip comun, care cuprinde un corp de cronice — format din cartea De neamul Moldovenilor, letopisețul lui Nicolae Costin și letopisețul lui Miron Costin — pe care îl regăsim în aceeaș formă în câteș trele. Inrudirea lor se mai dovedește și prin trei interpolări, una privitoare la podul lui Traian de peste Dunăre², iar celelalte două la restaurarea bisericilor din Badeuți și Bălinești de către episcopul de Rădăuți Calistru în domnia a treia a lui Mihai Racoviță, interpolări pe cari le întâlnim iarăș în câteș trele familiile³. Două cel puțin dintre aceste interpolări, cele privitoare la Badeuți și Bălinești, sunt făcute, cum am arătat altădată⁴, între anii 1721—1725.

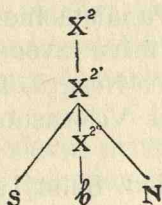
¹ Letopisețul țării Moldovei dela Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, ed. C. Giurescu p. 41—46.

² A fost publicată de Kogălniceanu ca notă la Cartea pentru descălecatul dintăi (Letopisețe², I, 29 n.) atribuind-o, fără motiv însă, lui Neculce. Ea se află în câteș trele familiile: ms 104 f° 51 v; ms 2305 f° 43 v; ms 731 f° 39; ms 3067 f° 24; ms 123 f° 25; ms 232 f° 19 v; ms 503 f° 19 v; ms 2575 f° 24; ms 253 f° 32 v.

³ Ms 104 f° 106, 121; ms 2305 f° 118, 133; ms 731 f° 86, 97; ms 3067 f° 47, 54 v; ms 123 f° 54 v, 63; ms 232 f° 40, 47 v; ms 503 f° 40, 45; ms 2575 f° 48, 55; ms 253 f° 72, 81.

⁴ Letopisețul țării Moldovei dela Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, ed. C. Giurescu p. 44 e 45. U. A. V.

Pe baza acestor observațiuni stabilim următoarea filiație a familiilor din această grupă:

Între prototipurile celor două grupe de manuscrise (x^2 , x^3) nu există nici un fel de înrudire. Ele au fost alcătuite independent, după Septembrie 1712, din elemente deosebite.

Dacă clasificarea, pe care am stabilit-o mai sus având în vedere cuprinsul manuscrisurilor luat în general, fără considerare la o anumită scriere, este exactă, atunci ea trebuie să fie aplicabilă și la fiecare din scrierile pe cari manuscrisurile din cele două grupe le cuprind, prin urmare și la cartea De neamul Moldovenilor. În adevăr scrierea lui Miron Costin ni se înfățișează în două redacțiuni deosebite, cari corespund celor două grupe de manuscrise. În familia LGIB, ea cuprinde numai 5 capitole, pe când în manuscrisurile din familiile Sion, Buhuș și Neculce are 7, pe lângă faptul că două din cele 5 comune sunt aci mai dezvoltate.

Redacțiunea aceasta în 7 capitole se află și în manuscrisul dela Petersburg, al cărui text este aproape identic, prezentând numai două deosebiri:

1) În manuscrisul dela Petersburg sunt câteva pasaje în cari unul din fii lui Miron Costin se referă la mărturia tatălui său:

Ca să aflu cum de s'a schimbat numele turnului făcut de Traian în Turnul Severinului «mult au cercat răpousatul *tată-mieu Miron*» (29₃₂₋₄₀);

La cetățuia năruită dela Galați «spunea *tată-nostru*» să se fie aflat un ban de aramă cât un ort de mare (30₃₅₋₃₆);

Dragoș Vodă nu era păstor, ci fecior unui Bogdan Vodă, «care spunea *tată-nostru* să fie auzit cu urechile sale, trecând pre la Maramorăș în solie în sus la craiul leșesc» (38₂₅₋₂₈);

Troianul din Moldova «răpousatul *tată-nostru* Miron lo-

gofățul spunea să-l fie trecut aproape de Nipru pre la un târg anume Vcioraşnoe» (41₂₆₋₂₇);

Unii zic că Troianul fusese săpat pentru apărare dinspre Tătari, între cari era și Panaiotachie Tergimanul «cum arată răpousatul Miron logofăt întru izvoadele sale» (41₃₁₋₃₂);

Dela Dunăre și Marea Neagră, Troianul merge pe câmpi peste Nipru pe la târgul Vcioraşnoe «pe unde l-au trecut *tată-nostru*» (41₃₇).

În manuscriptele Sion, Buhuș și Neculce, toate aceste pasaje au fost modificate: acolo unde cuvintele *tată-mieu* sau *tată-nostru* erau urmate de numele cronicarului, ele au fost șterse, unde erau singure, au fost înlocuite prin: Miron logofătul.

2) O altă deosebire o constituie faptul că un lung pasaj din manuscriptul dela Petersburg privitor la originea Litvanilor (34_{10-35₉₋₃₄}), a fost rezumat în celelalte manuscripte numai în câteva rânduri¹.

Deosebirile acestea, unite cu faptul că mai toate greșelile, omisiunile și scăpările de condei din redacțiunea dela Petersburg le regăsim în manuscriptele Sion, Buhuș și Neculce, probează că textul din aceste manuscripte este în realitate numai o variantă a acelei redacțiuni, care reprezintă prototipul lui. Raportul dintre ele îl vom exprima arătând prin A redacțiunea din manuscriptul dela Petersburg al lui Axintie uricarul, iar prin a pe aceea din manuscriptele Sion, Buhuș și Neculce. Se înțelege că pentru restabilirea textului primitiv al lui Miron Costin, aceasta din urmă, în afară de controlul redacțiunii lui Axintie și completarea celor două lacune pe care manuscriptul acestuia le prezintă, n'are nici o altă valoare.

III. Redacțiunea interpolată.

Deoarece cartea De neamul Moldovenilor ni s'a transmis în două redacțiuni deosebite, una în manuscriptele LGIB, cealaltă în manuscriptul A, rămâne să cercetăm, care dintre

¹ Vezi acest rezumat în Kogălniceanu, Letopisețe², I, 19 r. 19-23.

ele este cea autentică. Cele două grupe de manuscripte fiind la originea lor cu totul independente, prioritatea unei redacțiuni față de cealaltă nu se poate stabili prin filiația manuscriptelor, ci numai prin analiza lor internă.

Între textul din manuscriptele LGIB și acela din manuscriptul A, există două deosebiri, una de redacțiune și alta de întindere.

a) Deosebirea de redacție privește câteva pasaje în care este vorba de autor. În redacțiunea LGIB, Miron Costin vorbește în mod personal despre cele văzute sau constatate de către el însuși:

Cercat-am câțva de ce și-au schimbat numele Severinul, care-i făcut de Traian, când au făcut și podul, căruia *cu ochii noștri am privit* pragurile prin apa limpede a Dunării, când am mers cu Dabija Vodă cu oștile la Uivar (29¹⁹⁻²¹);

Un ban de aramă galben iarăș la acea cetate năruiță (dela Galați) *am aflat*, cât un ort de mare (30¹¹⁻¹²);

Cum și Dragoș Vodă, mare năpaste îi este pre mărturia Maramoreșanilor, *cu urechile mele am auzit* să fie fost păstor, ce este ficior unui Bogdan Vodă (87^{26-38 a});

Acesta șanț (Troianul), carele îl vedem aicea la noi, *eu l-am trecut* aproape de Nipru pre la un târg anume Vciorașnoe . . . pe unde l-am trecut eu (41^{3-5, 25});

Panaiotachie tergimanul *la voroavă cu mine* pentru șanțul acesta au dat samă, cum un istoric anume Bonfin, ungur, pomeneste de șanțul acesta . . . Așa lui Panaiotachie *i-am răspuns*, la ce n'au știut cum mi-a mai răspunde, *așa zic celorlalți* (41^{9-42 10}).

În redacțiunea A felul acesta personal de exprimare al cronicarului a fost înlocuit, în toate pasajele de mai sus, prin: răpousatul tată-mieu Miron (29³³⁻⁴⁰), răpousatul tată-nostru Miron logofătul (41²⁶⁻²⁷), răpousatul Miron logofăt (41³¹⁻³²), ori simplu: tată-nostru (30^{35-36, 38 27-28, 41 37}).

Deosebirile acestea dovedesc că pasajele reproduse mai sus din redacțiunea LGIB reprezintă textul lui Miron Costin în forma lui originală, pe când în redacțiunea A ele au fost modificate de către unul din fii cronicarului după moartea tatălui său.

b) Deosebirea cea mai însemnată dintre cele două re-

dacțiuni este însă de întindere. Redacțiunea A cuprinde în două din capitolele comune, al IV-lea și al V-lea, unele părți cari nu se află în redacțiunea LGIB, precum și două capitole noi. Astfel la capitolul IV se arată că originea romană a Litvanilor nu derivă dela Romanii fugiți de persecuțiile lui Neron, cum se spune în redacțiunea LGIB, ci dela partizanii lui Pompeiu, emigrați din Italia după moartea șefului lor (34¹⁰—35³⁴). În partea cea nouă din capitolul al V-lea se vorbește despre felul tunsoarei la Români, graiul și slovele lor, precum și despre obiceiurile dela mese, ospete și înmormântări (51²⁴—53¹⁷). Dintre capitolele cele noi, unul privește originea cetăților din Principate (43²⁶—46³⁰), iar celălalt soarta coloniștilor lui Traian și a țărilor române după moartea întemeietorului (53¹⁸—54⁴⁵).

Una cel puțin din aceste părți noi, aceea relativă la originea Litvanilor, este o interpolare, făcută în acelaș timp și de către acelaș fiu al cronicarului, care a modificat și pasajele privitoare la autor. «Aceasta am vrut să scriu mai pre larg, căce răpousatul tată-mieu Miron logofătul în izvoadele sale scrie cum acest Libo să fie venit în părțile Litvei pe vremea lui Nero... iară din ce historici ar fi scris aceasta nu pomenește» (35¹⁷⁻²¹).

Naște acum întrebarea dacă și celelalte părți noi sunt interpolări datorite tot lui, sau aparțin lui Miron Costin, lipsind, cine știe cum, din redacțiunea LGIB. Fiind dovedit că redacțiunea aceasta, transmisă deosebit în manuscripte, reprezintă, cel puțin în pasajele cari privesc pe autor și fragmentul despre originea Litvanilor, forma originală a cărții De neamul Moldovenilor, modificată și interpolată în redacțiunea A de unul din fii cronicarului, este foarte probabil ca și celelalte părți noi din această redacțiune să fie tot interpolări, pornite din aceeaș origine. Că nu Miron Costin poate fi autorul lor, rezultă, cred, cu certitudine din următoarele fapte:

1) În capitolul despre cetăți se vorbește de o piatră cu inscripție latină din timpul lui Traian, care a fost adusă dela Galați la Iași în *domnia lui Constantin Duca* (45²⁴⁻³⁴). Cantemir, pe a cărui afirmare nu știu însă ce temei se poate pune, precizează chiar că piatra a fost găsită în anul 1703

(7211)¹, care cade în domnia a doua a lui Constantin Duca (1700—1704). Acum, fie că piatra a fost adusă în adevăr în domnia a doua a lui Duca, cum spune Cantemir, ori în cea dintâi (1693—1695), cum bănuiesc eu, cert este că Miron Costin, mort în 1691, nu putea să cunoască acest fapt. Pasajul respectiv, împreună cu întreg capitolul în care el se află fără aparența unei interpolări, este un adaos posterior.

2) Intre cele două capitole noi din redacțiunea A (al V-lea și al VII-lea) și celelalte, cari aparțin în mod necontestat lui Miron Costin, există mai multe contraziceri:

a) Miron Costin, întemeindu-se pe istoria grecească De patru monarhii, pune în capitolul al IV-lea expediția lui Traian în contra Dacilor la anul 120 d. Chr. (27¹³—28²); în capitolul al VII-lea ea este însă arătată la anul 103 (53²¹⁻²², 54⁹⁻¹⁰).

b) În același capitol al IV-lea, Miron afirmă că Traian a murit în Egipt (40²⁰⁻²³), părere pe care a exprimat-o el în toate scrierile sale²; în capitolul al VII-lea se arată totuși, pe baza mărturiei lui Baronius, că Traian moare la Selinunt în Cilicia (53²⁴⁻²⁷).

c) Miron credea că podul făcut de Traian peste Dunăre avea «turnuri de piatră, care se pomenește până astăzi Turnul Severinului», și nu-și putea explica cum *acest turn Severinul* și-a schimbat numele și n'a păstrat pe acela al ziditorului său, «că acest lucru, că l-au zidit Traian împăratul și nu altul, deplin și aievea fără număr... spun istoricii... Iară *turnul acela* și podul peste Dunăre nime altul ce Traian împăratul, ca și șanțul Troianul, l-au făcut. Nu vei afla din sute de istorici într'alt chip» (29¹²—30¹⁶). În capitolul al V-lea nu mai este însă vorba de *turn* și de Traian; ci de o cetățue năruită făcută de împăratul Sever, «aceia adevărat de cine este făcută cu numele Severinul. Bonfin zice așa... Și mai încolo pe Dunăre în preajmă (a podului)

¹ Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor, ed. Tocilescu, 1901, p. 161.

² Cronica polonă la I. Bogdan, Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor, 1895, p. 181, și Poema polonă la V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 91.

este târgșorul Severinul de Sever împăratul făcut, și atâta. Iară pe ce vreme au făcut Sever nu scrie» (45³⁵—46⁵⁻⁹).

d) Pe Dion și Bonfini nu i-a cunoscut Miron Costin (vezi mai departe p. XXXIII); în capitolele cele noi sunt însă citați într'un mod care nu lasă nici o îndoială asupra întrebunțării lor directe (52³⁶⁻³⁹, 53³⁰⁻³², 45¹¹⁻¹⁸, 45³⁷—46⁵⁻⁹).

e) Sunt apoi unele fapte povestite odată în capitolele cari aparțin lui Miron Costin și repetate apoi, unele cu deosebiri caracteristice, în celelalte, ca s. ex. aflarea banului de aramă cu inscripția Marchianopolis la Galați (30¹¹⁻¹³ și 46¹³⁻¹⁷), calcularea timpului dela Traian până la craiul Laslău (38⁹⁻¹⁰ și 54⁹⁻²⁴), inscripția dela împăratul Sever (30⁵⁻¹¹ și 46¹⁸⁻²⁰), asemănarea obiceiurilor dela mese, petreceri etc. la Români și Italieni (14²⁰—15⁶ și 52³³⁻⁴²), ori exilarea lui Ovidiu la Cetatea Albă (16¹⁵—17⁴ și 43³⁵—44¹⁰). Repetarea acelorăș fapte, cu alte nuanțe însă, într'o scriere de așa mică întindere, constituie încă o dovadă despre originea deosebită a capitolelor respective.

Din cele arătate mai sus reiese, cred, ca un fapt definitiv stabilit că *Miron Costin nu poate fi autorul continuării din capitolul al V-lea precum și a celor două capitole noi din redacțiunea A.* Aceste capitole, cari reprezintă o tradițiune deosebit transmisă în manuscrite, sunt în evidentă contradicere cu partea scrierii care în mod necontestat îi aparține. Ele sunt adaose posterioare, având fără îndoială aceeaș origine ca și modificările din pasajele în cari cronicarul vorbea despre sine, sau cel privitor la originea Litvanilor, și se caracterizează printr'o precizie în citare pe care n'o întâlnim la Miron Costin, și prin folosirea unor scriitori pe cari el nu i-a cunoscut. Autorul lor nu poate fi altul decât acelaș fiu al cronicarului, care-i combătuse părerea despre originea Litvanilor. În toate aceste adaose el manifestă dealtfel o singură preocupare: să rectifice și să completeze arătările tatălui său. Înainte de a reveni la redacțiunea originală a lui Miron Costin, să ne oprim încă puțin asupra acestor adaose și asupra autorului lor.

Originalitatea interpolărilor. În afară de repețirile înșirate mai sus, o bună parte din ideile cuprinse în aceste adaose sunt împrumutate tot din scrierile lui Miron Costin, și anume

din Cronica polonă și din Poema polonă. Despre unele se poate preciza de unde sunt luate: Astfel descrierea banului aflat lângă Roman (46₂₁₋₂₅) este împrumutată din cea dintâi¹; din Poema polonă au fost reproduse aproape textual exemplele de cuvinte latinești în limba română (52₂₂₋₂₇), la cari s'au mai adăogat doar cuvintele panis și manus din Cronica polonă², precum și explicarea de ce împărații romani, după mutarea scaunului la Constantinopole, nu s'au mai ocupat de soarta coloniștilor din Dacia (52₃₃₋₃₈)³.

Despre cele mai multe împrumuturi nu putem însă preciza din care anume din aceste scrieri sunt luate, deoarece se găsesc, cam în aceeași formă, în amândouă. In această categorie se află împrumuturile despre originea cetăților moldovene: Cetatea Albă, Suceava, Neamțul, Hotinul, Tighinea, Soroca, Turnul Neoptolem și cetatea năruită de lângă Galați (43_{27-46 30})⁴, stricarea podului de către Adrian (53₂₉₋₃₀)⁵ și retragerea Românilor în munți (54₄₋₈)⁶.

Partea proprie a interpolatorului se întemeiază pe știri culese din diferiți scriitori, în primul rând din Toppeltin (46₁₀, 51₃₈, 52₉, 53₁, 54₂), apoi din Dion (46_{6, 9}, 52₃₆, 53₃₀), Bonfini (45_{12, 37}, 53₃₄), Cicero (34₂₃₋₂₄), Florus (34₂₇), Długosz (34₄₁) Miechowski (35₉), Plinius (52₃₉), Baronius (53₂₅), geografii și istorii ale Țarigradului (44₃₅, 44₃₆). Dintre cronicarii din țară citează pe Ureche, recte Simion dascălul (44₂₇, 45₂₁), iar ca fapte noi, scoase din propria lui cunoștință, menționează inscripțiile dela turnul de miazăzi și dela poarta cetății Suceava (44₁₉₋₂₂), precum și inscripția de pe piatra adusă la Iași în domnia lui Constantin Duca (45₂₄₋₃₄).

Autorul interpolărilor. După cât cunoaștem până acum pe cei trei fii ai lui Miron Costin — Nicolae, Pătrașcu și Ioan — cel dintâi este singurul care ar fi putut scrie adaosurile pe cari le-am analizat mai sus. Identificarea se impune dela

¹ I. Bogdan, Cronice inedite, p. 195.

² Ibidem, p. 185.

³ V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 99, 101.

⁴ Cf. Cronica polonă (I. Bogdan, Cronice inedite, 183-4) și Poema polonă (V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 89).

⁵ Cf. Cronica polonă, p. 184, Poema polonă, p. 97.

⁶ Cf. Cronica polonă, p. 185, Poema polonă, p. 97-99.

sine, ba încă cu atâta tărie, încât a stărui mai mult asupra-i s'ar părea cu totul de prisos. Nicolae Costin nu numai că s'a în-deletnicit multă vreme cu cercetări istorice, lăsând în urmă-i două scrieri foarte întinse — Letopisețul dela zidirea lumii, întrerupt în anul 1601, și Cronica domniilor lui Nicolae Ma-vrocordat și Dimitrie Cantemir (1709—1711) — dar, ceea ce este și mai important, lucrările lui se disting tocmai prin acel exces de erudiție și lipsă de pietate față de părerile tatălui său, cari caracterizează și interpolările din cartea De neamul Moldovenilor.

Impotriva acestei identificări există însă o obiecție dintre cele mai serioase: în letopisețul lui Nicolae Costin se combate una din părerile *exprimate tocmai în aceste adaose*, aceea anume că cetatea Turnul Neoptolem ar fi pe Cogălnic, cu arătarea că este luată din «*izvoadele răpăosatului Miron logofătul*». Iată întreg pasajul în chestiune:

«Se află și de Greci făcute cetăți, cum este Turnul «Neoptolimul în gura Nistrului, făcut de Neoptolim, feciorul «lui Mitridat, carele vara în vase pe mare și iarna pe uscat «cu călărime au bătut pre Tătari, și pentru să împiedece «calea Gheșilor au făcut acea cetate în gura Nistrului, ce se «chama Turnul Neoptolim. *În izvoadele răpăosatului Miron «logofătul afstu zicând pe părere să fie pe Cogălnic în Bugeag «această cetate, care se cheamă la Tătari: Tatar Burnari. Ce «acel Turn a lui Neoptolim este pe Nistru, făcut de Neop- «tolim, feciorul lui Mitridat, nu pe vremea când împărăția «Grecii Țarigradul, ce cu mult mai înainte. Iară pre Cogălnic «de este altă cetățue, poate tot de Ianovezi să fie făcută»¹.*

Izvoadele lui Miron logofătul, la cari se referă autorul acestui pasaj, sunt cartea De neamul Moldovenilor, iar locul de care e vorba se află în capitolul despre cetăți din redac-țiunea interpolată (45⁹⁻¹⁸). Dacă pasajul pe care l-am re-produs ar fi autentic, dacă adică am avea încredințarea că este scris de Nicolae Costin, ar trebui atunci să admitem că nu el este autorul adaosurilor. În adevăr dacă s'ar mai putea presupune ca el să fi păstrat denumirea de Izvoadele lui Miron

¹ După ms 238 (f° 34 v—35) dela Acad. Rom. Cf. și ms 236 f° 34, ms 125 f° 24, ms 115 f° 32, ms 353 f° 83 v—85 și ms 3039 f° 84 v—86.

ogofătul atunci când se referea la unele adaose streine, cari se găseau în scrierea acestuia, este însă absolut exclus ca ele să fi fost chiar opera lui, întrucât în acest caz și-ar fi combătut singur propriile sale păreri, ceea ce este, credem, cu neputință. Deci, una din două: dacă Nicolae Costin a scris pasajul despre Turnul lui Neoptolem, atunci nu este el cel care a făcut interpolările la cartea *De neamul Moldovenilor*, ci unul din frații săi; dacă însă interpolările acestea sunt în adevăr opera lui, atunci pasajul despre Turnul lui Neoptolem trebuie să fi fost introdus posterior în letopisețul său. O bună edițiune a acestui letopiseț ne-ar oferi mijlocul să stabilim care din aceste două ipoteze este cea adevărată. Din nefericire o asemenea edițiune lipsește. Scrierea aceasta fiind foarte întinsă, iar manuscriptele numeroase și din familii diferite, o clasificare a lor, care să ne permită a stabili dacă un anume pasaj este ori nu autentic, nu se poate întreprinde în mod incidental. Până la publicarea unei bune ediții, rămânem deci în domeniul ipotezelor. Că pasajul despre Turnul lui Neoptolem ar putea fi o interpolare, este foarte posibil. Se știe că Nicolae Costin a murit fără de veste, relativ tânăr încă, lăsând neisprăvite cele două scrieri — letopisețul și cronică — la cari lucră paralel. După moartea lui, scrierile sale au fost copiate din ordinul lui Nicolae Mavrocordat. Copierea n'a fost însă fidelă; în cronică s'au constatat mai multe interpolări¹. N'avem nici un motiv să credem că nu se va fi întâmplat acelaș lucru și cu letopisețul. În manuscripte el ni se înfățișează în mai multe redacțiuni, prezentând deosebiri importante, a căror origine cade tocmai în anii 1712—13. Posibilitatea unei interpolări a acestui pasaj nefiind exclusă, concluziunea, întemeiată pe el, că Nicolae Costin nu poate fi autorul amplificărilor cărții *De neamul Moldovenilor* nu are prin urmare decât o valoare foarte relativă.

Dacă se va dovedi totuș că pasajul este autentic, va trebui atunci să admitem că amplificările se datoresc unuia din frații săi. Despre Pătrașcu spătarul știm că a fost un

¹ C. Giurescu, Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene, în *Analele Academiei Române, Memoriile Sect. Ist., Seria 2, Tom. XXX, 1907, p. 292—3, și Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian de acelaș, extras din Buletinul Comisiunei Istorice, I, p. 204 n.*

iubitor de istorii. În 1687, pe când trăia încă tatăl său, el posedă traducerea polonă făcută de Paszkowski în 1611 a voluminoasei cărți a lui Guagnini, *Sarmatiae europaeae Descriptio*, în care este vorba și despre originea Românilor¹.

Până la noi cercetări, chestiunea paternității acestor adaose rămâne așadar nehotărîtă. Ea nu prezintă de altfel vreo importanță deosebită, întrucât adaosele nu constituiesc nici o contribuție nouă la opera lui Miron Costin. Acesta, fără să cunoască, cum vom vedea, nici măcar izvoarele fundamentale ale subiectului său, alcătuieste cu elemente puține o lucrare nouă, interesantă și convingătoare. Disponând de mijloace de informație neasemănat mai bogate, fiul său, Nicolae ori Pătrașcu, n'a putut adăoga nici o idee nouă mai însemnată la concepția tatălui său. Este un sclav al citatului, care reprezintă pentru el tot rostul Istoriei.

IV. Arhetipul.

După ce am constatat deosebiriile dintre cele două redacțiuni și am stabilit că cea mai dezvoltată cuprinde interpolări datorite unuia din fii cronicarului, să urmărim acum mai departe înrudirea lor. Am văzut că în afară de cele câteva mici pasaje în care e vorba despre autor, pasaje modificate de fiul său, și în afară de interpolări, textul comun din cele două redacțiuni este aproape identic. Fiind însă și ușoare deosebiri, obișnuite de altfel dela copie la copie, este necesar să stabilim mai întâi în ce raport se găsește fiecare cu originalul necunoscut al cronicarului, spre a putea ști căreia trebuie să-i dăm preferință.

Amândouă redacțiunile pornesc dela un prototip, care nu este originalul lui Miron Costin, deoarece prezintă greșeli și lacune, transmise în amândouă, pe cari originalul cred că nu le-ar fi putut avea. Astfel în amândouă redacțiunile constatăm unele cuvinte transcrise greșit (39⁷) ori neinteligibil (29²², 31¹), precum și câteva omisiuni comune (16¹⁴, 30⁷⁻⁸, 10-11, 36¹⁰, 42³), cari dovedesc aceeași origine.

¹ V. A. Ureche, *Operele lui Miron Costin*, II, 559.

Negreșit că unele din aceste erori și lacune s'ar fi putut afla și în originalul — el însuș copie — al autorului, întru cât știm că Miron Costin puneă să i se copieze pe curat conceptul său. În această primă copie, care înlocuește autograful, s'ar fi putut deci strecura toate greșelile obișnuite ale oricărei copii: cuvinte transcrise greșit, rânduri sau pasaje sărite etc. Ar fi deajuns să presupunem că Miron Costin n'a revăzut copia conceptului său, pentru ca să ne explicăm greșelile și omisiunile constatate în cele două redacțiuni, fără să fim nevoiți a mai admite existența unui prototip intermediar între aceste redacțiuni și original.

Dar presupunerea aceasta ridică două obiecții: Pentru motive pe care le vom arăta mai departe, credem că scrierea *De neamul Moldovenilor* n'a eșit din starea de concept și că prin urmare n'a fost dată la curat de autor¹. Există apoi în cele două redacțiuni o greșală comună, pe care n'ar fi putut-o săvârși scriitorul care trebuie să copieze, așa zicând, supt ochii autorului. Titlul capitolului întâi «*De Italia*» nu se află în niciunul din manuscrite la locul său. În manuscritele LGIB lipsește cu totul, iar în celelalte, cari cuprind redacțiunea interpolată, se află intercalat între cuvintele din rândul întâi astfel: «Toate lucrurile dacă se încep a spune *de Italia* din ceputul său, mai lesne se înțeleg». Așa se și explică de ce în edițiile de până acum, și a lui Kogălniceanu și a lui V. A. Ureche, s'a pus ca titlu al capitolului întâi, care lipseă în manuscrite, titlul întregii lucrări, care precedă acest capitol, în locul căruia a trebuit apoi să se creieze unul nou. Este însă evident că vorbele «*de Italia*», introduse fără rost în fraza cu care se începe lucrarea, sunt, cum se vede ușor fără a fi nevoie să mai stăruim asupra acestui lucru, chiar titlul capitolului², intercalat acolo în prototipul manuscritelor *AsbN* prin nepriceperea copistului. Aceeasă greșală se află, desigur, și în prototipul manuscritelor LGIB, unde deasemenea titlul capitolului întâi lipsește. Aci însă, observându-se nonsensul cuvintelor «*de Italia*» în mijlocul frazei, și neștiindu-se de unde s'au strecurat acolo,

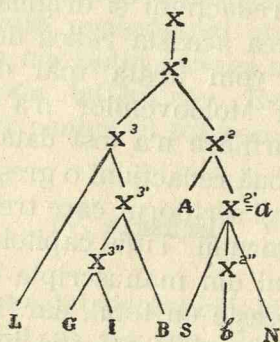
¹ Vezi mai departe p. XXXVI și urm.

² Cf. p. 116-9 și mai ales 1816-18.

au fost pur și simplu suprimate. Greșala fiind deci comună amânduror redacțiunilor, ea provine fără îndoială din prototipul lor.

Originalul lui Miron Costin — care fiind, cum se va vedea, o simplă schiță n'a fost dat la curat — nu putea cuprinde greșeli așa de mari. Ele se datoresc unei copii defectuoase intermediare, din care se trag cele două redacțiuni ale cărții De neamul Moldovenilor. Raportul lor față de originalul autorului poate fi exprimat prin următoarea schemă, care ne arată totdeodată și filiația completă a tuturor manuscriptelor.

Privind această filiațiune, observăm că *arhetipul*, pe care îl putem reconstitui cu ajutorul manuscriptelor cunoscute până acum, nu este originalul lui Miron Costin, ci o copie defectuoasă a acestuia. Greșelile și lacunele, semnalate mai sus, pe cari le prezintă textul în ediția noastră, se datoresc deci arhetipului.

În restabilirea acestuia mai întâmpinăm însă și o greutate de altă natură. Manuscriptele pe cari le avem reprezentând numai două grupe, pentru alegerea lecturii celei autentice, atunci când ele se deosebesc, ne lipsește un criteriu sigur. Am avut impresia că manuscriptul dela Petersburg (A) ar cuprinde schimbări mai puține, deaceia am dat în general preferință lecturii din acest manuscript, față de lectura manuscriptelor LGIB. În cece privește ortografia cuvintelor, am adoptat ortografia moldovenească a aceluiaș manuscript, față de cea muntenească a celorlalte.

Textul pe care l-am dat în această ediție reprezintă deci ca fond *partea comună* a manuscriptelor cunoscute, redată în

forma pe care o are în manuscriptul din 1712-13 al lui Axintie uricarul (A), cea mai veche copie și cea mai apropiată ca limbă de originalul lui Miron Costin, dintre toate còpiile cunoscute până acum.

După ce am arătat cum ni s'a transmis și după ce norme am restabilit textul cărții De neamul Moldovenilor, să trecem acum la analiza ei.

V. Cuprinsul scrierii.

Cartea De neamul Moldovenilor este o lucrare de erudiție și de critică. Miron Costin a scris-o pentru că nu se ocupase încă nimeni până atunci în mod special de originea Românilor, și ca să combată unele povești și defăimări scornite de ignoranți și rău voitori. El afirmă unitatea neamului românesc din Moldova, Țara Românească și Ardeal, cari sunt tot un popor și odată descălecați (3₄₋₂₂, 43₁₅₋₁₉); pe Cuțovlahi, despre a căror existență știe, nu-i consideră însă ca Români, ci numai ca o colonie romană (34₁₋₃).

Originea Românilor este din Italia (11₆₋₇, 18₉₋₁₀, 24₂₁₋₂₂); dovadă e faptul că străinii îi numesc cu acelaș nume ca și pe Italiani, «cum toată lumea zice Italianului, așa cu un nume și nouă până astăzi» (13_{25-14 8}, 18₆₋₇, 39₄₋₈, 48₃₋₆).

Părerea lui Enea Silvio, întemeiată pe niște versuri ale lui Ovidiu, că numele de Vlahi, dat de streini Românilor, ar veni dela Flaccus, părere după care s'au luat și alții, între cari Ureche vornicul, nu-i întemeiată. Flaccus n'are nici o legătură cu descălecarea acestor țări, care s'a făcut mai târziu, și apoi nu s'ar putea explica de ce străinii dau acelaș nume și Italianilor (16_{11-18 15}). Inrudirea Românilor cu Italianii, urmașii Romanilor, se vede și din obiceiuri, și din limbă, cea română având chiar mai multe cuvinte latine decât cea italiană (14_{14-16 10}).

Românii au fost aduși pe aceste locuri de împăratul Traian (18₉₋₁₀, 43₁₅₋₁₉, 47₂₄), care a făcut podul de peste Dunăre (29_{42-30 17}) și șantul Troianul, ce-i poartă numele până astăzi (40_{22-43 10}). Da din înțeles că peteniile lor s'au retras peste muniți în Ardeal, unde s'au închinat în pără-

tului, care a mutat apoi acolo și pe oamenii de rând, prostimea, câtă mai rămăsese (30²⁴—31², 33⁵⁻⁷). Ținutul dela Dunăre, Marea Neagră și Nistru până la munți, Traian l-a populat cu coloniști romani, căsași și oșteni, aduși din Italia (31²⁻⁶). Cu toate că Dacii din Ardeal i se închinaseră, el nu i-a crezut, ci pentru ca să-i ție în frâu, a așezat coloniști și acolo, ai căror urmași sunt Românii ardeleni (33⁵⁻¹²). Pe la cetăți a pus case de domni, castelani — din cari se trage și Dragoș Vodă, care n'a fost păstor, cum spun Maramureșenii, ci fecior de domn (37²⁵—38^{3, 16-17}) — iar pe la margini și pe la locuri alese oșteni (38¹⁸⁻¹⁹). Asemenea colonii au făcut Romanii nu numai aicea, ci pretutindeni; oameni aveau, pentrucă, fiind împărăția întinsă, veneau din toate părțile la Roma, pământul Italiei era roditor, și apoi Romanii aveau obiceiul, ca și Turcii, să ia de-a-zecea din oamenii tineri, pe cari-i făceau ostași, iar după ieșirea din armată ca veterani, coloniști (33¹³—37¹⁷).

Până la descălecatul al doilea, țările acestea s'au numit Dacia, Moldova și Țara Românească: Dacia inferior, iar Ardealul și părțile învecinate: Dacia superior (38¹⁶—39²).

Românii se trag dar din coloniștii aduși de Traian, nu din tâlharii romani, trimiși în ajutor craiului Laslău contra Tătarilor, cum spune Istratie logofătul — care după afirmarea unor boieri și îndeosebi a lui Neculai Buhuș logofătul ar fi născocitorul dintâi al basmului — și după el Simion dascălul și Misail călugărul (31¹¹⁻¹³, 5¹³⁻²⁰, 37¹⁸⁻²⁵). De unde au luat ei acest basm, când scrieri vechi despre începutul Românilor nu se află, nici în țară, nici la streini? (5²¹—6¹⁰). Cum să fi fost în temnițe sute de mii de oameni? Și tâlhărițe tot atâtea? Intre Traian care a adus pe Români aicea, și Laslău, căruia spun ei că i s'ar fi trimis tâlharii în ajutor, sunt 800 de ani! (38⁶⁻¹⁵).

Că Românii se trag din coloniștii romani aduși de Traian, sunt martori toți istoricii: Dion, Eutropiu, Bonfini, Carion, Cavație, Enea Silvio, Cromer, Piasecki, Guagnini și mai ales Toppeltin din Mediaș (31⁷—33¹). Numele de Români, pe care-l au, stă ca un temelie nezguduit al originii lor romane. Cu toate că streinii, știind de unde se trag, le-au zis Vlahi, dela Vloh care însemnează italian, ei au păstrat

însă totdeauna numele cel vechiu de Roman, din care cu vremea s'a făcut Român (39₁₋₈, 47_{22-49 9}). Și portul încă este o dovadă a originii lor (49_{10-51 16}).

Mai târziu țările s'au pustii, Moldovenii retrăgându-se în Maramureș, iar Muntenii pe Olt; deacolo ei s'au reîntors cu al doilea descălecat (47_{22-49 9}).

Acestea sunt ideile lui Miron Costin despre originea Românilor. În afară de ele, cartea *De neamul moldovenilor* mai cuprinde și o sumă de lămuriri lăaturalnice despre situația, hotarele și locuitorii Italiei, de unde sunt veniți Românii, despre împărăția romană, care i-a descălecat, și despre Dacia, unde au fost strămutați. Față de cunoștințele actuale lămuririle acestea, elementare, insuficiente și în parte greșite, micșorează valoarea scrierii. Pentru aceia însă cărora erau adresate, ele alcătuiau o povestire cu totul nouă, interesantă și așa de strâns legată de chestiunea pe care autorul încerca să o limpezească, încât îi formau un cadru indispensabil.

VI. Izvoarele.

Pentru a putea urmări obârșia acestor idei și a ne da seama de originalitatea scrierii lui Miron Costin, să vedem care sunt izvoarele pe cari le citează și în ce măsură le-a utilizat. Dintre cronicile moldovenești se citează letopisețul vornicului Ureche, amplificat de Simion dascălul și Misail călugărul. Scriitorii streini pomeniți sunt următorii: Dion, Eutropiu, Ovidiu, Quintus Curtius, Enea Silvio, Bonfini, Zamoyiski, Carion, Cavație, Cromer, Guagnini, Piasecki, Toppeltin din Mediaș și *Istoria de patru monarhii*, al cărei autor nu se arată. Sunt apoi unele scrieri menționate în mod vag, fără indicarea titlului ori autorului: istoriile Râmului, istoriile cele vechi, istoriile latinești, istoriile lumii sau simplu numai istorii. Pe lângă aceste scrieri, cronicarul folosește și informațiuni culese dela diferite persoane.

Să urmărim acum împrumuturile făcute din fiecare din aceste izvoare.

a) **Scriitorii moldoveni.** Miron Costin spune că în Moldova nu există până atunci alt cronicar în afară de Ureche

vornicul, «numai lui de această țară i-a fost milă să nu rămâe întru întunericul neștiinței», și că el începuse istoria Moldovei dela descălecatul al doilea de Dragoș Vodă, «ori că n'au avut cărți, ori că i-au fost destul a scrie de mai scurte vacuri». La letopisețul lui Ureche făcuse adăosături Simion dascălul, pe cari și le însușise apoi și Misail călugărul. Aceștia nu erau însă istorici ci băsnuitori și ponegritori, deoarece spuneau că Moldovenii se trag din tâlharii trimiși de împăratul Romei în ajutor craiului Laslău împotriva Tătarilor. Mai mulți boieri, și mai ales fostul logofăt mare Neculai Buhuș, îi afirmaseră că scornitorul dintâi al acestei ocări ar fi fost Istratie logofătul, al cărui letopiseț Miron Costin însă nu-l văzuse, și că dela Istratie o reprodușese apoi Simion dascălul, iar dela acesta Misail călugărul (5₃₋₂₀).

Dacă însă Miron Costin cunoștea letopisețul lui Ureche în forma lui originală, ori laolaltă cu adăosăturile interpolatorilor, dacă apoi aceste adăosături se reduceau doar la legenda despre originea Moldovenilor, ori mai erau și altele, și dacă Misail se mărginise numai să reproducă cele scrise de Simion dascălul sau mai făcuse și adaose proprii, sunt chestiuni cari nu reies destul de lămurit din spusele sale.

Letopisețul lui Ureche nu s'a păstrat. Manuscriptele, câte cunoaștem până acum, ni-au transmis un letopiseț, care începe, ce-i drept, cu o predoslovie a lui Ureche, dar cuprinde numeroase părți, între cari și tradiția despre originea tâlhărească a Moldovenilor, scrise de Simion dascălul. Avem dovezi că cel puțin încă de pe la 1670, deci înainte ca Miron Costin să fi scris vreuna din lucrările sale, *letopisețul acesta*, cu adaosurile lui Simion dascălul, circula în Moldova sub numele lui Ureche. În acel an Constantin Cantacuzino din Țara Românească află la comisul Ioan Racoviță «om de cinste și de socotință» un asemenea letopiseț, pe care i-l arătau ca «letopisețul moldovenesc», adică cronica țării, spunându-i-se că e scris de Ureche vornicul¹.

Aceeaș părere o împărtășea și Miron Costin. Greșala pe care o săvârșește afirmând că Ureche ar fi folosit pe

¹ Istoria Românilor, în Operele lui Constantin Cantacuzino, publicate de N. Iorga, p. 129—130.

lângă Bielski și pe Marcin Paszkowski (6₅₋₆), unele împrumuturi făcute în Cronica și Poema polonă tocmai din părțile scrise de Simion dascălul, pe cari le arată însă ca luate din Ureche¹, precum și schimbarea mai târziu a părerii sale în privința acestuia, pe care nu-l mai consideră nici singurul, nici cel mai vechiu, nici cel mai însemnat cronicar moldovean², dovedesc cu prisosință că pe timpul când a scris De neamul Moldovenilor împărtășea și el credința acelora dintre contemporanii săi, cari vedeau în letopisețul amplificat de Simion dascălul opera vornicului Ureche. Faptul apoi că Miron Costin ignoră pasajul dela domnia lui Despot, în care Simion dascălul arată lămurit că el este cel care folosește pe Paszkowski, pe care Ureche nu-l cunoscuse, probează că el îi atribuie numai adaosul despre originea Moldovenilor din tâlharii romani, fără să știe că ar fi mai făcut și altele.

Mai greu de precizat este raportul dintre Simion dascălul și Misail călugărul. Iși însușise acesta numai adăosăturile înaintașului său, făcând o simplă copie a letopisețului lui, ori mai adăogase și el unele proprii? Ipoteza din urmă mi se pare mai probabilă. Este drept că nici un alt scriitor și nici manuscriptele nu ne arată pe Misail călugărul nici ca cronicar, nici ca interpolator, nici ca copist. Dar cum în unele copii ale letopisețului lui Simion dascălul găsim în adevăr câteva interpolări anonime foarte vechi, contemporane în orice caz cu Miron Costin, admitem, pe temeiul arătării acestuia, că ele se datoresc lui Misail călugărul³.

Acum când știm ce înțelegea Miron Costin prin letopisețul lui Ureche și «adăosăturile» lui Simion dascălul și Misail călugărul, să cercetăm cum îi folosește, și dacă din citatele pe care le face rezultă ori nu interpretarea pe care am dat-o mai sus. Letopisețul lui Ureche este citat de două ori:

1) «Ureche vornicul scrie că 45 de ani la domniile cele dintâi nici o scrisoare nu se află de lucrurile lor ce s'ar fi lucrat, și nici streinii n'au știut nimica de dânșii până la

¹ C. Giurescu, Noui contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene, p. 43—51.

² Vezi mai departe p. XL și urm.

³ C. Giurescu, Noui contribuțiuni, p. 33—43.

Alexandru Vodă cel Mare și Bun; deaci au început istoricii leșești a scrie, mai ales Bielski și Marțin Pașcovski, pre cari i-au urmat răposatul Ureche vornicul» (5₂₁—6₆).

2) Alunecase și el în greșala lui Enea Silvio, că Români ar fi fost numiți Vlahi după Flaccus (7₁₆—8₂, 17₁₉₋₂₂).

Citatul din Ureche despre lipsa scrierilor asupra celor dintâi domni îl regăsim întocmai în letopisețul lui Simion dascălul (5₂₁—6₂₅). Dar Miron Costin comite o îndoită greșală când afirmă că Ureche ar fi folosit dela Alexandru cel Bun înainte pe Paszkowski. Acesta a fost cunoscut și utilizat numai de Simion dascălul, care-l citează pentru întâia oară tocmai la domnia lui Despot, pe care o povestește altfel decât Bielski, folosit de Ureche (6₂₆₋₄₁). Asemenea confuzii și greșeli în folosirea izvoarelor le întâlnim adeseori la Miron Costin.

Neexactă este și afirmarea că Ureche ar fi adoptat și el părerea că Vlah vine dela Flaccus. La mijloc este desigur o neînțelegere, determinată de redacțiunea greoaie și cam confuză a pasajului respectiv din letopisețul lui Simion dascălul, unde se spune doar că numele de Vlahia nu se poate aplica Moldovei ci Țării Românești (8₁₂₋₁₇).

Dintre «adăosăturile» lui Simion dascălul și Misail călugărul, Miron Costin citează numai tradiția despre originea tâlhărească a Moldovenilor, al cărei prim născocitor auzise că ar fi fost Istratie logofătul. În realitate nici acesta, nici Misail călugărul n'au vreun amestec în această tradiție. Ea se găsește întreagă, chiar în forma în care a fost de atâtea ori combătută, în letopisețul lui Simion dascălul. După ce o povestește, acesta adaogă următoarea lămurire, care nu lasă cea mai mică îndoială în privința paternității ei: «Ce această poveste a lui Laslău craiu, ce spune că au gonit pre acești Tătari, nu o au scos Ureche vornicul din letopisețul cel latinesc, ci eu Simion dascălul o am izvodit din letopisețul cel ungurec, care poveste o am socotit, pre semne ce arată, că poate fi adevărată»¹. Nu avem nici un cuvânt să contestăm această mărturisire; povestea cu tâlharii romani a fost tradusă din ungurește și intercalată în letopisețul moldovenesc de Simion dascălul. Istratie logofătul nu poate

¹ Letopisețul țării Moldovei de Simion dascălul (ed. Giurescu), p. 41.

fi născocitorul ei, afară numai dacă nu s'ar gândi cineva să-i atribue lui acel letopiseț unguresc din care fusese tradusă, sau, în cazul când și acesta ar fi fost o simplă traducere, originalul, român ori slavon, tradus în ungurește. Ipoteza este însă de prisos. Buhuș și ceilalți informatori ai lui Miron Costin, deși porneau dela un fapt adevărat — folosirea lui Istratie logofătul de către Simion dascălul — săvârșeau însă o confuzie, pe care vom lămuri-o mai departe.

Invinuirea adusă lui Misail călugărul este numai de a fi reprodus, de altfel ca atâția alții, odată cu letopisețul lui Simion dascălul și tradiția despre originea Moldovenilor.

b) **Scriitorii streini.** Cea mai mare parte dintre scriitorii streini pe care-i citează, Miron Costin nu-i cunoaște direct. În afară de conicarii poloni (31₁₂—32₁) și de Bonfini, despre care singur mărturisește că-l cunoaște numai din auzite (42₉₋₁₀), pe toți ceilalți: Dion (27₁₈₋₃₅), Eutropiu (31₂₆₋₃₅), Ovidiu (16₃₁₋₄₀), Quintus Cartius, Enea Silvio (7₂—41, 16₁₃₋₄₀), Zamoyski (8₁₇₋₄₃), Carion (17_{31-18 38}) și Cavație (15₃₅₋₄₀), îi cunoaște și-i folosește numai din citatele lui Toppeltin. Din scrierile lor (ale lui Zamoyski și Cavație nici nu erau tipărite), Miron Costin citează exact aceleași pasaje, pe cari le citase și Toppeltin.

S'ar părea la prima vedere că cel puțin pe Dion și Eutropiu, pe cari-i prezintă ca izvoarele principale pentru cucerirea Daciei și originea Românilor, trebuie să-i fi utilizat direct. Dar punerea lor pe acelaș plan, când Dion povestește cucerirea Daciei în 10 capitole, în vreme ce Eutropiu o amintește deabia în trei rânduri, precum și arătarea greșită a operii fiecăruia, ca și cum Dion ar fi scris numai Viața lui Traian, iar Eutropiu pe aceea a lui Adrian, învederează folosirea lor din Toppeltin. De altfel la Miron Costin nu regăsim nimic din bogata povestire a istoricului grec. El nu cunoaște cele două războaie ale lui Traian, pe cari le confundă într'unul singur (27₈—30₂₄), nici descrierea acelei mari minuni a veacurilor, cum o numește, care a fost podul de peste Dunăre (29₁₂₋₁₃), nici locul morții împăratului, pe care-l pune în Egipt (40₂₂₋₂₃). Numărul de 600.000 de soldați cu cari a pornit Traian, singurul fapt precis arătat ca fiind luat din acești scriitori (27₉₋₁₂, 39₁₀₋₁₂, 42_{20-43 8}), nu se găsește la niciunul

din ei. Explicarea acestei confuzii, fiindcă la mijloc este desigur o confuzie, o aflăm în Cronica polonă, unde în sprijinul aceleiaș țifre citează, alături de mărturia lui Dion, și Istoriile grecești despre cele patru monarhii¹. Din aceste Istории, necunoscute până acum, în cari de bună seamă Dion era citat, ia el numărul oștirea lui Traian, precum și celelalte fapte ale sale, ca expediția prin sudul Rusiei, străbaterea Asiei până la China și moartea lui în Egipt (39⁹⁻¹³, 40¹³⁻²³).

Dintre cronicarii poloni sunt pomeniți Cromer, Piasecki și Guagnini. Ei nu sunt însă citați pentru fapte anumite, ci arătați numai în mod general ca martori pentru originea romană a Românilor (31¹²⁻³²¹). Piasecki nu vorbește despre originea Moldovenilor decât indirect, spunând că limba lor, coruptă din limba latină, este în legătură cu trimiterea exilaților romani în aceste locuri (32²¹⁻²⁷). În Cromer și Guagnini regăsim, ce-i drept, una din ideile principale ale lui Miron Costin, originea Românilor din Italia, susținută prin argumentul că străinii le dau acelaș nume ca și Italienilor (31⁴¹⁻³³³⁹). Ideia aceasta se află însă și la Toppeltin (p. 71), așa că nu putem preciza dacă avem aface cu un împrumut special datorit cronicarilor poloni.

Scrierea din care își ia Miron Costin o mare parte din ideile pe cari le susține și aproape întreg materialul istoric pe care le sprijină, este *Origines et occasus Transsylvanorum* a lui Laurențiu Toppeltin din Mediaș, apărută la Lyon în 1667. Toppeltin expune pe larg și foarte documentat originea Românilor, combătând diferitele păreri emise mai înainte asupra lor. El arată că Românii, al căror nume însemnează Romani, sunt urmașii coloniștilor și ai oștenilor așezați de Traian în Dacia după cucerirea acestei provincii. Originea lor este din Italia; multe popoare îi numesc cu acelaș nume ca și pe Italieni. Limba lor, coruptă din cea latină, este mai aproape de aceasta chiar și decât a Italie- nilor. Portul lor amintește îmbrăcămintea strămoșilor lor. El combate apoi părerea lui Enea Sylvio, care, întemeiat pe versurile lui Ovidiu, susținuse că numele de Vlah vine dela Flaccus, precum și pe aceea a lui Zamoyski, că Românii

¹ I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 180.

nu sânt urmașii coloniștilor romani din Dacia, ci ai Dacilor, cari, în cei aproape 200 de ani de stăpânire romană, își însușiseră limba stăpânitorilor¹.

Toate aceste idei, sprijinite pe autoritatea acelorași scriitori, le regăsim la Miron Costin; ele formează, cum am văzut, însuș fondul scrierii sale.

Celelalte scrieri, citate supt denumirea generală de istorii, istoriile Râmului, istoriile vechi, ori istoriile vechi latinești, nu le cunoaștem. Mărturia lor se invoacă însă întotdeauna pentru fapte din domeniul istoriei universale: Istoriile împart lumea în 4 părți (39₂₁); o seamă din ele numesc pe Nemți: Tevtones (47₂); istoriile Râmului spun că locuitorii Italiei erau odată neînfrânți la războaie (13₁₅), că numele lui Fliah era Fulvius Flaccus, consul (17₁₇₋₁₈), iar al lui Traian: Ulpus Traianus (43₁₁₋₁₂), și că în nici una nu se arată să se fi zis Italiienilor Vlahi după Flaccus (18₁₂); în toate istoriile cele vechi latinești numele Italiei este vechiu dela Ital craiul (13₂₅₋₂₆), ele numesc Siretul: Halut (39₁₅), pe Nemți: Alamani (46₃) și ne spun cum era încălțăminteia ostașilor romani (51₈₋₁₀).

Scrierile acestea, dintre cari cele mai multe priveau istoria romană, erau, desigur, cărțile curente ale timpului de istorie și geografie. Unele vor fi fost chiar manualele de școală ale cronicarului. Din ele și-a cules el toate celelalte lămuriri despre situația, hotarele și locuitorii Italiei (11—14₈), despre împărăția romană, începuturile, istoria și întinderea ei (18₁₉—24₁₉), despre Dacia și locuitorii ei (24₂₀—26₁₅), despre armată, felul ei de luptă și coloniile romane (28₇—29₈, 33₁₃—37₁₇), despre părțile lumii (39₂₁—40₁₂) și numele popoarelor (46₂—47₁₇), pentru cari nu citează nici un izvor.

Privită în raport cu izvoarele pe baza cărora a fost alcătuită, cartea De neamul Moldovenilor nu ne apare ca o lucrare originală. Nici ideia fundamentală a descendenței romane, cu întregul aparat istoric pe care se sprijină, nici lămuririle istorice și geografice, în cadrul cărora e prezentată, nu erau noi. Din acest punct de vedere, deși apre-

¹ Toppeltin, p. 47—55, 71—75, 110—111.

cierea eră aspră, Kogălniceanu putea totuș spune în prima ediție a Letopisețelor că «în această bucată Miron este mai mult decât slab în privirea cunoștințelor clasice» (vol. I, p. XVI).

VII. Data scrierii.

Cartea De neamul Moldovenilor este un fragment fără nici o legătură cu Letopisețul dela Aron Vodă înainte. Amândouă aceste scrieri sunt crâmpee numai din acel letopiseț întreg anunțat în 1675, pe care cronicarul n'a apucat să-l aducă la îndeplinire. Ea n'a fost scrisă nici ca să servească de «începătură» letopisețului atribuit lui Ureche vornicul, deoarece n'ajunge până la descălecatul lui Dragoș, cu care se începea acela. Se vede de altfel clar că este o lucrare neisprăvită. Intr'un loc cronicarul trimite pe cititor la «capul care se va scrie de graiul acestor țări», în care va afla «că și limba este dovadă că în graiul nostru până astăzi sunt cuvintele unele latinești iar altele italienești» (15²⁰⁻²³). Acel capitol n'a fost însă scris, cum n'a fost scrisă nici partea din urmă a capitolului al cincilea «de legea creștinească de unde au luat» (44²⁻³). Dacă la constatarea pe care am făcut-o mai sus că scrierea De neamul Moldovenilor a fost alcătuită aproape numai pe baza cărții lui Toppeltin, și că în afară de cronicarii poloni, autorul ei nu cunoaște pe nici unul din scriitorii pe cari se sprijină sau ale căror păreri le combate, mai adăogăm acum și faptul că este un simplu fragment izolat, rămas neterminat, concluziunea la care ajungem cu necesitate este că ea trebuie să fie chiar «începătura» urzită înainte de 1675, pomenită de Miron Costin în predoslovia letopisețului său.

Impotriva acestei concluziuni sunt însă două obiecțiuni foarte serioase:

1) În manuscriptele cari au la sfârșitul predosloviei numele cronicarului, se află și titlatura «carele am fost logofăt mare în Moldova» (9²⁰). Miron Costin ocupă dregătoria de mare logofăt timp de aproape opt ani (1675—83) supt Antonie Ruset și Duca în a treia domnie, cu o mică întrerupere de câteva luni la sfârșitul anului 1678 și înce-

putul lui 1679¹. Ar urma deci să admitem că el a scris De neamul Moldovenilor sau în timpul acelei întreruperi, sau după domnia a treia a lui Duca, adică dela 1684 înainte.

2) Arătând că totdeauna a avut dragoste pentru istorie, Miron Costin spune că a păstrat-o «iată și până la această vârstă», iar în unele manuscrise se mai adaogă încă «acum și slăbită» (7₁₋₄). Cuvintele din urmă mai ales ar fi o dovadă destul de puternică, că cronicarul le scria pe când se află în stare de slăbiciune, deci la o vârstă destul de înaintată, ceea ce ne-ar duce cam tot către sfârșitul vieții sale.

Dacă pasajele pe cari se întemează aceste două obiecțiuni ar fi autentice, ar trebui să admitem că Miron Costin a scris De neamul Moldovenilor către sfârșitul vieții sale. Ignorarea izvoarelor principale ar vădi cultura sa istorică restrânsă, iar întreruperea lucrării mai înainte de a fi terminată s'ar putea explica prin moartea năpraznică a autorului în 1691. Avem însă convingerea că pasajele respective nu sunt autentice.

Iscălitura și dregătoria lui Miron Costin *se află numai în două din manuscrisele scrise în Țara Românească, anume în mss 353 și 580; în toate celelalte lipsesc*. Observăm apoi că cuvintele: *în Moldova* după arătarea dregătoriei, sunt un adaos cu totul neobișnuit în titulatura boierilor moldoveni. Dacă ele provin în adevăr dela Miron Costin, nu le-am putea, cred, explica decât presupunând că cronicarul nu se află în Moldova când a scris De neamul Moldovenilor. Dacă nu sunt ale lui, ci un adaos posterior, încă trebuie să admitem că n'au fost scrise în Moldova, sau cel puțin *nu de un moldovean*. De neamul Moldovenilor a fost însă scris în Moldova, aceasta este sigur. Autorul vorbește pretutindeni de Moldova ca locul unde se află în momentul când scria (3₁₈, 8₄, 24₂₃₋₂₇, 25₄, 40, 27₁₃, 37₂₁), «aicea» (8₄, 31₂₋₃, 38₄, 43₁₄) ori «aicea la noi»

¹ Bănuesc că fusese scos din logofeție la sfârșitul domniei lui Antonie Ruset. Ultima oară îl întâlnim ca mare logofăt la 6 Martie 1678 (V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, I, 708). Faptul că părăsește pe domn ar fi un indiciu că nu mai era în favoare (Letopisețe², II, 16, 212). La începutul domniei lui Duca, din Noemvrie 1678 până prin Martie 1679, era însă numai fost logofăt (La 21 Februarie 1679, V. A. Ureche, I, 128). La 2 Aprilie era mare logofăt (ibid. I, 130).

(41₄, 19, 49₁₉₋₂₀). Toate celelalte țări sunt raportate la ea. Față de Maramureș, Moldovenii sunt locuitorii «cești dincoace»; Muntenii, față de Moldoveni, «cei dincoalea» (6₁₁₋₁₄, 38₁₃₋₁₄); Italia se află «de aicea dela noi» drept spre apus (11₁₀); ea se mărginește «dincoace, despre noi» cu Marea Adriatică (11₁₅₋₁₉, 12₃). Supt pana lui Miron Costin, moldovean care scria în Moldova, cuvintele «carele am fost logofăt mare în Moldova» nu au nici un rost și nu-și găsesc nici o explicare. Unul din copiștii lui Nicolae Mavrocordat arată în fruntea letopisețului lui Nicolae Costin, pe care îl copia în 1713, că este scris de «Miron Costin care au fost logofăt mare în Moldova». Ignoranța de care dă dovadă, atribuind lui Miron letopisețul fiului său Nicolae, mort abia cu câteva luni mai înainte, ca și precizarea neobișnuită «dogofăt mare în Moldova», identică cu aceea dela sfârșitul predosloviei, sunt un indiciu că avem aface cu unul din protejații lui Nicolae Mavrocordat, venit în țară odată cu patronul său. Cele două titulaturi, aflate *amândouă în aceleași manuscripte*, au, cred, aceeași origine. Trebuie apoi să mai luăm în considerare și faptul că manuscriptele, în cari se află predoslovie cu iscălitura, cuprind și alte lucrări mărunte ale cronicarului și încă o predoslovie, *toate neiscălite*. Pentru aceste motive credem că numele și titlul cronicarului dela sfârșitul predosloviei din manuscriptele 353 și 580 nu provin dela Miron Costin, ci sunt un adaos posterior, datorit, probabil, aceluiaș copist care-i atribuisse în 1713 și letopisețul fiului său.

Aceeaș îndoială o avem și asupra celui alt pasaj din predoslovie, privitor la vârsta cronicarului. Cuvintele «*acum și slăbită*» se află numai într'una din cele două grupe de manuscripte cari ne-au transmis cartea De neamul Moldovenilor, anume în manuscriptele 353, 580, 2715 și 401, și încă nu în toate la fel. În 353 este «*acum și slăbită*», în 2715 «*acum și slăvită*», în 580 «*acum și slăvită*» (cuvântul din urmă putând fi citit: slăvit și slăvită, Krețulescu, proprietarul manuscriptului, l-a corectat în: slăbită), iar în 401 «*am și slăbit*». Numai pe baza tradițiunii din manuscripte nu putem hotări dacă în prototipul manuscriptelor din această grupă (x³) a fost: acum și slăbită, acum și slăvită, ori: acum și slăvit. Toate trele lecturile sunt posibile, care este însă cea au-

tentică, e greu de hotărît. Dacă în prototip se află prima formă, atunci cuvintele acestea se referă în adevăr la vârsta cronicarului, și ele au fost scrise sau de el însuș, sau de un copist pe timpul când el încă trăia. Dar tot cu atâta temei se poate admite că în prototip figură una din celelalte două. Nici una din acestea nu se mai referă însă la vârsta cronicarului, ci ori la înalta situație socială și politică pe care o avea în viață, ori la faima sa de cel mai însemnat istoric moldovean, de care se bucură după moarte. Și într'un caz și în altul, ele sunt interpolări datorite copiștilor predosloviei. Singura formă deci care ar dovedi că cronicarul avea o vârstă înaintată în momentul când scria cartea *De neamul Moldovenilor*, ar fi aceia din ms 353. Pentru aceasta ar trebui însă mai întâi probat: 1) că ea este forma autentică din prototipul mss LGIB (x^3); 2) că în acel prototip ea nu se datorește unei interpolări, ci este reproducă din prototipul comun al celor două grupe (x^1), în care caz rămâne să se explice suprimarea ei din grupa *AsbN*. Dar chiar dacă am presupune ca stabilită existența acestei forme în prototipul comun (x^1), încă ne-ar lipsi dovada definitivă a autenticității, din momentul ce știm că acel prototip nu e originalul lui Miron Costin, ci o copie defectuoasă a lui. Dacă ne gândim acum că cronicarul pare să se fi bucurat în cei din urmă ani ai vieții sale de o sănătate destul de bună, dovadă slujba plină de răspundere a stărostiei de Focșani, ce i s'a încredințat, și energia desfășurată acolo în urmărirea tâlharilor, și că el este omorît la o vârstă nu prea înaintată, când n'avea încă 59 de ani, mărturisirea slăbiciunii cronicarului ne apare nepotrivită cu cele ce se știu până acum despre viața lui.

Ceeace aparține în mod sigur lui Miron Costin este numai afirmarea că a rămas un iubitor de istorii «și până la această vârstă». Cred că în aceste cuvinte nu trebuie să se vadă mărturisirea unei etăți în adevăr înaintate; cronicarul vroia să arate numai că în momentul când se apucase să scrie, având peste 40 de ani, trecuse de mult de vârsta iubitoare de povestiri istorice a adolescenței și primei tinereți.

Autenticitatea celor două pasaje prin cari s'ar stabili că Miron Costin a scris cartea *De neamul Moldovenilor* la o vârstă înaintată, după ce fusese mare logofăt, și într'un

timp când sănătatea îi era șubredă, deci către sfârșitul vieții sale, este așadar îndoelnică; prin aceasta ele își pierd însă întreaga lor putere doveditoare. În fața lor avem pedeoparte mărturia clară, autentică, a cronicarului că scrisese începătura letopisețului său dela Romani înainte de 1675, iar pe de alta constatarea sigură că scrierea De neamul Moldovenilor este numai «cartea dintâi» a unui letopiseț abia început, un fragment neisprăvit, scris într-o vreme când autorul nu cunoștea încă nici unul din principalii scriitori a căror mărturie o invoacă. Identificarea ei cu «incepătura» de care vorbește în predoslovia letopisețului se impune ca o încheiere necesară.

Miron Costin despre Ureche și Istratie logofătul. Un fapt dintre cele mai cu greutate vine să confirme această încheiere. Între părerea pe care Miron Costin o are despre cronicarii moldoveni de mai înainte în cartea De neamul Moldovenilor, și aceea pe care o exprimă în 1685 în Poema polonă, există o foarte mare deosebire. Am văzut că pe vremea când scria De neamul Moldovenilor, el cunoștea numai pe Ureche, singurul căruia îi fusese milă să nu rămâne trecutul uitat, și pe autorii amplificărilor cu povestea tâlhărilor romani, Simion dascălul — despre care unii boieri și mai ales Neculai Buhuș îi spusese că s'ar fi luat după Istratie logofătul, adevăratul scornitor al poveștii, — și Misail călugărul, partizanul lui Simion. În 1685 cunoștințele cronicarului sunt altele. De astădată el știe că prin mănăstiri se aflau viețile și analele domnilor, și că existau doi istorici moldoveni: cel mai bun Istratie, logofăt al treilea, și cel după dânsul Ureche, mare vornic de țara de jos¹.

Deosebirea aceasta a relevat-o mai întâi St. Orășanu pentru a conchide că:

- a) Poema polonă și cartea De neamul Moldovenilor nu au putut fi scrise în acelaș timp;
- b) Poema polonă, în care opinia cronicarului despre Istratie logofătul era întemeiată pe zvonuri vagi, a trebuit să precedeze cartea De neamul Moldovenilor, în care afir-

¹ V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 79, 81.

mașiuni mai precise îl fac să retragă lui Istratie logofătul stima ce-i acordase;

c) Miron Costin nu putuse primi aceste indicațiuni ale boierilor și ale lui Buhuș decât după întoarcerea sa în Moldova pe timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685—1691), când trebuie așezată scrierea cărții *De neamul Moldovenilor*¹.

Cele două concluziuni din urmă sunt arbitrare. Nu numai că afirmarea cronicarului despre Istratie logofătul nu este mai puțin precisă în Poema polonă, dar lucrul stă tocmai dimpotrivă, deoarece în cartea *De neamul Moldovenilor* declară singur că ceea ce spune, destul de vag, despre el, este părerea altora. Pentru ca să admitem apoi că Miron Costin nu putuse fi informat de Buhuș asupra lui Istratie logofătul decât după întoarcerea sa în Moldova, ar fi trebuit să se arate că pe acest boier Miron Costin nu-l putuse cunoaște decât după 1685. Adevărul este însă cu totul altfel.

Cariera lui Neculai Buhuș, un contemporan mai în vârstă al lui Miron Costin, ni-i foarte bine cunoscută². În 1655 eră logofăt al treilea³; în 1657 clucer⁴, în 1660—63 medelnicer⁵, în 1663—64 stolnic⁶, iar după moartea lui Racoviță

¹ St. Orășanu, *Cronicarii moldoveni din sec. al XVII-lea* (recenzie), în *Conv. Lit. An. XXXIII* (1899), p. 851—852.

² Asupra lui vezi V. A. Ureche, *Operele lui Miron Costin*, I, 422, și N. Iorga, *Ist. Lit. Rom. în secolul 18*, II, 592 n. 1.

³ La 30 Maiu (V. A. Ureche, *Operele lui Miron Costin*, I, 422); ultima oară la 6 Aprilie 1657 (Ac. Rom. doc. 82—17).

⁴ La 17 Noemvrie (V. A. Ureche, I, 422), ultima dată la 20 August 1658 (Ac. Rom. 81—73). La 29 Dechemvrie 7167 eră fost clucer (Ac. Rom. 89—156).

⁵ La 2 și 5 Fevruarie 1660 (Ac. Rom. 44—51, 81—75); ultima oară la 28 Ianuarie 1663 (Ac. Rom. 120—45). E curios că într'un document din 20 Aprilie 1660, publicat de G. Ghibănescu în *Surete și Izvoade*, IV, 301, e părcălab de Neamț, deși în celelalte documente, înainte și după această dată, este medelnicer; cred că este o greșală de copie.

⁶ La 12 Maiu 1660 (Ac. Rom. 72—64); ultima oară la 17 Dechemvrie 1664/7173 (Ac. Rom. 72—67). Documentul din 5 August 7171 publicat de Ghibănescu, *Surete*, IV, 141, în care Buhuș e medelnicer, are data, anul ori luna, greșită. Divanul din acest document este identic cu divanul dela 15 Dechemvrie 7171/1662 (Ac. Rom. 70—78). Bănuesc că luna e greșită; în loc de August, trebuie să fie una din lunile Septemvrie-Dechemvrie. Greșită este și data de 7172 Fevruarie 1 a documentului publicat tot de Ghibănescu în *Surete*, IV, 21, în care Buhuș e numit logofăt. Documentul trebuie să fie din anii următori.

Cehan, întâmplată la 15 Dechemvrie 1664¹, îi urmează, poate chiar înainte de sfârșitul lunei, ca mare logofăt². În această dregătorie rămâne apoi fără întrerupere până la moartea sa întâmplată pela începutul lui Martie 1667³.

Timp de 7 ani, dela 1661—67, Miron Costin fusese coleg în divan cu Buhuș: pârcălab de Hotin și apoi comis supt Istratie Dabija (1661—65), paharnic în scurta domnie a lui Gheorghe Duca, iar dela Maiu 1666, odată cu venirea la tron a lui Iliăș Alexandru, mare vornic al țării de jos. Informația pe care i-o comunicase Buhuș în privința lui Istratie logofătul, trebuie prin urmare să fi fost anterioară lui Martie 1667. Așa stând lucrul, este deci evident că atunci când Miron Costin afirmă în Poema polonă că Istratie logofătul este un cronicar mai vechiu și mai însemnat decât Ureche, el cunoștea încă de mult părerea lui Buhuș, așa că invocarea mărturii acestuia, ca să-și motiveze schimbarea părerii exprimate în 1685, n'ar avea nici un sens. Mărturia lui Buhuș departe așadar de a proba că Miron Costin ar fi scris cartea *De neamul Moldovenilor* după întoarcerea sa din Polonia (1686—91), dovedește tocmai dimpotrivă că a trebuit să o scrie cu mult mai înainte, și anume nu prea târziu după moartea lui Buhuș în 1667.

¹ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, 1908, II, 207—8.

² La 17 Dechemvrie eră încă stolnic (*Ac. Rom.* 72—67). Documentul din 12 Dechemvrie 7173 în care figurează ca logofăt (N. Iorga, *Studii și Doc.* XI, 53) este din 1665, scriitorul actului socotind aci începutul anului la 1 Ianuarie. Documentul din 10 Martie 1663, citat de Ureche (*Miron Costin I*, 422), în care Buhuș ar figura ca logofăt, este greșit, deoarece el nu putea ocupa această înaltă dregătorie între aceea de medelnicer, pe care o avusese mai înainte, și aceea de stolnic pe care o are în urmă. Ca mare logofăt figurează el întâi în documentele dela 12 și 15 Ianuarie 1665 (*G. Ghibănescu, Surete*, IV, 27, 30).

³ Cele din urmă documente în care figurează ca mare logofăt sunt din 5 și 21 Ianuarie (*Uricarul*, VIII, 13; *Ac. Rom.* 82—20) și 10 Fevruarie 1667 (*Ghibănescu, Surete*, IV, 50). L-am întâlnit într'un document și la 24 Fevruarie, dar însemnarea mi s'a rătăcit. La 14 Martie logofăt e Solomon Bărlădeanul (N. Iorga, *Studii și Doc.* VII, 317) iar la 21 Aprilie se vorbește de Anița jupâneasa răposatului Buhuș ce-au fost logofăt mare (*Iorga, Stud. și Doc.* VI, 85—6; cf. și documentele dela *Ac. Rom.* 81—84 și 81—4).

Se vede însă că chiar dela început Miron Costin primise cu oarecare rezervă cele ce i se spusese despre Istratie logofățul. Mărturisirea pe care o face că el nu-i cunoștea letopisețul, precum și grija cu care ține ca să arate anume pe cel mai cu autoritate dintre informatorii săi, pare că spre a-i lăsa lui răspunderea, vădesc această rezervă. Ea a fost dealtfel deplin îndreptățită. Ori că i-a cunoscut mai târziu letopisețul, ori că primise alte informațiuni mai convingătoare, în 1685 el nu mai vede în Istratie logofățul pe scornitorul basmului răspândit de Simion dascălul și Misail călugărul, ci un istoric de valoare, mai vechiu și mai însemnat decât vornicul Ureche.

Mai înainte de a cerceta care dintre cele două păreri, atât de deosebite, eră mai aproape de adevăr, să ne oprim puțin asupra unei alte chestiuni.

Părerile lui Miron Costin din cartea De neamul Moldovenilor se deosebesc de cele exprimate în Poema polonă nu numai în privința lui Istratie logofățul. Pe când în cea dintâi el nu cunoștea alt cronicar moldovean în afară de Ureche, în 1685 știa că prin mânăstiri existau anale de ale domnilor. Deosebirea aceasta constituie încă o dovadă despre prioritatea alcătuirii cărții De neamul Moldovenilor, căci nu este de crezut ca, după ce el aflase, fie direct, fie măcar din auzite, despre existența analelor din mânăstiri, să se fi mai reîntors în urmă la credința greșită pe care o avusese prin 1670—75, că Ureche eră singurul cronicar moldovean. Asupra acestui punct cel puțin, părerile cronicarului înfățișează o evoluție firească: dela o cunoaștere parțială, la o cunoaștere mai deplină a chestiunii.

Credem că aceeaș evoluție a avut loc și în ce privește părerile sale despre Ureche și Istratie logofățul. Am văzut că Miron Costin, ca și mulți dintre contemporanii săi dealtfel, consideră letopisețul lui Simion dascălul ca opera lui Ureche. Simion ar fi introdus numai în scrierea lui Ureche tradiția despre originea Moldovenilor, pe care, după spusa unora, o luase dela Istratie logofățul.

Credința aceasta eră greșită. Astăzi se știe că nici unul dintre contemporanii lui Miron Costin, și cu atât mai puțin vreunul dintre urmașii săi, n'a cunoscut letopisețul lui

Ureche în forma lui originală, ci numai laolaltă cu interpolările lui Simion dascălul. Se mai știe apoi că interpolările acestuia sunt foarte numeroase, foarte importante, și atât de bine închegate în întreaga povestire, încât deosebirea lor, pe lângă că este imposibilă, dar ar constitui și o adevărată mutilare a cronicii. Simion dascălul a făcut aceste adaose servindu-se de o cronică ungurească (din care ia cunoscuta tradiție despre originea Moldovenilor), de traducerea în limba polonă a scrierii lui Guagnini, traducere făcută în 1611 de Paszkowski, folosită numai pentru întâmplările dela Despot până la Ioan Vodă cel Cumplit, și mai ales de un letopiseț moldovenesc, care cuprindea istoria Moldovei până la Vasile Lupu, și care este izvorul lui de căpetenie. Imputarea cea mai de seamă pe care i-o face el lui Ureche, este tocmai de a nu-l fi cunoscut și de a se fi folosit mai mult de izvoarele streine. El accentuează neconținut importanța acestui letopiseț moldovenesc, care, deși mai pe scurt, cuprindea totuș fapte ce nu se găseau în alte izvoare. Cu ajutorul lui completează Simion dascălul lacunele din letopisețul latinesc, pe care îl tradusese Ureche, lacune cari erau destul de numeroase, deoarece îl citează nu mai puțin de 26 de ori!

Pe autorul acestui letopiseț moldovenesc, Simion dascălul nu-l numește. Am văzut că informația pe care Buhuș și alți boieri i-o dăduse lui Miron Costin, că tradiția despre originea tâlhărească a Moldovenilor ar fi fost reprodușă de Simion dascălul dela Istratie logofătul, eră falsă. Simion spune categoric că el singur și nu altul a tradus-o din letopisețul unguresc. Un fond de adevăr putem vedea în această informație numai presupunând că Istratie logofătul, unul din cei mai de seamă cărturari de pe vremea lui Vasile Lupu, este autorul aceluși letopiseț moldovenesc, necunoscut de Ureche, pe care îl folosește Simion dascălul, și de unde își ia el cea mai mare parte din adaosele pe cari le face.

În această ipoteză se explică ușor cum s'a putut naște și răspândi credința că Istratie logofătul este născocitorul tradiției despre originea Moldovenilor. Nimic mai natural în adevăr decât ca toți aceia, cari credeau că Simion dascălul nu mai scrisese altceva în afară de acea tradiție, aflând

din auzite că el urmase pe Istratie logofătul, să-l considere pe acesta ca scornitorul ei¹.

Cu ajutorul acestei ipoteze ne putem explica și schimbarea părerilor lui Miron Costin cu privire la Istratie logofătul și Ureche vornicul. La început împărtășise și el eroarea multora dintre contemporanii săi, că Ureche eră singurul cronicar moldovean și că Istratie logofătul născocise tradiția despre originea Moldovenilor. Această părere o găsim exprimată în primele sale lucrări, în *Cronica polonă* și în *predoslovia Letopiseșului dela Aron Vodă*. Informându-se mai deaproape, află el mai târziu despre existența analelor din mânăstiri și se convinge că Istratie nu e scornitorul legendei, ci autorul letopiseșului folosit de Simion dascălul, letopiseș ce mergea până la Vasile Lupu și cuprindea, o mulțime de fapte pe cari, după spusa compilatorului, nu le cunoscuse Ureche. Afirmând în 1685 că prin mânăstiri existau anale, și că Istratie logofătul scrisese mai înainte decât Ureche și că eră un istoric mai însemnat ca el, Miron Costin nu mai reproducea informații necontrolate ci exprimă, cred, convingeri proprii, întemeiate pe o mai deaproape cunoaștere a chestiunii.

În cartea *De neamul Moldovenilor* el are asupra lui Ureche aceeași părere pe care o exprimase în *Cronica polonă*, care e una din primele sale lucrări, și în prefața letopiseșului, scrisă în 1675, anume că e singurul cronicar moldovean, iar despre Istratie logofătul, în afară de ceea ce-i spusese Buhuș încă înainte de 1667, că el este scornitorul fabulei răspândite de Simion dascălul, nu știa altceva. Modificarea acestei păreri în *Poema polonă* înseamnă fără îndoială o evoluție determinată de o mai temeinică informațiune. Vechile anale slavone de prin mânăstiri, descoperite în anii din urmă, concordau în fond a celor două știri, în aparență deosebite, asupra lui Istratie logofătul, precum și analiza letopiseșului lui Simion dascălul, pe care Miron Costin împreună cu unii dintre contemporanii săi îl consideraseră la început ca opera lui Ureche, toate contribuie să

¹ Asupra acestor chestiuni vezi lucrarea mea: *Nouă contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene*, 1908.

ne dovedească că părerile sale din Poema polonă sunt rezultatul unei orientări mai precise asupra istoriografiei moldovenesti vechi, și că ele corespund adevărului. Cartea De neamul Moldovenilor, cu vechile păreri greșite asupra lui Ureche și Istratie logofătul, n'a putut fi scrisă în urma Poemei polone. Ea aparține epocii când cronicarul scrisese Cronica polonă și Letopisețul, adică epocii dela 1670—75. Reîntoarcerea după 1685 la credințele greșite, pe cari le avusese la începutul activității sale istorice, este inadmisibilă.

Evoluția părerilor lui Miron Costin în privința lui Ureche și a lui Istratie logofătul dovedește prin urmare și ea, că scrierea De neamul Moldovenilor face parte dintre primele lui lucrări. Avem astfel încă o probă despre identitatea ei cu începătura letopisețului urzită înainte de 1675.

Alcătuirea cărții De neamul Moldovenilor trebuie pusă, cred, prin anii 1673—74. Ca terminus post quem ne servește compunerea versificată dela sfârșitul Psaltirei în versuri a lui Dosoftei, tipărită în 1673. În acele versuri, Miron Costin socotea și pe Flaccus, alături de Traian, ca începător al poporului român:

Neamul țărâi Moldovii de unde dărază
din țara Italiei tot omul să crează.
Fliah întâi, apoi Traian, au adus precice
pre strămoșii cestor țări de neam cu ferice¹.

În cartea De neamul Moldovenilor, Miron Costin revine asupra acestei păreri, susținând, după cum am văzut, că Flaccus n'are nici un amestec la descălecatul țărilor acestora cu Romani (18₄₋₁₅). Ea a fost deci scrisă *în urma* compunerii. Când și supt ce influență s'a operat această schimbare nu putem preciza. În orice caz însă înainte de 1675, când știm pozitiv că Miron Costin revenise asupra lui Flaccus: în stihurile despre descălecatul țării Moldovei, pe cari le pune în fruntea letopisețului dela Aron Vodă, el arată că Traian este cel dintâi descălecător al Moldovenilor².

¹ Ediția I. Bianu, p. 515.

² Letopisețe², I, 247.

Dacă versurile dela sfârșitul Psaltirei lui Dosoftei ar fi fost scrise chiar în anul tipăririi ei, atunci schimbarea părerii cronicarului în privința lui Flaccus s'ar fi produs între anii 1673—75. Nu avem însă nici un motiv ca să admitem că acele versuri au fost scrise în 1673. Știm că Psaltirea eră gata încă din 1671, când Gheorghe Duca voiă să o tipărească la Lemberg¹. Mai știm apoi că Miron Costin este cel dintâi care stabilește regule de versificare, lăsând să se înțeleagă că până la el nimeni nu făcuse încă versuri în Moldova². Compunerea ar putea fi deci din 1671, când Psaltirea eră gata de tipar, ori, poate, și mai dinainte. Schimbarea părerii pe care o avusese la început despre Flaccus s'ar fi putut prin urmare produce și înainte de 1673. Dacă avem însă în vedere mărturisirea sa, că își întrerupsese lucrarea din cauza *cumplitelor vremi*, ceea ce potrivește cu evenimentele din anii 1673—74, credem că nu greșim așezând în acest timp redactarea cărții De neamul Moldovenilor.

VIII. Edițiunile anterioare.

Cartea De neamul Moldovenilor a mai fost editată de două ori până acum, întâia oară de M. Kogălniceanu în vol. I al Letopisețelor, apărut în 1852 și retipărit în 1872 supt titlul de: «Cartea pentru descălecatul dintâi a țării Moldovei și neamului moldovenesc», și a doua oară de V. A. Ureche, cu acelaș titlu, în ediția Operelor complete ale lui Miron Costin, scoasă în 1886.

1. **Ediția Kogălniceanu.** Kogălniceanu nu arată de cari anume manuscrise s'a servit pentru ediția sa, mărginindu-se numai să înșire unul după altul manuscriptele utilizate pentru toate cronicile din volumul I al Letopisețelor. Aceste manuscrise sunt în număr de 10, dintre cari 3 speciale, folosite numai pentru cronicile din acel volum, iar 7 pe cari le întrebuintase și pentru alte cronicе, și anume 4 pentru

¹ N. Iorga, Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688, în Studii și Documente, VII, p. CXCIV.

² V. A. Ureche, Operele lui Miron Costin, II, 499.

Neculce, unul pentru Amiras și două pentru Enache Kogălniceanu. Cele trei manuscripte speciale sunt, după ordinea în care le-a descris, manuscriptele aflate astăzi la Academia Română supt n° 103, 174 și 115. Dintre manuscriptele pe care le întrebuițase la cronica lui Neculce, cunoaștem până acum numai pe cele descrise supt n^o I și II, cari sunt la Academia Română supt n° 253 și 53. Celelalte două, descrise supt n° III și IV, fiind însă copii de pe manuscriptul lui Neculce, păstrat în original, necunoașterea lor nu poate influența concluziunile noastre. Manuscriptul întrebuițat pentru cronica lui Amiras, descris supt n° II, este manuscriptul 238 dela Academia Română. În sfârșit dintre cele două manuscripte folosite pentru cronica lui Enache Kogălniceanu, cunoaștem numai pe cel descris supt n° II, astăzi manuscriptul n° 8 din Biblioteca centrală dela Iași. Cel necunoscut, menționat la n° III, cuprindeă însă «aceeaș colecție de cronice» ca și precedentul.

Dintre aceste manuscripte numai patru au și cartea De neamul Moldovenilor, și anume manuscriptele Neculce, cari cuprind, cum am văzut, redacțiunea interpolată; pe acestea deci le-a folosit Kogălniceanu pentru alcătuirea ediției sale. Dacă comparăm textul tipărit de el cu cele două manuscripte pe cari le cunoaștem, n° 253 și 53, constatăm că a reprodus pe cel din urmă, iar nu originalul lui Neculce. Sunt însă și câteva mici deosebiri despre cari nu știm dacă sunt modificări ale editorului sau variante luate din cele două manuscripte necunoscute. Dealtfel acum când cunoaștem puțină valoare pe care o au manuscriptele Neculce pentru restabilirea textului lui Miron Costin, și când avem chiar prototipul lor în manuscriptul dela Petersburg, înșirarea deosebirilor pe cari le prezintă textul lui Kogălniceanu față de manuscriptele de cari el s'a folosit, ar fi inutilă.

Două dintre ele merită însă ca să fie semnalate:

1) Găsind în manuscripte, în capitolul al V-lea, că inscripția din timpul lui Traian aflată la Galați fusese adusă în Iași «la domnia lui *Constantin Duca voevod*» (1693—1695, 1700—1704), când Miron Costin nu mai trăia, Kogălniceanu a suprimat pur și simplu cuvântul *Constantin*, lăsând să se

înțeală că fusese adusă în una din cele trei domnii ale lui Gheorge Duca (1666—1683)¹.

2) Cu toate că în manuscriptele Neculce lipsește, după cum am văzut, urarea către cititor dela sfârșitul predosloviei, urmată de numele și titlul cronicarului (9₁₈₋₂₀), iar pasajele în cari autorul vorbea despre sine, sau se referea la lucruri văzute de el, fuseseră modificate, fiind puse la persoana a 3-a (v. mai sus p. XV—XVII), la Kogălniceanu ele se află în forma originală. Dacă s'ar mai putea admite ca el să fi restituit pasajele relative la autor fără ajutorul vreunui manuscript care să fi cuprins redacțiunea originală, este însă absolut exclus ca să fi putut întregi și sfârșitul predosloviei fără să aibă cunoștință de unul din cele două manuscripte, n° 353 și 580, singurele în cari acel sfârșit se află. Este sigur prin urmare că el a mai folosit încă un manuscript despre care nu vorbește. Acel manuscript trebuie să-l fi avut dela Bălcescu. În «Cuvântul preliminar despre izvoarele istoriei Românilor», apărut în 1845 în fruntea Magazinului Istoric, acesta spunea într'o notiță că dela Miron Costin au rămas și niște compuneri poetice, anume o poemă intitulată Viața lumii, precedată de un scurt tractat de versificație românească, și o epigramă către mitropolitul Dositei². El cunoștea deci unul din cele 4 manuscripte, probabil n° 353, în care cartea De neamul Moldovenilor se află laolaltă cu lucrările poetice ale lui Miron Costin. Kogălniceanu, care în biografia cronicarului reproduce și notița lui Bălcescu³, a avut desigur cunoștință de acest manuscript, după care a completat sfârșitul predosloviei și a restabilit pasajele în cari eră vorba de autor. Neexplicabil este că nu-l pomenește nicăeri, deși îl utilizase, cu toate că însiră alte manuscripte de cari nu se folosise.

2. **Ediția V. A. Ureche.** Ureche a căutat să facă o ediție critică. El a întrebuițat următoarele 11 manuscripte:

Codex A Tocilescu	astăzi ms	2715	dela	Academia Română.
Codex AA Văcăresceanu	»	»	353	»
Codex F	»	»	254(?)	»

¹ Vezi mai departe p. 45 24; cf. Letopisețe², I, p. 24, r. 24.

² Magazinul Istoric, I, p. 6 n.

³ Letopisețe¹, I, p. XVI.

Codex FF	astăzi ms	252	dela	Academia	Română.
Codex L	»	»	123	»	»
Codex DD	»	»	53	»	»
Codex C	»	»	115	»	»
Codex E	»	»	238	»	»
Codex N	»	»	240	»	»

Ms 11 Iași.

Codex Țicău în posesiunea profesorului Climescu.

Clasificarea acestor manuscrise a făcut-o în mod cu totul arbitrar; o critică a ei ar fi de prisos, editorul neavând cea mai mică idee de norme de cari trebuie să se conducă cineva în stabilirea filiațiunii manuscrisurilor. Este destul să spunem că manuscrisele 115, 238 și 240 nici nu cuprind cartea De neamul Moldovenilor, iar manuscrisele 53, 252, 254 și Țicău sunt copii după letopisețul lui Neculce, așa că variantele cuprinse în ele n'au nici o valoare pentru stabilirea textului cărții De neamul Moldovenilor.

V. A. Ureche are două manuscrise bune, n° 353 și 2715, pe cari le-a și luat ca bază, «în combinare». Dar în loc să reproducă pur și simplu textul bun din aceste manuscrise, dându-ne o ediție utilizabilă, el îl completează cu variante scoase din celelalte și uneori chiar din ediția Kogălniceanu. Dela acesta ia d. ex. titlul scrierii, pe care îl adoptă «neafând nimică contrar în redacțiunea lui la modul de a scrie a lui Costin», deși recunoaște că nu există în nici un manuscris (I, 373 n.), precum și interpolarea despre mergerea cronicarului în solie la Sobieski prin Maramureș (I, 403¹⁵⁻¹⁶), pe care Kogălniceanu o modificase punând-o la persoana întâia (Letopisețe², I). Capitolul al V-lea îl reproduce după manuscrisul 240, o copie prescurtată a letopisețului lui Neculai Costin, în care crede că «avem cu bună seamă textul adevărat al lui Miron Costin», respingând textul corespunzător al lui Kogălniceanu pe motiv că cuprinde o lucrare «care este *de sigur* a lui N. Costin» (I, 408 n. 1). Despre partea din urmă a capitolului al VI-lea nici nu mai spune după ce manuscrise a reproduș-o (I, 415¹⁴—418⁹); capitolul al VII-lea îl dă după manuscrisele 254, 252, 53, 123 și Țicău, cu foarte puține variante.

Făcută în asemenea condițiuni, ediția lui V. A. Ureche

este mai prejos de orice critică. Singura ei parte folositoare a fost identificarea unora din citatele cronicarului¹.

PRESCURTĂRI

A = Ms dela Petersburg.

B = Ms 401.

G = Ms 580.

I = Ms 2715.

L = Ms 353.

N = Ms 253.

a = Mss. *SBN*

s = Mss. 104, 2305, 2942, 731, 3067.

b = Mss. 123, 232, 503, 2575.

ad. = adaogă.

om. = omite, omit.

ms, mss = manuscript, manuscripte.

p. r. = pagina, rândul.

< > Inchide cuvintele din text, cari nu se găsesc în manuscripte.

[ ] Inchide cuvintele din text considerate ca interpolări.

] Arată că ceea ce precede trebuie înlocuit prin ceea ce urmează.

---

¹ In ceea ce privește partea metodică a ediției, vezi observațiile foarte judicioase ale lui D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, p. 77 și n. 2, și p. 87 n.

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

**Predoslovie, adecă cuvântare dintâi, de descălecatul
țării dintâi și a neamului moldovenesc.**

Către cetitoriu.

Inceputul țărilor acestora și a neamului moldovenesc
și muntenesc, și câți sânt în țările ungurești cu acest nume 5
Români până astăzi, de unde sânt și din ce seminție, de
când și cum au descălecat aceste părți de pământ, a scrie
multă vreme la cumpănă au stătit cugetul nostru. Să încep
osteneala aceasta după atâtea vacuri dela descălecatul țărilor
cel dintâi de Traian, împăratul Râmului, cu câteva sute de 10
ani preste mie trecute, se sparie gândul. A lăsa iarăș nescris,
cu mare ocară înfundat neamul acesta de o samă de scrii-
tori, este inimii durere. Biruit-au gândul să mă apuc de
această trudă, să scot lumii la vedere felicul neamului, din
ce izvor și seminție sânt lăcuiitorii țării noastre Moldovei și 15
Țării Muntenesti și Românii din țările ungurești, cum s'au
pomenit mai sus, că tot un neam și odată descălecați sânt;
de unde sânt veniți strămoșii lor pre aceste locuri, supt ce
nume au fost întâi la descălecatul lor și de când s'au osebit
și au luat numele cesta de acmu Moldovan și Muntean, în 20
ce parte de lume este Moldova, hotarele ei pre unde au
fost întâi, ce limbă țin și până acmu, cine au lăcuit mai

1—p. 4 r. 11 avem și sfân- lipsește în L, prima foaie a ms fiind
pierdută 1—p. 10 r. 7 lipsește în A 1 de] din a 2 a neamului]
neamul GI 3 cetitoriu] cetitorii aceștii (aceștii om. S) cărți a 4 a 25
om. GI 6 Rumâni GI, din] de G 7 aceste] într'aceste I 8 cugetul]
sufletul GI 9 atâta veci GIB 10 cel dintâi] dintâi a, de] dela a
11 peste mii GIB, se spare I 12 seamă GI 14 scoț GI 16 și] și așa
și a 16-17 și Românii — sus] cum s'au pomenit mai sus și Românilor
din țările ungurești a 17 un] de un I, tot un neam sânt și odată des- 30
călecați a 20 luat om. a, Moldoveni și Munteni I 21 pre] până GI

nainte de noi pe acest pământ și supt ce nume, scot la știrea tuturor, cari vor vrea să știe neamul țărilor acestora.

Zice-va neștine: prea târziu este! După sutele de ani, cum se vor putea ști poveștile adevărate de atâtea vacuri?

- 5 Răspunz: lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea, dintru care, dacă va nevoi omul, cele trecute cu multe vremi le va putea ști și oblici, și nu numai lucrurile lumii, staturile și începuturile țărilor, ce și singură lumea, ceriul și pământul, că sânt zidite după cuvântul lui Dumnezeu celui puternic. Crez din Scripturi știm și din Scripturi avem și sfânta credința noastră creștinească și mântuirea noastră cu pogorârea Fiiului lui Dumnezeu, și împelițarea cuvântului cel mai nainte de veci în firea omenească (denafară de păcat)? Scriptura ne deșchide min-
15 tea de agiungem cu credința pre Dumnezeu, Duhul cel nevăzut și necuprins și neagiuns de firea noastră, scriptura depărtate lucruri de ochii noștri ne face de le putem vedea cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marele Moisi, carele după 2400 de ani au scris letopisețul dela zidirea lumii,
20 că acela au avut pre singur Dumnezeu dascal, rost către rost; Omir în 250 de ani au scris după rășipa Troadii războale lui Ahileus; Plutarh în 400 de ani au scris viața și faptele vestitului împărat în lume a lui Alexandru Machedon; Titus Livius cursul a toată împărăția Râmului în
25 700 de ani și mai bine au scris după urzitul Râmului; și alți mulți istorici, cercând deamăruntul scrisorile, cursul a multe vacuri cu osârdie și cu multă osteneală au scos lumii la vedere istorii.

- 1 scot] scos *a*   2 știrea] firea GI   3 niștene G, prea] prietene *a*
30 5 Răspunz se află în paranteză în GIB   8 După țărilor *ad.* lumii GIB
9 după] de *a*   12 noastră *om. a*   13 cuvântului lui L, mai dina-
4024 DP, celelalte *mss om.*, de *om. GI*, dela] de LGI   19 2400 LGI
rost] cu rost *a*   21 de *om. G*   20 singur] însuși L
35 *om. G*   22 Ahileus] Filip *a*, de *om. G*   25 de
26 istorici G scriitori *a*   26-27 cercând—vacuri *om. a*   28 his-

10 Crez=oare nu (I. N. Popovici, *Chronique de Gligorie Ureache, București 1911, p. 181 c.*)

Indemnata-m'au mai mult lipsa de știința începutului
acestii țări de descălecatul ei cel dintâi, toate alte țări știind
începăturile sale. Laud osârdua răposatului Ureche vornicul,
care au făcut de dragostea țării letopisețul său; însă acela
dela Dragoș Vodă din descălecatul cel al doilea a țării aceștia
din Maramorăș scrie, iară de descălecatul cel dintâi cu Ro- 5
mani, adecă cu Râmleni, nimică nu pomenește, numai ame-
liță la un loc, cumcă au mai fost țara odată descălecată și
s'au pustiit de Tătari; ori că n'au avut cărți, ori că i-au
fost destul a scrie de mai scurte vacuri. Destul de dânsul și 10
atâta, cât poate fiecine să zică că numai lui de această țară
i-au fost milă, să nu rămâe întru întunerecul neștiinței.

Că celelalte ce mai sânt scrise adaosături de un Simeon
dascalul și al doilea un Misail călugărul, nu letopisețe, ce oări
sânt, care și acele nu puțină a doao îndemnare mi-au fost. Că 15
mi se pare, bine nu știu, că n'am văzut letopisețul lui Istratie
logofătul, iară cum am înțeles de câțiva boieri, și mai ales
din Neculai Buhuș ce au fost logofăt mare, pre acest Simeon
dascalul, Istratie logofătul l-au fătat cu basnele lui, și Misail
călugărul dela Simeon au născut, cela fiu, cestalalt nepot. 20
Și mult mă mir de unde au luat ei aceste basne, că și Ureche

1 știință GI. 1-2 mai mult — țării] firea mai mult de știința ace-
stei țări de (din. dela *in unele mss*) începutul și *a* 3 Laud] Luund L,
usârdua I, răpăosatului G lui *a*, Ureche și Urechie *in mss* 4 carile L,
de] din *a* 5 din *La* dă G de I, a] al LGI 6 Maramoroș LG, de 25
om. a 6-7 Români *a* Rumâni LGI 8 cumcă] că *a* 10 de dânsul
om. I 11 cât] cum și precum *a*, să zică fiecine (fieștecine LI) LGI,
că *om. a* 13 ce mai sânt adaosături scrise GI 14 dascalul și das-
cal *in mss*, letopiseții G 15 puțină *a*, Că] Cât LGI 16 Evstra-
tie LGI Istratie și Evstratie *a* 17 s'au înțeles *a*, de] din GI 19 fătat] 30
făcut și născut *in a* 19-20 și acela mahleriu Misail călugărul *a*
21 ei *om. LGI*, și *om. a*

7-9 Miron Costin are în vedere următorul pasaj din Letopisețul țării
Moldovei al lui Simion dascalul (ed. Giurescu, p. 8), pe care el îl considera
ca fiind al lui Ureche: Află-se această țară să fie lăcuit și alții într'insa
mai nainte de noi... Ce fiind în calea răutăților și stropsindu-i oștile,
care de multe ori se făcea războaie pre acesta loc... n'au mai putut
suferi, ce s'au răsipit și s'au pustiit. 21 — p. 6 r. 4. Miron Costin se

vornicul scrie că 45 de ani la domniile cele dintâi nici o scrisoare nu se află de lucrurile lor, ce s'ar fi lucrat, și nici streinii n'au știut nimică de dânșii până la Alexandru Vodă cel Mare și Bun; deacii au început istoricii leșești a scrie,
 5 mai ales Bielskii și Marțin Pașcovskii, pre carii i-au urmat răposatul Ureche vornicul. Dacă n'au fost dară dintâi scrisoare în țară, și nici streinii n'au știut și nimică n'au scris, de unde sânt aceste basne, cum ca să fie fost moșii țării aceștia den temnițile Râmului, dați întru agiutoriul lui Laslău
 10 craiul unguresc?

Și Românii acmu era în Maramorăș în zilele acelu craiu cești dincoace, de unde este acmu Moldova, iară cei dincolea, unde este acmu Țara Muntenească, iară în munți pre Olt, unde și acmu se pomeneste țara Oltului, și Râmleii cei descălecați de Traian în Ardeal acmu era în Ardeal.

1 că] și el LGI 3 striinii I strienii G, încă n'au știut a 4 istoricii] istoriile a 5 Belskii GI, Pașcovskii I 8 După sânt ad. dară a, cum ca să fie fost] că sânt a 11 acum LGI, Maramoroș LGI, celui G 13 dincolo L 14 Râmleii S României în celelalte mss 15 acmu era
 20 în Ardeal om. a

referă la următorul pasaj din *Letopisețul lui Simion dascălul* (ed. Giurescu, p. 17): Iară ce se va fi lucrat în zilele acestor domni, nu se află scris nimica, cât au domnit ei 46 de ani. Cunoaște-se că au fost neașezați și de curând, și n'au avut cine scrie; nici vecinii, carii nimica n'au lăsat
 25 neînsemnat n'au știut de dânșii nemic să scrie.

5-7 Miron Costin se înșală afirmând că Ureche a folosit și pe Marcin Paszkowski. Eroarea se datorește faptului că el considera *Letopisețul lui Simion dascălul* ca opera lui Ureche. Simion dascălul arată însă lămurit că folosirea lui Paszkowski, și prin urmare citatele din el, se datoresc lui, iar nu lui Ureche: Pentru domnia acestui Despot Vodă letopisețul cest moldovenesc foarte pre scurt scrie... Iară dumnealui Ureche vornicul, vrând să arate această poveste a lui Despot Vodă mai deșchis și mai adevărat, împreunând izvoadele, au cetit la cronicul leșesc, carele este izvodit de cronicarul Bielskii, și de acolo... au scos această poveste ce
 30 mai sus scrie... Iară eu Simion dascalul... cetind izvoadele, am cercat și eu la cronicul leșesc, și am aflat izvodul carele este chizmit mai dinainte vreme de Alexandru Gvagnin pre limba latinească, și de aci, de pre acela izvod, l-au izvodit Marțin Pașcovskii din limba latinească pre limba leșească, de acolo și eu am silit cu nevointă de am
 40 izvodit de pre acela izvod pre limba românească această poveste a lui Despot Vodă (ed. Giurescu, p. 179—181).

Eu, iubite cetitoriule, nicăiri n'am aflat nice la un istoric, nice latin, nice leah, nice ungur, și viața mea Dumnezeu știe cu ce dragoste pururea la istorii, iată și până la această vârstă [acum și slăbită]. De aceste basne să dea samă ei și de această ocară. Nici este șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea este un lucru vecinic. Când ocărăsc într'o zi pre cineva, este greu a răbda, dară în veci. Eu voui da samă de ale mele câte scriu!

Făcutu-ți-am izvod întâiaș dată de mari și vestiți istorici, mărturii a căroră trăesc și acmu scrisorile în lume și vor trăi în veci, și așa am nevoit să nu-mi fie grijă de ar cădea această carte ori pre a cui mână, și din streini cari deamăruntul cearcă zmintelile istoricilor. Pre dâșii am urmat, cari vezi în izvod; ei pavăța, ei sânt povața mea; ei răspund și pizmașilor neamului acestor țări și zavistnicilor.

Și întâi unui Enea Silvie și cu următorii lui; însă acesta istoric nu așa greu neprietin este, cât numai acesta nume Vlah de pe Fliah, hatmanul Râmului, că este, scrie, unde

1 necăiri G nicăirea L, nice și nici în mss, la om.LGI, istoric și historic în mss 3 După dragoste ad. era a, iată] iaste GI 4 slăbită L slăvită I slăvi' G în care s'a corectat mai târziu în slăbită, acum și slăbită om. a; asupra acestor cuvinte, pe cari le cred interpolate, v. Introducerea, seama LGI 6 un lucru vecinic] vecinică a, ocărăm a 9 dintăiași LGI 10 mărturii] martorii GIB om. a, a om. a 12-13 cearcă deamăruntul a 13 istoricilor] istoriilor a, Pre] și pre I 14 care LI, ei pavăța] ei povăța I om. a 18 Fleac LGI, Râmului om. a, scrie] scris a

16-18 *Aeneae Sylvii Pii II Pontificis Maximi in Europam sui temporis varias continentem historias*: Valachia perquam lata regio est, a Transylvaniam incipiens, usque in Euxinum protensa pelagus, plana ferme tota et aquarum indiga, cujus meridiem Ister fluvius excipit... Hanc terram incoluerunt quondam Getae... Postremo Romanis armis subacti ac deleti sunt. Et colonia Romanorum, quae Dacos coërceret, eo deducta duce quondam Flacco, a quo Flaccia nuncupata, et in longo temporis tractu, corrupto ut fit vocabulo, Valachia dicta, et pro Flacciis Valachi appellati. Sermo adhuc genti Romanus est, quamvis magna ex parte mutatus, et homini Italico vix intelligibilis (*Aeneae Sylvii Piccolomini, postea Pii II Papae, Opera geografica et historica, Helmstadii 1699, p. 228*). *Miron Costin n'a cunoscut însă direct pe Enea Silvio, citându-l după Toppelein, Origines et occasus Transsylvanorum, Lugduni 1667, p. 47, care spune*: Valachos a Duce Flacco nominatos quidam asseverant, praeunte Aeneae Sylvio, ac post ipsum aliis non paucis adstipulantibus.

s'au lunecat și săracul Ureche vornicul. Credem neputinții omenеști! Iară este altul, de neamul său leah, Iane Zamoskii, care orb năvălește zicând că nu sânt Moldovenii nici Muntenii din Râmleni, ce trecând pe aici, pre aceste locuri, Traian împăratul și lăsând slujitori de pază, au apucat o samă de Dachi limba râmlenească. Vedea-vei apoi a cuvintelor lui răspuns și ocara, nu dela mine, ci dela istorici, povățele mele, la rândul său.

2 este om. a, leav G leaf I, Zamovskii LG Zamoțkii I 3 zicând se află în paranteză în LG 6 Dachi] au deșchis I 6 Vei vedea L, a om. a 7 răspunsul L

1 *Cronicarul se referă la Letopiseșul lui Simion dascălul (ed. Giurescu, p. 5): Chematu-o-au unii (pe Moldova) și Flachia... de pre numele hatmanului râmlenesc ce l-au chemat Flaccus, carele au bătut războiu cu Știti pre aceste locuri, și schimbându-se și schimosindu-se numele, din Flachia i-au zis Vlahia. Ce noi acesta nume nu-l putem da țării noastre Moldovei, ce Țării Muntenеști. 2-6 Spusele lui Ioan Zamoyski sunt luate din Toppeltin, Origines et occasus Transsylvanorum, p. 53—55, care vorbește astfel despre el: Iohannes Samoscius negat Valachos Romanorum cognatos esse, nec enim ei fidem facit opinio Valachos nostrates Italarum coloniarum residuas reliquias esse, ob eam causam penes hos, utpote, Italarum gentiles, priscam illam et gentilitiam Romanorum linguam remansisse. Nam Galienus Imperator, ubi de Dacia retinenda spem omnem abjecisset, colonias, quas illuc Trajanus deduxerat, trans Danubium in Moesiam Thraciae vicinam transtulisse scribitur, Dacia prorsus cessisse. Quo factum est, ait porro; ut Daci latino sermone tunc imbuti, Romanorum quidem jugum excusserint, linguam vero, quam usu iam pene ducentorum annorum spatio, quo Romani Dacias possederunt, vernaculam fecerint, retinuerint, quae postea in has striligenes degeneraverit, non apud hos tantum, sed ipsos Gallos, Italos et Hispanos, prorsus, ut hae nationes non jam habeant veterem illam indigenam, sed Romanorum supposititiam, eamque foedissime corruptam linguam. Sicut autem Galli et Hispani non fuerunt natione Itali, ita neque Valachi, etiamsi omnes hi Romanae linguae stipulas adhuc circumferant. Sed ridicula magis est Samoisi consequentia quam vera; affinia illa tria Regna ab iisdem Barbaris corrupta facile in corruptelis suis conveniunt; at quomodo Daci antiquissimo idiomate suae linguae refutato Romana lingua imbuti sint, non capio. Illud certo scio, quod etiamnum hodie nostri Valachi se vocitant Rumuin, id est Romanos. Toppeltin a cunoscut pe Zamoyski in manuscript, după cum se vede din citatul pe care-l face la p. 25: Samoscius in Mss. Orig. Hung. Cf. p. 30, 34, 36. La p. 48 a scris, printr'o scăpare din vedere, de nu va fi cumva greșală de tipar, Stephanus in loc de Iohannes.*

Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitoriule, să-ți dăruiască, după aceste cumplite vremi a anilor noștri, cândva și mai slobode vacuri, întru care, pre lângă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă; că nu este alta, și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă, decât cetitul cărților. Cu cetitul cărților cunoaștem pre ziditoriul nostru Dumnezeu; cu cetitul laudă îi facem pentru toate a lui către noi bunătăți; cu cetitul pentru greșalele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înțelegem minunate și vecinice faptele puterii lui, ea face fericită viața, ea nemuritoriu agonisește nume. Singur Mântuitoriul nostru Domnul și Dumnezeu Hristos ne învață zicând: **ИСПИТАНТЕ ПИСАНИА**, adică: cercați Scripturile. Scriptura depărtate lucruri de ochii noștri ne învață, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare.

Cetește cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală.

De toate fericiri și daruri dela Dumnezeu voitori
Miron Costin

[carele am fost logofăt mare în Moldova].

1 și iubite *a* 2 a *om.* LG, anilor] ailor G 5 altă *a* 6 cărților] Scripturii *a* (afară de ms 53 care are: cărților și a Scripturii 8 a] ale LI 9 Scripturi *a* 10 fapte LGB, ea] *om.* L iar GI, face] facem LGIB, 11 ea] *om.* L iar GI, nemuritoriu agonisește nume] agonisim nemuritoriu nume L 12-13 **ИСПИТАНТЕ ПИСАНИА** adică SDP *celelalte mss om.* 13 Scrip- 25 turile] Scriptura GI, Scriptura *om.* LGI, depărtate] departe L 16 cu sănătate] cu bună sănătate și primește *a* 18 fericiri] fericii LG 20 *Asu- pra acestor cuvinte, pe cari le cred interpolate, v. Introducerea* 14-20 să pricepem — Moldova *om.* I 18-20 De toate — Moldova *om.* BA

Istoricii.

Dion
Eutropie
Carion
Cavație
Bonfin, ungur
Topeltin de Mediaș.

5

1-7 om. L., *In manuscrisele AA se arată și scrierile unora din acești istorici, după cari se înșiră apoi istoricii poloni cari au scris despre întâmplările din Moldova după descălecatul lui Dragoș: Historicii cari au scris de descălecatul cel dintâi a țării noastre și a țării muntenești: Bonfin istoricul De Dachia, Dion la Viața lui Traian împăratul Râmului, Eutropius la Viața lui Adrian împăratul, Cario, Cavație, Topeltin unгурul.*

15 *Historicii leșești cari au scris de lucrurile Moldovei după al doile descălecatul țării de Dragoș Vodă: Dlușoș, Cromver, Stricovskii, Piasenskii vladicul de Premisla, Marțin Pașcovskii, Bilskii. Pre acești doi au urmat răpăusatul Ureche vornicul.*

20 *Istoricii cari au scris despre descălecatul dintâi i-am reprodus după mss A, suprimând variantele, pe cei cari au scris despre Moldova dela descălecatul lui Dragoș după ms A, care începe cu ei. Acest ms reprezentând prototipul grupei A, numai el a fost luat în considerare de aci înainte pentru stabilirea textului.*

25 *1-7 Asupra folosirii acestor scriitori de către Miron Costin vezi mai departe: pentru Dion p. 27 18-30; Eutropiu p. 31 26-35; Carion p. 17 31-18 29-38; Cavație p. 15 35-40; Bonfini p. 31 35-40; Topeltin p. 7 38-41, 8 17-43, 13 40, 14 29-31, 39, 15 35-40, 16 31-40, 17 35-18 29-38, 25 33-40, 27 18-30, 31 26-35.*

Cartea dintâi.

De neamul Moldovenilor,
din ce țară au eșit strămoșii lor.

Capul dintâi. De Italia.

Toate lucrurile, dacă se încep a spune din ceputul său, 5
mai lesne se înțeleg. Și neamul Moldovenilor fiind dintr'o
țară care se chiamă Italia, de Italia și de împărăția Râmu-
lui — a căriia împărăției scaunul orașul Râmul în dricul Italiei
este — a pomeni întâi ne trage rândul.

Țara Italiei de aicea dela noi drept spre apusul soarelui 10
este, nu așa depărtată de țara noastră, că dela Beligradul,
carele îl știm mai toți că este pe Dunăre, unde cade apa
Savei în Dunăre, neguțitoreaște mergând cale de zile este
pană la Veneția, și Veneția este pre pământul Italiei.

În statul său este între mări ca și Greția, adecă țările 15
grecești, că dincoace, despre noi, se închide cu o limbă de mare
care iase din Marea Albă — Venețienii zic acei limbi Colfo de
Veneția, adecă limba sau grumazii de Veneția; se zice cu alt
nume și Mare Adriaticum, Marea de Adria, iară mării, din
care iase limba aceea, îi zic Latinii Mare Mediteraneum, 20
adecă marea din mijlocul pământului; Turcii, Grecii și noi
zicem Marea Albă — iară despre ceialaltă parte, despre apus,
izbucnește iară din ceiaș Mare Albă un unghiu de mare,
însă nu atâta lungime cum este limba ceastalaltă despre noi,
și pre celalalt unghiu dincoalea este Ianua, noi zicem Ianovezii. 25

4 Cap 1 LGI, De Italia se află în AA după cuvântul spune din r. 4,
iar LGI om. 5 din începutul A de începutul GI 6 dintru o LGI
8 orașului LGI 10 drept LGI 11 Belgradul LGI 13 După de loc alb
14 Veneția L Veneție GIA, este] acmu este A 17 Colfu; A 18 cu] și cu L
20 Medeteranium A — teraneum LGI 22 zicem om. GI despre²] spre L
24 atâta] cu atâta LGI, aceastalaltă L 25 Enovezii] A 30

Insă dintre aceste îmbe limbi iase Italia în dricul pământului, spre miază noapte deacolo până la hotarele Franțozilor.

Hotarele ei despre răsărit, despre noi, cum s'au zis mai sus, limba de mare și apoi Stiria, Carintia, Avstria, țările împărăției nemțești; despre miază noapte Franțozii; despre apus Hispania, iară despre amiază se închide cu marea ce-i zicem noi Albă, și tot aceia este care se întinde până la Țarigrad.

Greții zic Italiei cu alt nume Hesperia, depre Hesper stea cea căria îi zicem noi luceafărul cel de noapte, că acel lucefăr drept peste Italia apune. Semănătoare foarte cu țările grecești, că cum Greția se începe din Marea Albă între mări până la Machedonia, de o parte cu Marea Albă care se întinde până în Țarigrad, de altă parte limba de mare, de care s'au scris mai sus, desparte pe Italia de țările grecești, așa și Italia, dincoace cu limba de mare, dintr'acolea, despre apus, cu unghiul cel despre Ianovezi.

Așa are Italia domnii împărțite în sine, cum avea și Greția într'o vreme, căroră domnii și țări sânt numele acestea: Liguria, Toscana, Umbria, Sabina, Lațium, de unde este limba latinească și dela Latin craiul, Neapolis crăiia supt craii Hispaniei, Calabria, Apulia, Romania, Istria, Hetruria, Campania, și mai sânt mai mănunte țări, care le trec cu condeiu pentru zăbava. Iară Greția avea țări anume: Acarnania, Etolia, Tesalia, Fochida, Morea, Arcadia, Elida, Olimpia, Laconia, Ahaia, Atica, unde este vestit orașul Athina, Veotia, și iară mai sânt țări mai mănunte.

1 îmbe] în osebi I, în] și în LGI 2 deacolo] dencolo G dincolo LI, Franțozului LGI 4 Carentia A Caritia L, Austria I Avestria A
 5 Franțozii LG 6 se închid GI 7 întinde] închide LGI 8 După Țarigrad ad. de care s'au pomenit că-i zicem Marea Albă A 9 Italia I, alt] alte I, depre] din A, Hesper] Sheper I 10 îi om. LGI
 11 drept LGI 13 între mări—Marea Albă om. AG 15 pe om. A, de] despre A 16 și om. L, iar dintr'acolo LGI 17 cu om. A, ungl L, Enovezi A 19 numele L numerile A numirile I numările G; am admis în text această formă, deși în arhetip era consecvent forma: numerele spre a se înlătura confuzia cu pluralul cuvântului număr 20 Tăscana A Tuspana LGI 21 litiniască A 22 Calambria L, Istria] Nevstria LGI
 23 mărunte L multe I, carele le GI 25 Acarnania] Acaria LGI Arcania A, Itolia A, Elida] Elada în mss 26 Olimpia LGI, vestitul LGI
 27 Veotia] Eotia LGI, iară] iarăși A, mai om. A, mărunte LGI

Este țara Italiei plină, cum se zice, ca o rodie de cetățî și orașe iscusite; mulțime și desime de cameni, târguri vestite pline de toate bișugurile. Pentru mari iscusenii și frumusețări, pământului aceuia i-au zisu-i raiul pământului, Italia, a căruia pământ, orașele, grădinile, tocmele la casele lor, cu mare desfătăciune traiului omenesc, n'are toată lumea. Văzduh supt ceriu blând, voios și sănătos; nice călduri prea mari, nice erni grele. De grâu, vinuri dulci și iușoare, untdelemn, mare bișug, și de poame de tot felii: chitre, năramze, alămâi și zahar.

Oameni iscușiți peste toate neamurile, stătători la cuvânt, neamăgei, blânzi, cu oamenii streini nemeșiți dintr'alte țări îndată tovarăși cum ar hi de ai săi, cu mare omenie, suptiri, pentru aceia le zic gentiloni, cum zic Grecii celebii, și la războaie neînfrânți într'o vreme, cum vei afla la istoriile Râmului de vei ceti de dânșii. Aceia țară este acmu scaunul și cuibul a toată dascălia și învățătura — cum era într'o vreme Athina la Greci, acmu Padova în Italia — și de alte iscusite și trufașe meștersuguri.

Este Italia mai veche decât Roma, adecă Râmul, și împărăția Râmului, care s'au urzit în țara Italiei după ce au nemerit dela Troada Antenor și Enea, din cari Antenor Veneției și olatelor ei, iară Enea Râmului și împărăției lui, începători și rădăcină sânt.

Numele Italiei este vechiu la toate istoriile cele vechi latinești, de pe Ital craiul lor: Nemții Italianului zic Vallios,

1 se om. A, de cetățî] plină de cetățî LGI 3 bișuguri LG, de tot bișugul I, mari iscusenie A 3-4 frumusețuri LGI 4 a pământului LGI 5 Italia om. LGI 7 Văzduh om. LGI, voios] viios A 7-8 căldură prea mare LGI 8 ușoare LGI 9 bivșug LG, năranze G 10 lămâi LI 11 Oameni] și oameni LGI 11-12 la cuvânt stătători peste toate neamurile L 12 nemeșiți] nemăreți in mss 13 tovaroși LGI, ar hi de] ar fi cu LGI 14 aceia] ce A, gentiloni A, celebii A 17 a toate dascălii și învățătorii A 18 la Greci Athina L, in] la LGI 18 și² trufașe — p. 15 r. 2] graiul nostru lipsește in A din care s'a pierdut o foaie 22 Eneas G 23 Venețai N Veneția in celelalte mss, și olatele a, împărăția lui GI 24 începătorii GI, După sânt ad. toți GI 26 zicu-i N fi zic in celelalte mss din familia a, Valios LGIN Valeos in celelalte mss din familia a

și noao Moldovenilor și Muntenilor iară așa Vallios. Franțozii Italianului Valashos, noao și Muntenilor Valashos. Leșii Italianului Vloh, iară noao Voloșin; iară Muntenilor acmu s'au luat Leșii după apa Oltului și au mai adaos tiparnicii lor o slovă M, de le zic Molteni, adecă Olteni. Ungurii Italianului Olaș, iară Moldoveanului și Munteanului Olah. Și țării Italiei Leșii îi zic Vlosca zemlea, adecă țara Vlohului, iară țării noastre Volosca zemlea.

Caută-te dară acmu, cetitoriule, ca într'o oglindă și te privește de unde ești, lepădând dela tine toate celelalte basne câte unii au însemnat de tine de neștiință rătăciți, alții de zavistie, care din lume între neamuri n'au lipsit niceodată, alții den buiguite scripturi și deșerte.

Iară nu numai numele acesta, precum ai înțeles că este tot unul la toate țările și al tău și a Italiei, precum vei înțelege și mai pre larg la capul deosebit De numele acestor țări, că și Grecii și Turcii ne zic Vlah, ce și dintr'alte te vei cunoaște: obiceiuri, hire, graiul, și până astăzi, că ești drept Vloh adecă Italian și Râmlean.

Multe obiceiuri întru acest neam trăesc a Italianilor până

2 Valashos^{1]} îi zic (zicu-i N) Valașos *a*, Valashos^{2]} iarăș așa Valașos *a* 3 iară Muntenilor *om. a* 7 Leșii *om. GI*, îi zic] așijderea LGI 8 Vlosca GI 9 Caută-te] Caută *a* 11 de^{2]} din LGI, de^{2]} *a* din LGI 13 den] de LGI 15 *a om. LGI* 16 și *om. a*, numele] nemuri și neamurile în *mss a* 17 și Turcii și Grecii LGI 18 și *om. a* 19 și Râmlean *om. LGI* 20 în cest neam G

p. 50—51: Ab his Romanis profectum esse Valachorum nomen, vicinis in Transsylvania Gothis authoribus, qui Italos Germanica consuetudine Vallios nominarunt, consentaneum est. 1-2 După Toppeltin, p. 49: Alii Valachos quasi Vulachos (gallica pronunciatione Valashos) id est Italos dici... existimant. 3-5 Cromer, *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX, Basileae 1553, p. 313*: Vocatur etiam Moldavia haec ipsa regio, sed utrum a flumine, an aliunde, nondum satis compertum habemus. Posteriori quidem tempore gens una in duos dominatus secta, 35 nominibus quoque distingui coepit, sic ut ii, qui ad Orientem et Septentrionem vergunt, et Podoliae finitimi sunt, Valachorum nomen retineant; qui vero Meridionale Transsylvaniae latus attingunt, Multani a nostris, a caeteris vero Transalpinenses Moldavi et Valachi vocentur. 5-6 După Toppeltin, p. 48: Hungaris Valachus Oláh, Italus dicitur Olasz. 40 15-17 Vezi mai departe p. 44.

astăzi: așa de oaspeți la casele lor nemeriți voioși și libovnici (nu știu din ce Muntenii, o samă, s'au abătut puținel din această hire); așa la petrecării, la întrebare unul pre altul de viață, hire, clătire. Cine au fost la Italia să vadă pre Italiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă să crează că un neam sânt cu Moldovenii. 5

In casa noastră au fost această voroavă în Iași cu un episcop italian, care între alte voroave foarte pre voia gândului meu mi-au zis cuvinte de aceste neamuri, zicând așa — și era om de înțeles — : «Mie nu-mi trebuie să mai citesc la istorii «de Moldoveni cine sânt; pre o samă de obicei, ce au foarte «bune, îi cunosc cine sânt; așa libovnici la oaspeți, așa femeile «dor se feresc de vederea streinilor și se dau în laturi; așa «să nu treacă femeia pe dinainte bărbatului pe drum sau pe «cărare; așa toată viața în mâncare cu dulceața curechiului, «numai aceștia sărat, atâta osebire, aceia și iarna și vara «tot verde nemurat. Toate acestea atocma cu Italianii sânt, «și a vedere se mărturisește o fire». Cu multă mirare am stătut de mărturia aceluia vlădică, de mare agiutor istorii mele. 10 15

Înțelege-vei și din capul care se va scrie de graiul acestor țări, că și limba este dovadă, că în graiul nostru până astăzi sânt cuvintele unele lătinești iară altele italie-nești. Se miră un istoric anume Cavație zicând: «De mirat 20

1 nemeriți] nemăreți LI 1-2 voioși și libovnici] cu mare voie și libov priimesc *a* 2 Muntenii din ce s'au abătut o samă *a*, din²] de GI 25
7-8 cu un episcop — *p. 16 r. 20* Râmului pentru lipsește în L din care s'a pierdut o foaie 8 voroave *om.* GI 8-9 care — mi-au zis] spunea Miron logofătul, care episcop între alte voroave foarte din voia gândului său i-au zis *a* 10 După Mie *ad. zise a* 11 obiceiuri GI
11-12 ce au foarte bune] foarte bine GI 12 cine] de unde GI, sânt] așa 30
sânt I 15 toată] în toată *a*, dulceață I 16 aceștia — osebire] atâta osebire că aceștia sărat *a* 16-17 și iarna — nemurat] și vara și iarna nemurat *a* 17 atocma] au tocma I întocma *a* 18 am] au *a* 19 mele] sale *a* 20 de] și de *a* din GI 22 letinești G

23—*p. 16 r. 2. Cavație este Covacciocius, pe care Miron Costin îl citează după Toppeltin, Origines et occasus Transsylvanorum, p. 71—72: Covacciocius quoque in Dial. de Administr. Regni Transsylv. observavit, vernaculum istorum sermonem, plus fere in se habere Romani et Latini sermonis, quam praesens Itolorum lingua. Scrierea lui Covacciocius (Kovachich, Kovačić?) nu mi-e cunoscută.* 35 40

este că limba Moldovenilor și a Muntenilor mai multe cuvinte are în sine râmlenești de cât a Italianilor», măcar că-i Italianul tot pe un loc cu Râmlenii. Ce aceia nu-i divă, că Italianii târziu ș-au scornit limba din lătinească, așa de
 5 iscusită și de dezmierdată cât că este limbă îngerească și zic, și într'unele peste samă își aduce cu a noastră, ales cu aceste silaves: delle, di, della voi, vo signioria, cum la noi: la dumneata, dela tine, dela dumneata, la voi, dela voi, care acestea în limba lătinească, adecă râmlenească, acmu nu în-
 10 cape, ce cură fără aceste în măsurile sale.

Un istoric anume Enea Silvie, de care ți-am pomenit la predoslovie, și câțiva alții pre urma și pre cărarea lui, au scris în istoria sa, cum Moldovenii, cari lăcuiesc pre pământul Dachiei de sus, și Muntenii, pre Dachia de gios, <au> acest
 15 nume Vlah anume depe Fliah hatmanul Râmului. Și această părere acelui Enea nu este de aiurea, numai au cetit nește stihuri a unui dascal anume Ovidius. Pre acel dascal Ovidius l-au făcut, cum zic Turcii, surgun, de l-au gonit din Râm
 20 tocma la Cetatea Albă pre Marea Neagră Avgust Chesar, împăratul Râmului, pentru nește cărți ce scrisese în stiluri de dragoste, de se împluse Râmul de curvii din cele jocuri a lui, cum fac și Moscalii de trimit la zatocenie, adecă urgie,

2 a Italianilor] italienești în mss, că-i] că GI 3 o divă G 5 și
 25 om. GI 6 aduce] răduce A 7-10 Pasajul acesta, nu îndestul de clar, s'a transmis, cred, alterat 7 silave A, delle] dellia în mss, della] delia în mss, siniorio GI săneorio A 8 dela¹] la I, dela voi om. A 9 leti-
 nească I 11 Eneas GI Enia A, Sălvie A 14 de sus] cei de sus A, au om. mss 15 anume] au nume I, depe] după GIB, Fliah A Fleac GI
 30 17 Ovidie¹ G, dascal² om. GI 21 din cele] dintru acele LGI 22 a] ale L, adecă în urgie L

3 divă este slavicul АНРЕА = minune 11 — p. 17 r. 20 Tot ceace spune
 35 cronicarul despre Enea Silvio și Ovidiu, se întemeiază pe următorul pasaj din Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvanorum*, p. 47—48: Valachos a Duce Flacco nominatos quidam asseverant, praeunte Aenea Sylvio, ac post ipsum aliis non paucis adstipulantibus. Id potissimum ex Ovidii Nasonis versiculis probant. Epist. Pont. lib. 4.

Praefuit his Graecine locis modo Flaccus, et illo

Ripa ferax Istri sub Duce tuta fuit.

Hic tenuit Moesas gentes in pace fideli;

Hc arcu fisis terruit ense Getas.

și până acmu. Acela dară dascal, Ovidius, au scris câteva cărți șezând la Cetatea Albă în urgie iară în stihuri, că șau fărșit acoloa și viața; și pre numele lui este balta Vidovul la Cetatea Albă. Intr'acele cărți, una, ce are nume De Pont, scrie la un prietin al său la Râm, anume Grețin, aceste stihuri. Iacă ți le însemnez lătinește scrise și pre limba noastră talmăcite: 5

Praefuit his Graecine locis modo Flaccus, et illo
ripa ferax Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Moesas gentes in pace fideli; 10
hic arcu fisos terruit ense Gettas.

Gheții ținea într'o vreme, acmu Flaccus ține
râpa scump'a Dunării, el singur cu sine.
El au ținut Misia în pace cu credință,
Pre Gheți i-au scos deaicea el cu biruință. 15

Așea însemnează aceste stihuri acelu dascal pomenind pre acel Fliah, căruia numele la istoriile Râmului este Fulvius Flaccus, consul, precum chema ei pre acele vremi hătmăniile lor. Și de aceste stihuri s'au legat întâi acela Enea Silvie și după dânsul și alții. Și între aceia aflu și pre Ureche săracul următoriu, să fie numele acesta țărilor acestora, Vlah, de pre acela Fliah, hatmanul Râmului, căruia lucru Carion istoricul 20

1 Ovidie LGI, Acela — Ovidius] Dară dascalul Ovid A 3 acolo LGI, pre] apoi A 6 Iacă] Iată că LGI 8-11 Versurile lătinești s'au păstrat numai în A; în L e locul alb 12 Flahcus A Flacus G 13 scump'a] 25 scump'a A 14 credința LGI 15 i-au] au LG, biruința LGI 16 ale acelu L 17 Fliah A Flac GI Fleac L, la istoria A 18 acele vremi] atuncea L 19 acela om. A 20 și] și eu LGI 21 să fie numele acestor țări LGI, Vlac G 22 Fleah G Fleac LI

20-22 Pentru pasajul din Ureche la care se referă vezi mai sus p. 6 30
r. 12-17 22—p. 18 r. 4. Carion nu vorbește în cronică sa despre originea și numele Românilor. Pasajul la care Miron Costin se referă, se află în partea adaosă de Melancton (*Chronicon Carionis expositum et auctum multis et veteribus et recentibus historiis, a Philippo Melanctone et Casparo Peucero, Francofurti ad Maenum 1594, Liber quartus, p. 882-3*). Miron 35
Costin cunoaște însă pe Carion numai din citatul lui Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvanorum, p. 49-51*: Diversa ab his Carionis est opinio Chron. lib. 4. ... De origine ergo gentis mihi videtur non esse absimile

stă înprotivă, și cu dânsul Topeltin din Mediaș, anume zicând
 deschis: «Ceia ce au scris că numele Vlah acestui neam—adecă
 «a Moldovenilor și a Muntenilor—este de pe hatmanul Ră-
 «mului Fliah, basne sânt». Eu încă ceiu partea mea cu dânșii;
 5 cu cești doi țiu pentru aceste dovede, care deschis țiu-am scris:
 cum toată lumea zice Italianului, așa cu un nume și noaă
 până astăzi. Și acest Fliah de au bătut războaie cu Tătarii
 pre Dunăre, iară la descălecatul țărilor acestora nice o treabă
 n'are, care sânt târziu după Fliah descălecate de Traian,
 10 împăratul Râmului, din țările Vlohului adecă a Italiei, fără
 cine doară va zice că Italianii acest nume Vlah au dobândit
 dela Fliah, care lucru n'am cetit nice la o istorie a Râmului
 și de Italia. Alte chipuri și capete au avut Italia mai vestite
 și mai vechi decât acel Fliah, cum ar fi luat Italia nume
 15 dela acela!

Ce de Italia atâta agiunge cât s'au arătat mărturiile și
 a istoriilor și numelui care avem dela alte neamuri tot unul
 până astăzi. Să pășim de acmu la altele pre rând.

Capul al doilea. De împărăția Râmului.

20 Împărăția Râmului, căriia în putere și lățime aseme-
 nea n'au fost nice o împărăție de când este lumea, de măria

1 și Topeltin de Mediași LGI 2 că] cu LGI, acestuia LGB 3 a
 Moldovei LGI 4 Fleac LGI, ceiu] țiu I, mea om. I 5 cu acești LGI,
 deschis om. I 7 acest] acel LGI, Tătarii] Turcii L 9 Fleac LGI, sânt
 25 descălecate târziu după Fleac I 10 a om. GI 11 cine doară] numai
 cine LGI, au] ș'au A 12 dela] după L, Flac L Fleac GI 14 acela LG,
 Fleacus LGI 16 și s'au arătat LGI 16-17 cu mărturiile și Istoriile LGI
 17 carele LG 18 la] și la LGI 19 De] Pentru LGI 20 în om. L

30 vero, quod Imperatores Orientis partim post summos inde, partim post
 excisos Gothos, agros illos veteri more distribuerint veteranis militibus,
 et ut stipendia his exsolverent, et ut per eos a finibus Imperii ex ea parte
 arcerent tumultuantes Sarmatas. Inter illos plurimos fuisse Romanos,
 lingua argumento est, quae ex latina est depravata. Ab his Romanis
 profectum esse Valachorum nomen, vicinis in Transsylvania Gothis
 35 authoribus, qui Italos Germanica consuetudine Vallios nominarunt, con-
 sentaneum est. Nam quod a Flacco quodam eorum Praefecto nomen
 tractum esse nonnulli fingunt, fabulosum est prorsus... Recte Cario est
 opinatus Valachos fragmina esse militiae Romanae.

ei cetește toate istoriile lumii, mai mare nu vei afla alta nice pre aceste vacuri de acmu, nice în cele trecute. De aceasta împărăție vei afla și prorocii, ales la Daniil prorocul dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriei. De aceasta împărăție cântă și sfânta Beserică întâia slava, glas 2, 5 la vecernia nașterii Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos: *август <с> единноначалтвешюиѣ на земли* adică: când August unul stăpâna tot pământul. Acest August împărat Râmului au fost, și în zilele lui s'au născut și Mântuitorii lumii, fiul și cuvântul lui Dumnezeu din preacurata fecioara Maria. 10

Numele său trage de pe orașul Roma, noi zicem Râmul, care oraș este în Italia pre apa Tibrului, curătoare în Marea Albă cu cale de câteva zile mai gios de Râm, din izvoarele munților Italiei începută.

Iară începutul împărăției aceștia — cum s'au și mai pomenit la Capul dintâi de Italia (care este mai veche de cât Râmul și de cât începutul împărăției, pentru aceia pricină s'au pus și întâi Italia la rând) — este din Troada, care o au răsipit Elinii, sau cu alt nume Grecii, trăgând multă vreme războaie cu Troadenii pentru mare strâmbătatea lor, ce le făcuse Grecilor Troadenii cu furțișagul Elenii, femeii lui Menelau, prin Alexandru, feciorul lui Priam, împăratul Troadei. Care femei să se întoarcă Grecilor pururea sfătuia doi domni din Troada, Antenor și Enea, ce mândind pre alți senatori, domni, feciorul lui Priam, să ție cu dânsul să nu se dea Elena, s'au trăgănat sfada până la stingerea de tot a Troadei, cât n'au hălăduit nime altul, nice în cetate, nice în olatul ei, fără cești doi ce s'au pomenit, Antenor și Enea, cu gloatele lor, ori că știindu-i Grecii că aceia sfătuia spre bine și nu i-au gonit, 15 20 25

2 pre] în L 3-4 cu dezlegarea LGI 5 întâi GI în A, glas 2 30
om. LGI 6 nașterii *om.* A, Iisus *om.* A 8 unul *om.* LGI 8-9 al
(a G) Râmului LG, au fost împărat Râmului I 9 au născut LG 11 noi
zicem] la noi A 12 Tivrului LG 13 cale] scale A 14 început L
15 începutul *om.* A, ceștia A 16 cel dintâi LGI 18 la Italia rân-
dul LG, o *om.* GI 19 răsipit-o LGI, multe vremi A 21 Troadenii] 35
Troada A 23 să-ș întoarcă A, din] de GI 24 Eneas G 27 nimi-
nea L nimeni G nimini I, în²] la A, olatul] latul G laturile I, cești] acei LG

2-4 *Daniel* 2 4-8 *Mineiul pe Dechemvrie* 25

ori că ei ca nește oameni, cunoscând la ce se trage lucrul, s'au păzit de vreme și au eșit cu casele și oamenii săi încărcăți în vase. Den carii, Antenor au descălecat Veneția pre pământul Italiei, iară Enea, coborând mai gios, au abătut
 5 iară la malul Italiei, unde stăpânia Latinus craiul o parte de Italia, și îndemnat și de prorocii lor, pre atuncea păgânești, au început sfadă cu acel craiu anume Latinus, de pre a căruia numele și limba lătinească. Nu era încă cu oameni deși acele locuri așezate pre acele vremi, și singur craiul
 10 mator de zile, numai cu o fată din trupul său, care era logodită după un domn de Italia anume Turnus, carele avea câțiva domni de Italia neprietini. Pre aceia i-au tras Enea în tovărășie înprotiva lui Turnus și lui Latin craiul, și cu câteva războaie cu mare vărsare de sânge înfrângând pre
 15 Turnus, până și la perirea lui în războiu, au căutat lui Latin craiu a priimi pre Troadeni în țara lui, în Italia, și pre Enea ginere în locul lui Turnus, că lui Enea doamna îi murise de groaza, când au văzut arzând de toate părțile Troada.

Așea s'au făcut Troadenii moșeni Italiei, așezați și legați
 20 întru sine cu Italianii să trăiască Troadenii pre limba și pre pravile de giudețe a Italianilor, și Italianii să priimască bozii și rugile și obiceiurile de beserecă a Troadenilor.

Și dintr'acest Enea și fata lui Latin craiul sânt din seminție în seminție născuți doi frați anume Romul și Remu,
 25 cari au urzit Roma orașul, zidind pre giumătate Romul și pre giumătate de oraș Remu. Și încă nemălțate zidiurile, au venit într'una de zile Remu să vază sporiul lucrului a frăține-său în partea unde zidia frate-său Romul, și, vrând să facă șagă, au sărit peste zidiul frăține-său râzând. In loc
 30 frate-său Romul, luând semn de piezi răi orașului, apucă un

1 se om. LGI   2 și¹ om. LGI,   cu casele lor GI,   și²] și cu LGI
 3 Den] De A   4 pogorându-se LGI   5 iară om. I, la malul iară al (al
 om. G) Italiei LG   6 lor] ai lor A   8 nume LGI,   și] este LI om. G,
 35 latinească L leatinească G letinească I   8-9 cu oameni deși încă A
 10 din] de LGI   12 câțiva] mulți LGI,   au tras A   13 lui²] a lui LGI
 16 craiul G, lui] sa LGI   19 moșani LG,   21 pravilele (pravile I) de ju-
 decăți LGI   22 a om. L   23 dintr'aceste A, sânt] este A   25 orașul
 Roma L, și zidind L   26 zidurile LGI   29 râzând om. LGI   30 luând]
 40 având LGI, semne A,   de piezi răi] de pierzării L

fuste și lovi pre frate-său Remu pren mijlocul trupului. Cade gios Rem mort de rană; iară Romul, stând asupra trupului, zise: Așea să petreacă tot carele va vrea să sae zidiurile acestea. Și așea au stătut singur Romul și urzitoriu orașului și crăiei, de pre a căruia nume este și numele orașului Roma 5 până astăzi, și de pre oraș și numele împărăției.

Fost-au aceasta împărăție din ceputul său de Romul craiul dintâi supt crai până la Tarcvinie cel Mândru; îi zic Râmlenii Tarcvinius Superbus, adecă Mândrul. Aceluia un ficior, ce avea, au făcut silă noaptea la casa unui domn, lip- 10 sind domnul dela casa sa, anume Lucreției, care după aceia silă din pat nu s'au mai sculat, ce au scris la bărbatul său, unde era, și la unchiu-său, vestit senator pe atunce la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sârg la dânsa, că este spre 15 moarte. Și dacă au sosit și au intrat în casă și unchiul acei femei, Lucreției, și bărbatul, au zis: îngăduiți, nu vă apro- piați de patul meu spurcat de ficiorul lui Tarcvinie, iară trupul de este și silit, nevinii mele moartea mea va fi mărturie. Și au scos un cuțit de supt perini, gătit de acela gând 20 mai înainte, și s'au lovit cu cuțitul în inimă. Au năvălit bărbatul său și unchiu-său la pat, ce îndeșert că căzuse cuțitul cu rana adânc, din care în câteva ceasuri au și murit Lucreția. S'au făcut o zarvă mare și turburare în tot orașul de o faptă ca aceasta, și s'au strâns tot orașul la Brut, că- 25 rora au arătat tuturoră fapta ce-au făcut ficiorul craiului, și cuțitul crunt de sângele nevinovatei femei și sila. Au stătut tot Râmul, și în loc și olatele, de au giurat cu Brut cum să nu mai sufere crai deasupra sa. Iară Tarcvinie craiul, urât

1 și lovește LGI, Remu om. LGI, prin GI pen L 2 gios om. LGI
 3 zise] au zis LGI. toți carii vor vrea LGI 4 așea om. LGI 5 du-
 pre G 6 de pre] după GI 7 din ceputul] începutul LGI, de] dela LGI
 8 Tarcvinius LGI 9 Aceluia] Al aceluia L 11 dela casa sa] de
 acasă LGI, Lucreției] doamnei sale (doamnei lui GI) Lucreția LGI 12 nu
 s'au mai sculat din pat I 14 de sârg] curând LGI 16 au zis om. LGI
 16-17 apropiareți LG 18-19 va fi martor LGI 19 perină LGI 19-20 de 35
 aceia treabă gătit mai denainte (de mai nainte G) LGI 20 în] întru LG
 între I 21 său] ei LGI, ce] ci LGI 22 rană A, în] după LGI
 25 fapta om. LGI 26 de] și de A, Au] Și au LGI 28 craiu LGI,
 deasupra] asupra LGI, Tarcvisi GI, craiul om. L

și părăsit de toți slujitorii lui pentru scârnavă fapta aceea și sila, au fugit la Franțoji, cu carii trăgând ajutoriu, s'au ispitit cu sila să cuprinză iarăș scaunul Râmului, ce tot gonit și răsipit s'au întors, și n'au mai dobândit ce au pierdut în toată viața lui, nice el, nice altul. Și de atuncea s'au cârmuit 5 aceea împărăție tot supt sfatul senatorilor — cum vedem acmu că se otcârmuește Veneția — până la Avgust Chesariul, 500 și mai bine de ani.

De mirat lucru că aceasta împărăție la câtă putere și 10 lățime au venit tot într'acele 500 de ani de supt cârma svetnicilor au crescut. Și alegea ei cu sfatul den an în an câte doi mai mari, căroră cu numele boeriei le zicea consules, adecă capete sfatului, că consilium lătinește este sfatul. Și mai mari era aceste nume de boeri, consuli, decât împăratul, că acest nume, împărat, era hatmanilor carii se ducea 15 în vro parte cu oștile, și trăia acest nume numai până era în oaste, cine era, iară dacă se întorcea acasă sau la Râm, nime nimărui nu se zicea împărat, ce iară pre numele ce-l avea dintâi. Imperator va să zică poruncitoriu, care nume 20 apoi, pentru mare izbânde ce făcea imperatores, adecă hatmanii poruncitori, au căzut de se numesc împărății cu dânsul, și au eșit mai mare și mai de cinste de cât numele crailor.

Hotarele aceștii împărății a Râmului mai necuprinse 25 sânt, că nu cu nescareva munți sau ape curătoare, cum vedem acmu că despart împărății de crăii și împărății de împărății, ce din toate părțile le-au fost hotarul Marea Ocheanul, care încungiură pământul, începând din părțile despre miază-

1 de om. A, și slujitorii A și de slujitorii L, scârnavă] spurcata LGI
 1-2 fapta și săla aceea A 2 Franțoji L 2-3 s'au ispitit cu sila tră-
 30 gând ajutoriu L 3 iară LGI 5 lui] sa LGI, otcârmuit. I 6 sinato-
 rilor LI sântatorilor G 7 se om. GI, cârmuește LGI, Chesar L 8 ani]
 ai G 10 500] sute A 10-11 sftnicilor LGI 11 cu sfatul om. LGI
 13 capetele LGI, consilium A consuleum L consileum GI 14 mai mare
 era acest nume de boerie consul LGI 14-15 împăratu G înperator LI
 35 15 înperator LGI, se om. LGI 18 și nimărui LGI, ce-l] ce L 19 în-
 părator A Înperator LGI în cari se află după va să zică 20 apoi om. GI,
 izbândă LGI, imperatores] acei înperatores (înperatori I) LGI 21 po-
 runcitori om. LGI, dânsul] acest nume LGI 23 a aceștii L 24 cu
 om. LGI, nescare GI 25 împărății¹ — împărății²] crăie de crăie și în-
 40 părăție de împărăție LGI 26 Ochianul LGI 27 din] dinspre L

noapte, ocehanul ce încungiură Englitera, și tot acela ocehan și despre apus, pe după Hișpania și Portugalia, și dela părțile apusului se trage tot acela ocehan, încungiurând tot pământul despre amiazăzi, pe după Africa — noi zicem Barbarezii — până vine la Marea Roșie, care este între Eghipt și Aravia. 5 Câte împărății, crăii, domnii, țări, sânt de le încungiură ocehanul, precum s'au pomenit mai sus, toate supt ascultarea împărăției Râmului au fost.

Încă mai spre răsărit dela Marea Roșie, dela ocehanul de amiazăzi tăind pe uscat Aravia, Asiria, Siria, până la muntele Caucaz, între Hindii și Parthii, și deacolo până în Marea Caspiei, cu Armeniile amândoaă, și câte țări sânt între Marea Caspiei și Marea Neagră, Ghiorgii, Mengrelii, Cerchezii și alte țări, și deacolo apa Donul și Volga, toate supt ascultarea Râmului au fost; și dela Iuzbec hanii cei mari dela Râm lua steag de hănfe. Cu Hindia numai n'au încheiat lumea toată despre răsărit, și venia și deacolo multe țări să se închine, ce dela o vreme nice-i mai priimia, ca locuri depărtate. 15

Și unghiul cestalalt la ocehan, pre unde sânt acmu Șvezii și Dania, și unghiul spre apa Renului, pre aceste țări nemțești—că și Șvezii și Danii tot Nemți sânt și un neam — nu i-au putut supune nice într'un chip Râmleii până la îndereptatul aceii împărății în multe părți, și câtă oaste au pierdut cu Nemții bătănd războaie, cu ceialaltă parte de lume nu o ar fi pierdut. Însă numai o parte de Nemți supuși n'au fost, iară cât ține Renul apa și celelalte și peste apa Renului multe locuri supuse au fost, cum și Englitera și Franțozii. 20 25

Caută acmu cu cugetul întru atâta lungime și lățime de lume, câte mari împărății sânt acmu, cum este Englitera, Franțozul, Hișpania, Nemții până la apa Renului, la Africa 30

1 ce] cela ce LGI 2 pe om. GI, Ișpania I 4 pe] și A, Barbarezii A 5 Eghipt LGI 6 țări] și țări I 7 toate] tot A 11 Caucas I, Hindii *in mss.*, și între Parthii LG 12 Caspiei] care să chiamă Caspius A, țări] mări LGI 13 Caspiei A, și] și între L, Măngrele GI 16 toată lumea L 18 ce] ci LGI și A, nici-i L nici și-i G nu-i I nu și-i A, mai om. A 21 că om. A, După neam ad. sânt LGI 22 a-i supune G 24 ceialaltă] ceia L acea GI 26 apa Renul L, celelalte] acele A 27 mult loc A, supuse] supuși A, și Franțozii] Franțozii și toată Hișpania A 29 împărății mari L, acmu om. I 35

Fesul, Liveile, Mareh, Afri, până tot Eghiptul, Habeșii și împărăția Asiriei, Persul, Armeniile, Capadochia, toată Greția și Machedonia, Iliria, Dachia, unde sântem noi acmu, și alte țări, și câte ostroave și pre ocean și pre Marea Albă și pre

5 Marea Neagră și pre Caspia! La toate acestea eșia pași dela Râm, la unele pre un an, la altele pre trei ani și mai mulți. Câteva coale de hârtie s'ar mai lungi, de aș sta a pomeni anume țările toate! Pași eșia și la țările jidovești, la Ierusalim, dela aceasta împărăție, de care lucru te va învăța și sfânta

10 Evanghelie a patru evangheliști. O samă de țări mai depărtate dintr'acestea supt crai birnici le lăsa, la Africa ales Eghiptul, Armenia. Iară celelalte, cum este Hișpania, Englitera, Franțozii, Nemții până la apa Renului, Italia, țările grecești, toate țările Ierusalimului, Anadolul, ostroavele, tot cu senatorii Râmului

15 se otcârnuia, pentru ce au zis un filosof a lui Pir, craiului Epirofilor, adecă Arbănașilor, când l-au trimis în solie la Râm, că au văzut sfatul lor de împărăți adunat.

Ce, cât ne trebuiește la rândul istorii noastre, ne agiunge atâta de împărăția Râmului.

20

Capul al treilea. De Dacia.

Dacă s'au zis de Italia, de unde este venit neamul acestor țări, și de împărăția Râmului, de care împărăție sânt descălecate aceste țări cu Râmieni, vine rândul acmu și locului acestuia, la care loc au venit acest neam din locurile sale

25 cele dintâi.

Locul acesta dară, unde este acmu Moldova și Țara Muntenească, este deriaptă Dachia, cum și tot Ardealul cu

1 Fesul] Efesul I, Mareh, Afri] Africa LGI, tot] mai tot LGI, Eghiptul LGI 4 câte om. LGI 6 la un an pre unile LGI 8-9 dela

30 aceasta împărăție la Ierusalim A 9 După lucru ad. deșchis LGI, și om. LGI 11 le] li A, ales la Eghipt LGI 12 Ișpania I Șpania L

15 se cârnuia LGI, pentru aceia LGI, al lui L, craiul LGI 16 al (a GI) Arbănașilor LGI 17 că] de A 18 ne trebuiește] năzuește A

19 atâta — Râmului] astă dată GI om. L 21 zis] început L 23 acmu]

35 aicea A, locului] locula 24 care] ce LGI, sale om. LGI 25 cele] ceste G, In LGI urmează aci un nou titlu: Inceputul al doilea 26 dară acesta LGI 27 deriaptă] drept LGI, Dachia] Dania LGI

Maramorășul și cu țara Oltului. Alt nume mai vechiu decât acesta, Dachia, nu află în toți câți sânt istorici. Că de le-au zis cineva că este Schitia, de pre Schiți, adecă Tătari—căci au năbușit pre aceste locuri mai pre urmă Tătarii și mainte de Atila, descălecătorii țării ungurești sau a Ungurilor, pe aceste locuri—Dachia numele său cel vechiu tot au ținut la toți, cum am zis, istoricii. Schitia este deriaptă Iuzbecul și o parte de împărăția Moscului.

Dachii aceștia cu multe vacuri mai înainte de Hristos au așezat locurile acestea. Pomeneste de dânșii Cvintus Curtius, istoricul de faptele lui Alexandru Machedon (însă nu aceia Alexandrie mincinoasă care este și pre limba noastră plină de basne). El scrie: „Sahi, Dahi, Masagheti, tot un neam sânt“, venit din părțile Hindiei pre aceste locuri, când încă lumea mai rară au fost în oameni.

Și dintr'aceștia Dahi—noi zicem și Grecii Dachii, iară Latini și Leșii Dați—se țin Sasii din Ardeal (și până nu de mult au fost și la noi în țară, iară la satele hănești la Bugeac și acmu sânt de le zic Teștebani) că se trag, și au mari istorici marturi. Limba lor iară este veche. Au price între sine cu Nemții pentru mai de multe vacuri, carii sânt mai vechi de dânșii, și ceștia că Nemții au luat dela dânșii limba, iară Nemții că Sasii dela dânșii au eșit din Saxonia. Ce aceste lăsăm la dânșii, noi numai pomenim cât slujaște rândului nostru la poveste.

1 Alt nume om. LGI 2 nu să află A, în toți istoricii câți sânt I
3-4 căci—Tătarii și om. A 5 țării] crăii A, sau] și LGI 6 cel ve-
chiu om. A 7 cum s'au zis LGI, direapta Iuzbecului LGI, După Iuz-
becul ad. adecă Tartaria cea mare A, și om. A 10 Cvint LA, Curtii LG
12 și om. LGI 14 venite A 17 din] de LGI 18 cele hănești LGI 30
19 Testebani LGI 20 așa veche este LGI 21 de om. A 23 au eșit dela
dânșii L, aceste] aceste price (prici L) LGI 24 le lăsăm LGI, rândul LGI

10-15 Q. Curtii Rufi, De rebus gestis Alexandri Magni Historia, Liber VI, c. 3: Sogdiani, Dahae, Massagetae, Sacae, Indi, sui juris sunt. Omnes hi, simul terga nostra viderint, sequentur. Illi enim eiusdem nationis sunt; non alienigenae et externi. Miron Costin citează însă pe Curtius după Toppeltin, Origines et occasus Transsylvanorum, p. 23: Hanc suam opinionem (a lui Hutterus) doctam fuisse arguit Oratio Alexandri Magni apud Curtium lib. 6. c. 3. Is, Sogdiani, inquit, Dahae, Massagetae, Sacae, eiusdem nationis sunt. 16-25 După Toppeltin, p. 8—32

Hotarele Dachiei: despre răsărit este apa Nistrul, la istoricii cei vechi Tiras, iară despre amiazăzi Marea Neagră și Dunărea; despre apus Panonia, acmu țările Budii, despre miazănoapte Morava și Podolia în crăia leșască, unde este și Camenița. Sânt o samă de istorici, cari dau și Podolia și câmpul peste Nistru până la apa Buhului și peste Dunăre Misiile amândoaă — cărora zicem noi acmu Dobrogea — și o parte de Iliria să fie fost de Dachia.

Puternică într'o vreme, cât supt vremea împărăției Râmului supt Domitian împăratul, iară la Dachii crăind Decheval craiul, lua Dachii o samă de bani din visteria Râmului — cum lua Tătarii de Crâm dela Mosc și dela Leși — să nu le robească țările, că prăda Dachii Italia cu călărimea, până la Traian împăratul, care au stătut împărat pe urma lui Domitian.

Capul al patrulea. De Traian împăratul.

Traian, împăratul Râmului, al șeptelea după Avgust Chesariul, de neamul său șpaniol, cuprinzând scaunul împărăției după Domitian și văzând la slăbiciune împărăția sosită din rea și desfrânată cârma împăraților răi și zburdați (că și Dioclitian și cela a lumii ocară și tiran Neron tot înaintea lui Traian au fost), întâi au așezat împărăția în ce era stricată și veniturile ei, apoi îndată s'au apucat de oaste împotriva tuturor, cari eșise de supt ascultarea împărăției, țări, și întâi asupra Dachilor, țitorilor acestor părți.

Așea se întărise neamul Dachilor asupra împărăției Râmului, cât, cum scriu istoricii, în zilele lui Domitian împărat și bir lua din visteria Râmului, pentru să nu strice țările

1 apa Nistrului I Nistrul apa LG 2 amiazăzi om. LGI 4 amiazănoapte GI 5 care A 7 le zicem LGI 9 Puternica LGI, cât — împărăției] împărăția LGI 10 Domentian LG Dometiian I Domichian A, iară] era A, la Dachia LGI, crăind] trăind LGI 11 samă] somă G sumă LI 12 de] den G din I 13 robască A, și Dachii LGI 14 la] în zilele lui LGI, care — împărat] ce au împărățit LGI 15 Domentian GI, 35 După Domitian ad. împăratul LGI 17 împărat al Râmului G 18 Chesar L 21 a om. LG, tiranul L 24 țărâi A 25 asupra] ales asupra LGI, țitiorul L țitor GI

împărăției cu prăzi. Că fiind neamul Dachilor pre acele vremi călărăși, prăda țările ascultătoare de împărăția Râmului cu călărimea; până și Italia de prăzile lor nu hălăduia, cum am văzut în vacul nostru pre Tătarii Crâmului, fiind mai puțini decât oștile Moscului și a crăiei leșești, și dela amândoaă 5
acestea lua daruri pentru să nu facă cu ciambururile lor stricăciune țărilor lor.

Intâi dară Traian, marele și vestit împărat, au făcut oaste înpotriva Dachilor; cum scrie Dion, carele au scris viața acestui împărat, și alți istorici după dânsul, 600.000 de oaste slujitori au fost de războiu, fără de altă mulțime ce se trage după oști, ales acele mari în mulțime. 10

Și au purces den Italia spre aceste părți a Dunării, cum scrie istoria De patru monarhii a lumii de clătirea

1 cu prăzi] cuprinzând LGI 6 ciambulurile L 9 oște A 11 au
fost de războiu] de oaste au avut LGI, de² om. LGI 12 acele] după
oști L la acea I, mare I, în om. LI 13 a] ale L 15

9-10 Cartea LVIII c. 6—14. Miron Costin nu cunoaște direct pe Dion, pentru că nu găsim în scrierea sa nicio urmă de folosirea lui. Faptul acesta, unit cu împrejurarea că el vorbește despre viața lui Traian nu ca de un fragment dintr'o operă mai întinsă, ci ca despre o lucrare deosebită, arată că l-a cunoscut numai din următorul citat al lui Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvanorum*, p. 51—52: Discant igitur omnes nobiscum ex Dion. in vit. Trajan. Daciae videlicet Imperium tenente Deceballo, Trajanus Romanorum Imperator hisce regionibus bellum inferens, duplici expeditione victor evasit; et quo melius gens (ut Tacitus l. 3. Hist. de nostris) nunquam fida, faciliusque semel capta in officio contineretur, colonia spectabili illud deducta eam perdomuit, hoc est, Romanos ad Daciam habitandam colendamve misit. Atque istorum Romanorum reliquias esse Valachos et Moldavos certum est. 10-12 Numărul oștirea lui Traian nu-l ia Miron Costin din Dion, cum reiese aici, și cum repetă lămurit mai departe (p. 39 11, 43 2-6), la care nu se găsește, ci din istoria grecească De patru monarhii, pomenită mai jos, în care probabil, era citat și Dion, ceia ce a făcut pe cronicar să creadă că tot el arăta și numărul armatei romane. (Cf. Cronica polonă la I. Bogdan, *Cronice inedite*, 1895, p. 178, 180, 181). 13 — p. 28 2. Istoria din care ia cronicarul anul expediției lui Traian nu este scrierea cu acest nume a lui I. Sleidanus: De quatuor Monarchiis libri tres, Lugduni 1669, în care nu se află (p. 132), ci tot aceea grecească, pe care în Cronica polonă o numește: Culegeri din istoriile grecești (ori simplu: Istoriile grecești) De quatuor monarchiis (I. Bogdan, op. cit. p. 178, 180, 181) iar în Poema polonă: Culegeri grecești De quatuor monarchiis (V. A. Ureche, *Operele lui Miron Costin*, II, 84). 20 25 30 35 40

aceştii împărăţii dela Râm spre aceste părţi, ca pe la 120 ani după Hristos au fost. Înpotriva căriia nice Decheval, craiul Dachilor, aşea fără războiu nu s'au lăsat, ce trecând cu oştile sale Dunărea, au stătut înpotriva lui Traian împărat cu războiu în ţările Misiei, căriia zicem noi Dobrogea. Stătut-au un războiu mare şi nu cu puţină vărsare de sânge.

○ Inşă pre acele vremi în toată lumea nu era altă oaste nice mai temeinică, nice mai stătătoare, nice mai trainică la toate lipsele osteşti ca slujitorii Râmului, neînfrânţi şi din firea lor şi cu tocmala oştilor sale, care vedem acmu la Nemţi. Tocmala oştilor: toate bulucuri, şi, pentre bulucuri, şi loc deşert, să aibă loc deşchis alte bulucuri slobode, meidian, când ar trebui a da agiutoriu bulucurilor celor ostenite în războiu sau înfrante oaste proaspătă, pre acele slobode de oşti meidianuri. Nice odată toate bulucurile încep războiul, ce cele tocmito în frunte, şi alte bulucuri cu mare tocmală şi meştersug stau în paza celora ce fac războiul, şi aşea luptând multă vreme cu o parte de oşti, alte părţi stau gata netruditi; proaspătă oaste pre lesne urnesc pre ceialaltă oaste, care odată-ş varsă şi slobode toată vârtutea, căce oastea ce sare toată odată, toată odată se şi răsipeşte. Şi cu aceasta tocmală a oştilor sale Râmleii au supus toată lumea.

Mare tărie şi neînfrântă avea şi oastea Machidonenilor pre vremea lor, ales tocmala pedestrimii lor căriia zicea ei falanx. Inşă era prea strânsă acea falanx, şi la greu se lega pedestraş de pedestraş. Cu mare greu se rumpea acea oaste, că cu tocmala a ei au călcat Alexandru Machidon tot răsăritul. Inşă pe urma lui, dacă au început Machidonenii a bate războaie cu Râmleii, pierdea războaiele Machidonenii,

30 1 de ani LGI 2 căriia LGI 5 fi zicem LGI 6 cu om. L
8 temelnică G 9 oşteneşti LGI 10 sale] lor LGI, şi oştile lor cu
tocmeală I, le vedem A 11 toată L toa' G, bulucuri²] buluc G buluc şi
buluc L, şi² om. LGI 12 deşchis] dăşărt G, alte] şi alte LGI, alte —
meidian] alte bulucuri slobod, meidan să aibă LGI 13 a da] să dea LGI
35 14 înfrante] în frunte A, proaspătă] slobodă GI 14-15 maidanuri LGI
15 nu încep A 17 acelora L 18 sta LGI 20 odată] îşi LGI, căce]
că acea LI că aceia G 21 sare totodată I, Şi om. LGI 25 filanx¹ LGI,
Inşă era — falanx² om. LGI, la] când era la I 26 de] la A, se rumpe
LGI, aceia LGI 27 a om. LGI 29 războiul LGI

cum va vedea cine va ceti războiul lui Perseu, împăratul Machidonenilor, cu Filipus hatmanul Râmului.

Auzit-am pre mulți dând vina aceasta, cum și Leșii și Moscalii și alte neamuri creștinești nu sar odată cu toții la războiu. Nu știu ce zic. Oștile temeinice cu multe ceasuri, 5 cu multe zile bat un războiu. Și aceasta știu, că întâi Leșii și Moscalii de s'ar slobozi toată oastea odată, nice un războiu n'ari lua, ce toate le-ar pierde.

Așea dară Decheval, craiul Dachilor, luptând câteva zile să oprească oștile lui Traian, n'au putut birui, ce au 10 purces oștile lui din războiu în răsipă.

Traian împăratul după izbândă au căzut la apa Dunării, unde șezând cu oștile, au adunat din toate acele părți și olate lucrători, și au zidit, mare minune vacurilor pre urmă, pod de piatră peste Dunăre, cu turnuri de piatră, care 15 se pomenește până astăzi Turnul Severinului; în Țara Muntenască este acela loc, malul dincoace; acelu olat zic Muntenii județul Jiului, cum la noi ținutul Jiului.

Cercat-am câtva, din ce este de au priment numele său acest turn de-i zic Severinul, că acest lucru, că l-au zidit 20 Traian împăratul și nu altul, deplin și aievea fără număr * spun istoricii, când au făcut și podul, căruia cu ochii noștri am privit pragurile prin apă limpede a Dunării, când am mers cu Dabija Vodă cu oștile la Uivar. Cum acel turn și-au schimbat numele și n'au ținut numele ziditoriului său, cum 25

1 Persev LGI 2 Filip A, hatmanul Râmlenilor I 5 războae A 6 știu aceasta LGI 9 dară om. LGI, luptându-se LGI 10 lui om. LGI 13 s'au adunat A, acele] dintr'acele LG 13-14 din toate părțile acelea și olatele I 14 cu mare minune LGI, pre] după GI 15 pod peste Dunăre de piatră LG, carele L 17 în malul GI, acelu] al 30 acelu L, îi zic LGI 18 giudeț GI, Jiului¹ — Jiului²] cum zicem noi ținutul Jiului LGI 19 din ce este de] pentru ce I 19-20 Cercat-am — turn] De acest turn cum de i s'au premenit numele său A 22 înainte de spun se afla în arhetip un cuvânt pe care nu-l pot înțelege; în A este: adoaucă, în N: odocă, în LG: că 21-22 fără de număr istoricii spun I 35 22-24 când au făcut — Uivar. În A pasajul acesta este modificat astfel: Mult au cercat răpousatul tată-mieu Miron, că acest turn, când au făcut și podul, a căruia și astăzi stau pragurile, s'au făcut, și se prevăd prin apă limpede a Dunării, cum spunea, pre vremea când au mers cu Dabija Vodă cu oștile la Uivar, să fie privit cu ochii săi. 40

ține șanțul Troianul până astăzi, a ști nu pociu, atâta numai, ori pre urmă că au trăit acolo vreun domn cu acesta nume Severin, cum spun și Muntenii, ori pre numele vreunui prstav la lucrul lui, sau la rădicatul lui după ce se pustiise
 5 întâi. Fost-au și un împărat pre urma lui Traian, Severus, care nume și pre o piatră, ce s'au aflat la cetățuia năruită la Galați, am cetit singur eu: <Severus imperator Romanorum> adecă: Sever împăratul Râmleilor. Inșă numai atâta am apucat de am putut ceti, celelalte slove, deși și-aduc cu
 10 latinește, iară a înțelege limba latinească nici într'un chip **: pricepe. Cum și pre un ban de aramă galben iarăș la acea cetate năruită am aflat, cât un ort de mare, nime nu poate mai mult a dezlega fără: Marchianopolis.

Iară turnul acela și podul peste Dunăre nime altul ce
 15 Traian împăratul, ca și șanțul Troianul, l-au făcut. Nu vei afla din sute de istorici într'alt chip.

După ce au gătit podul peste Dunăre, Traian au trecut toată oastea în ceasta parte, în pământul unde este acmu
 20 Țara Muntenească, și au eșit cu oștile sale iarăș Decheval craiul Dachilor. La care războiu stând tare Dachii și craiul lor cu sine singur, au perit craiul la acela războiu. Și așa au purces, după acela războiu pierdut și perirea craiului lor, tot neamul a Dachilor în răsipă de pre aceste țări, unde este acmu Țara Muntenească și țara noastră Moldova. Câtă țară
 25 au și rămas pre loc, prostime, țărani, toată o au scos Traian

1 a ști] așa I, pocu A 6 cetățue L, năroită G noroită L 7 singur] însumi L 7-8 Severus imperator Romanorum om. mss 8 Severie IG Săverii L, numai om. A 9 am apucat de am putut] am putut L s'au putut A, își aduc GI 9-10 deși și-aduc cu latinește] de și răduc lătinește A 10 latinești LG letinești I, a să înțelege GI 10-11 iară — pricepe] iară a să înțelege nu s'au putut A 11 **: *Aci cred că este o lacună în arhetip*, să pricepe GI, și om L, de aramă galbănă A, iarăș] iară LGI 12 cetate năruit I cetate am (am om. G) aflat noroit LG, nimene LGI 13 Marchianopolis *se află în paranteză în* LGI 35 12-13 am aflat — Marchianopolis] spunea tată-nostru să să fie aflat cât un ort de mare, nime mai mult n'au putut dezlega fără Marchianopolis A 17 s'au gătit L 18 După oastea ad. peste Dunăre dincoace LGI 19 i-au eșit iară cu oștile sale Decheval LGI 21 cu sine singur] cu sine însuși GI cu ei însuși L, craiul au perit L 23 a om. LGI 24 Moldova om. L 40 25 o om. G, scos-o LG

de pre aceste locuri peste munții, cari despart Țara Ungurească despre noi. Iară aicea, îmbe țările acestea, și Țara Muntenească și țara Moldovei, dela Dunăre până supt munți și până în Marea Neagră, și dela apa Nistrului până iară supt munți, tot cu Râmieni, și căsași și mai mulți oșteni, precum zic ei colonia romana adecă descălecarea Râmului.

Și așa este descălecatul cel dintâi acestor țări cu Râmieni. Cine ar vrea să știe, să vază și cu ochii mărturie, cetiască pre istoricul Dion, care au scris Viața lui Traian împăratul, și pre Evtropie, carele au scris Viața lui Adrian împărat iară a Râmului, și pre Bonfin istoricul ungur, și dintr'alți istorici, anume Carion, Cavație, Silvius, Cromver liah,

1 care LGI, desparte ALI 2 aicea] acea G om. I, îmbe om. I, îmbe țările acestea] între aceste țări L 3 dela] până la A 4 Nistrului] Niprului I 5 cu om. A, și¹ om. A 6 După cuvintele: precum zic ei se află în A în paranteză cu litere latine: Colonia Romana și un semn de trimitere la următoarea notă marginală: Aelius Hadrianus Traiani consobrinus eiusque popularis etc. mortuo Traiano Parthis Armenia, Assyria, Mesopotamia cessit, Daciam quoque relicturus, nisi tot Romanorum civium, quae illic erat, millia perdere esset veritus. Patavius ex Dione 68 in Rationario temporum lib. 5 ad anum Christi 117, pag. 218 et ex Eutropio vitarum (?) 8 part. 2, 1. 4. c. 6. Citatul, împreună cu trimiterea la Dion și Eutropiu, este din Rationarium temporum al lui Petavius Dionysius (Maguntiae 1646) p. 62 8 ar] a L, mărturie] martorii LGI 9 carele LGI 10 Andriian L 11 împăratul LGI, a] al LGI 11-12 din alți LGI

8-9 Pentru folosirea lui Dion vezi mai sus p. 27 18-30 10-11 Miron Costin n'a cunoscut direct pe Eutropiu, după cum se vede din titlul scrierii ce-i atribue și din unele greșeli despre Traian pe cari altfel nu le-ar fi făcut. El îl cunoaște numai din următorul citat al lui Toppeltin, Origines et occasus Transsylvanorum, p. 52: Eutropius l. 8 in V. Adrian. Idem, ait, de Dacis facere conatum (id est, revocare exercitus) amici deteruerunt, ne multi cives Romani Barbaris traderentur, propterea quod Trajanus victa Dacia ex toto orbe Romanorum infinitas eo copias hominum transfulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta. 11 Bonfini vorbește de mai multe ori despre Valachi, originea și numele lor (Rerum Hungaricarum Decades, Lipsiae 1771, p. 8, 9, 35, 284); nu regăsim însă la Miron Costin nici un împrumut care să dovedească folosirea lui. Se pare că el îl cunoaște numai din spusele lui Panaiotache Nicusios dragomanul (v. mai departe p. 41 9-42 10) 12 Pentru întrebuițarea lui Carion, Cavație și Enea Silvio v. mai sus p. 17 31-18 29-38, 15 36-41, 7 35-40 12 Cromer, De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX, Basileae 1555, p. 312-313: Dacia...

Piasenskii <episcop> de Premisla, Gvagnin litvan, și mai ales

1 episcop] și Liasănskii A om. LGI, de Premisla om. LGI, Gvagnin litvan om. LGI

5 post multa bella cum Romanis gesta, ad extremum a Traiano imperatore, quemadmodum scribit Eutropius, subacta, et in formam provinciae redacta est. Cum autem bellis superioribus exhausta esset, infinitas hominum copias ex toto orbe Romano idem princeps ad agros urbesque colendas eo transtulit. Sed tamen haud ita multo post, sub Galieno ac
10 Gothi eam sub Gratiano principe possederunt. Ita ex illa colonia Romanorum et barbarorum, commerciis et connubiis commixtorum, Valachi orti, lingua nova ex veteri sua barbara et Romana confusa ac corrupta utuntur. Permulta tamen retinent Latina verba... Unde vero et quando Valachi dici coeperint, non comperio. Vulgaris quidem est
15 opinio, sed nullo veteri authore nixa, a Flacco quopiam, sive praefecto, sive domino, eos nomen hoc accepisse, ut primum Flacci, mox corrupto a finitimis barbaris vocabulo Vulassi et Valachi appellarentur. Polonorum quidem atque Slavorum lingua non modo hi populi, verum etiam omnes Italicis generis Vulassi et Vulossi dicuntur, quod ipsum
20 etiam argumento est, Italicam hanc gentem esse...

1 *Chronica gestorum in Europa singularium a Paulo Piasacio episcopo Praemislensi... conscripta ad annum Christi 1648, Cracoviae 1648, p. 52*: Ultra Tyram autem meridiem versus est Moldavia, Dacia antiquioribus dicta, exulum Romanorum quondam receptaculum, quos in
25 summa frequentia ibi habitasse confirmat idioma incolarum illius Regionis hucusque Latinum corruptum quidem, sed ita ut facile audiens dignoscere possit a Latinis fuisse profectum.

1 *Guagninus A., Rerum polonicarum tomi tres, Francofurti 1584*: Valachi, qui olim Getae et Daci, post ab colonia Italorum, quos Wlochos vocamus, Valachi cognominati (*vol. III, 430*). ...Hodiernae gentis Valachicae originem quidam referunt ad Flaccum praesidem Romanum, a quo nomine leniter deflexo, et ipsa Valachia nuncupata esse videtur. Ab eo enim tempore quo Flaccus cum imperio Mysiae sive Daciae praefuit, quae ultra Istrum ad Scythicam gentem extenditur, Flacciam appellari
30 constat, quam demum corrupta voce, sensim in Valachiam abiisse perspicimus. Apud Valachos enim non modo Romanae disciplinae mores certi, legesque vigent, sed ipsa quoque Latinae vocabula permulta servantur. Unde Vulochorum et Valachorum nomen idem quidam esse volunt, quos Wlochos, id est Italos, etiam Germani lingua sua Welschen
35 vocant, utraque gens Itala ideo commune nomen. Qua ratione autem eam regionem Flaccus occupavit, Aeneas Sylvius, qui post Roma pontifex fuit, sic tradit. Tempore Traiani imperatoris Daci seu Gothi, detrectantes Romani iugum imperii, missus est eo Flaccus cum triginta milibus hominum, quibus in coloniam deductis, ibidem ararent, commeatum

dintru cești de curund Topeltin de Mediaș, iscusit istoric, deamănuntul din Dion scrie de neamul țărilor acestora, și ales de descălecatul lui cel dintâi pre aceste părți de lume de Traian împărat.

Măcar că capetele Dachilor, domnii, cu toate casele lor s'au tras toți peste munți în Ardeal, și deacolo s'au închinat cu toții la Traian, împăratul tot nu i-au crezut, ce și peste munți pentre Dachi au descălecat Râmleni, pentru să nu mai poată a-ș rădica Dachii capul înpotriva împărăției, cari vedem și până astăzi în tot Ardealul și în părțile de sus cele ungurești în giumătate cu Ungurii Români, adecă Râmleni, sânt lăcuitori până astăzi.

Era acest obicei la împărăția Râmului: dacă se împlea Italia, dricul împărăției, de lăcuitori, de nu le agiungea nice îi biruia pământul cu hrana, scotea cu sorți căsași de prin orașe și de prin sate și-i muta la alte țări. Unde vedea părți mai rare de lăcuitori, sau unde vedea că se rădica de supt ascultarea împărăției vreo țară, acolo cu sutele de mii de case muta și le împărția locurile, și zicea aceii descălecături noăă: colonia romana, adecă descălecarea Râmului. De care colonii a lor este plină lumea, și la Asia, adecă Anadolul, și la Africa, căriia zicem noi Barbarezii, și la Hișpania, și pre

1 dintru cești] și dintr'acești mai L și din cești mai GI, iscusiti istorici I 2 carile deamăruntul LGI 3 lui om. LGI 4 împăratul LGI 7 tot] iar tot GI 8 să] ca să GI 9 capul Dachii LGI 10 părțile] țările LGI, cele om. GI 11 în] mai în LGI, Rumâni LGI 13 umplea LI 16 la altă țară LGI 17 rari LGI, unde om. A, se rădică A 19 locuri LGI 20 colonie LGI 22 Barbarizii A

Romano exercitui, qui ibidem semper in armis contra Scythas ac Sarmatas fuit, praeberent. Unde post interiecto temporis pulsus Gothis, illa tota regio, quae Valachia a Flacco est appellata, Romanis cessit, cuius sententiae haud poenitet me esse. Sed diversum alios scripsisse videmus, qui Sylvium, in laudem suorum propensum, falsa tradidisse affirmant. Post quem qui scripsere historiam, eadem quidem de gentis origine, sed diversa ratione scribunt, qui hodiernorum Valachorum stirpem Romanos quidem referunt, sed ad exules, qui eo relegati erant. Quorum cum tantus numerus fuisset, ut non tantum contra incolas potentes fuerint, sed et Gothis inde eiectis, fidelem operam popularibus suis navandam rati, ponte Danubio imposito, eadem loca obtinere (III 453-4).

1 Pentru folosirea lui Toppeltin vezi mai sus p. 10 r. 25-26.

apa Renului la Nemți, și la Franțoji, și la Rumele în țările grecești un neam, ce le zicem Coțovlah, colonia Râmului este. Litva în crăia leșască drepti Râmleni sânt, însă acest neam a Litvei nu de Râmleni aduși sânt pre acele locuri, unde lăcuesc acmu, ci de tirănia lui Neron, împăratul Râmului. Multe case mari cu gloatele sale, cu domnul lor Lizbon, fugind de răotățile lui Neron la Nemți, și de acolo, cumpărându-și vase de mare, pre marea ceia ce lovește la Gdansca au mers până

1 Franțoji LI 3 acest] acel LGI 4 a] alLGI, Litfii A 5 în-
 10 pâraturului al Râmului L 6 Limbon I 5 ci de tirănia — p. 354 a toate
 țări. *Pasajul acesta, în care se arată origina Litvanilor, este înlocuit în A cu*
următoarea povestire deosebită și cu mult mai dezvoltată: ce de zarvele și
 oștirile între Pompeiu cel Mare și între Iulie Chesar, amândoi sfetnici
 Râmului pe aceia vreme, sfădindu-se amândoi pentru isprăvnicie, pentru
 15 care amândoi au tras, voiu zice, puterile a toată lumea și la sire și in-
 potriva sa. Și așa, venind Iulie Chesariul la Râm cu oști mari, au fugit
 Pompeiu la țara grecească, cu care cătăva boerime a Râmului, carii
 ținea parte lui, alții pe la câteva ostroave pe mare și pe uscat la Anglia,
 la Africa, iproci, cine unde au putut, au fugit. Că pe aceia vreme în 5
 20 ani tot pământul și marea să cutremura de vărsări de sânge pentru
 acești 2 oameni, sfetnici aleși pe aceia vreme a Râmului, adecă Pom-
 peiu, cu porecla cel Mare, și Iulie Chesaru, de care mai pre larg vei
 afla la Țițero jalobele lui ades în cărțile sale, ales cătră Attec, Cartea 7,
 Epist. 8 și Cartea 7, Epist. 20. Iată dară cine au putut să dosască dintru
 25 ceia ce ținea parte lui Pompeiu, că Iulie Chesar, gonind pe Pompeiu și
 răsipindu-i oastea, toate olatele și cetățile le așeza cu oamenii săi. Și
 așa, precum scrie Florus — după care și alți historici pre scurt, iară Le-
 vius și mai pre larg scrie — litinește îți scriu cuvintele lui pentru mai
 mare credința: Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Termus, Domitius Cor-
 30 finio. Atunce, zice, Libo gonit fu din Etruria — cnezia Italiei, unde să află
 astăzi Florenția, Pistorium, Pise, Luca, iproci — iară Termu fu izgonit din
 Umbria și Domichie din Corfin, că aceștia tustrei era agiutoriu părții lui
 Pompeiu. După perirea lui Pompeiu, cine unde au putut de frica lui
 Iulie Chesar au fugit, pe care nu i-au apucat la mână. Așa și acest
 35 Libo, pe care îl pomenesc historicii Palemon sau Public Libo, având
 vase de mare deosăbite ale sale și neputându-să amistuși să fie fără
 grije în țările Italiei, s'au slobozit mai înlontru pe mare din gura apei
 Tivrului, care cură dela Râm și cade în Marea Siciliei. Luind cu sine
 prietinii și 500 de nemiși a Italiei, s'au slobozit să-ș cerce lăcașuri și
 40 descălecături streine, și pe mare au nemerit Libo cu soțiile sale unde
 să află acmu Litva. Acestea mărturisăsc historicii leșești Dlugosz,

la Lifant, o țară, și de acolo, descălecând pe malul, s'au lățit până unde este Litva acmu. Mulți ani supt ascultarea Rușilor au fost, până înmulțindu-se din an în an, apoi ei au supus pre Rusi, de le sânt vecini Rusii acei a toate țări.

De ar întreba neștine, atâtea descălecături în lume de unde așa mulțime de oameni numai la Italia, să iasă atâtea țări descălecate dintrânsa, trebuiește să știe că în ceia țară au fost pre acele vacuri scaunul împărăției, orașul Râmul,

Mehovii, cartea 2, glava 8, file 33, și carte 4, cap 39, file 270. Că Mehovii scrie, a căruia cuvinte ți le scriu litinește: Pro ampliori autem cognitione animadvertendum est, quod vetustioribus referentibus quidam Itali deserentes Italiam terras Lituaniae ingressi sunt, iproci. Care pe limba noastră așa să înțalege: Iară pentru mai mare știință trebuie a socoti, precum spun cei vechi, o samă de Itali, părăsând Italia, au intrat în țările Litvei. Aceastaș și Cromer, cartea 3, file 61.

Și atâta ne agiunge la rândul nostru, lăsând altele la Litvini să scrie. Iară aceasta am vrut să scriu mai pre larg, căce răpousatul tată-mieu Miron logofătul în izvoadele sale scrie cum acest Libo să fie venit în părțile Litvei pe vremea lui Nero cumplitului, împăratului Râmului, nesuferind tirăniile lui. Iară din ce istorici ar fi scris aceasta, nu pomeneste.

Acest Polemon Publice, precum s'au dovedit din mari și vechi istorici, că pe vremea lui Iulie Chesar și a lui Pompeiu cel Mare cu vase pe mare, ce-i zic mijloc de pământ, având un astronom cu sine carele știa cursul stelelor, slobozându-să spre miazănoapte, trecând țara franțozască și Anglia, au venit în crăiia Danii, și deacolo în strămtările mării care să număscu Zundu, apoi pe Marea Ocheanului, slobozând vetrile spre răsăritul soarelui și spre amiazăzi, au trecut la gura unde cade apa Nemin în mare, și pe apa Nemin la apa Dubissa. Și atâta ne agiunge la povestea noastră a știe de acest Libo, că nu pe vremea lui Nero împăratului, care au fost după nașterea Domnului și Mântuitorului Hristos, leat (*loc atb*), ce nainte de nașterea lui Hristos, pe vremea lui Iulie Chesar și a lui Pompeiu cel Mare au venit la Lifantul și deacolo la Litva.

1 pe mal I malul L   4 a toate șters în G om. I   5 descălecături] 35
 colonii LGI   6 de oameni] discălcate LGI   7 descălecate om. LGI,
 în ceia] într'aceia LGI   8 Râmului A

Historiae Polonicae libri XII, Lipsiae 1711, XI c. 113

9-15 Miechowski, *Chronica Polonorum, Cracoviae 1521, p. 270; trimi- 40*
 terea la cartea II, c. 8, p. 33 este greșită   15 Cromer] Cromul în ms,
 Cromer, *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX, Basileae 1535,*
 p. 61   17-21 Vezi mai sus p. 34 3—35 4

care oraş nu cum sânt acmu împărățiile, ce au ținut toată lumea, dela apus până aproape și tot răsăritul, fără puține împărății la răsărit pre care acmu nice priimia, iară soli cu daruri toate acele țări trimitea.

- 5 Spre amiazăzi până unde se închide lumea cu oceanul supt împărăția Râmului au fost, și spre miazănoapte numai nește unghiuri pre lângă mări nemțești, unde este crăia acmu a Danii și a Șvedului — acele țări drept nemțești sânt și un neam — acelea numai au hălăduit de n'au fost supuse supt Râm
- 10 niceodată. Curea dară din toată lumea la Italia ** să fie și în volnicia Italiei șpani adecă șliahtici. Și a doao pricină, nu este în toată lumea altă parte de lume pământ ca Italia de tot bișugul și dezmierdat, cât bine i-au zis raiul pământului. A treia pricină și mai mare decât acele doaa, ce s'au pomenit,
- 15 că Râmlienii din toată lumea lua a zecea din oamenii tineri, cum lua Turcii din Rumele. Zicea Râmlienii acelor oameni obsides, adecă zălog de credința țărilor. Și pre aceia îi punea de-i învăța ca la școală la oștenii, și cari era pre la școale, încă supt steaguri, le zicea tirones (sfântul mucenic Stratilat
- 20 Tiron dintr'acei slujitori au fost). Iară dacă învăța bine cum va purta sulita, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabia, îi scotea la războaie, și cu vreme din tirones eșia de le zicea veterani, adecă slujitori vechi, bătrâni. Acestor veterani apoi înbătrâniți în slujbe vestite, îi scotea de supt steaguri și le
- 25 da pre la orașe, pre la sate, locuri de casă, de vii, de grădini, de pământuri. Și așa se umplea Italia de mulțime de oameni, cât nu-i cuprindea pământul.

Multe obiceiuri de a Râmului sânt acmu la Turci ca acestea, ce iau și ei de a zece oameni, și iară așa îi înpart,

- 30 2 până om. I, aproape și până LG 3 pre carii LGI, nici-i LGI
4 toate țările acelea cu daruri trimitea LGI 5 și până L 7 acum
crăia LGI 8 drept] drepte LGI 9 au^{1]} n'au I, supuse om. LGI
10 Cura LGI, ** în arhetip este aci o lacună 11 a doaa A 13 bișu-
gul LG 16 Zicea] Zăce GI 17 îi om. LGI 18 și-i învăța I să-i învețe G,
35 ca la școale A, la oșteni GA oștenia L, și om. I 19 tironis L, mucenic om. A
20 să învăța LGI 21 pavăza GI 22 la războiu LGI,
tirones] tinerețe A 23 slujitoriu vechiu bătrân LG, Acestor veterani om. I
24 înbătrânit L bătrânit G înbătrânind I 25 pre^{2]} și pre LI,
După sate ad. locuri L, de case GI 26 de^{2]} cu LGI 28 a] ale L

pe la grădini întâi, apoi în ceata inicerilor, și fac și ei apoi de sânt slujitori bătrâni : oturaci, curugii și timaruri. Toate acestea și altele multe obiceiuri dela împărăția Râmului sânt. Că și inicerii cum sânt acmu la Turci, la Râm pretorianii, adecă pe-
destrime de divan, le zicea, cum la Turci culoglu. Așea și bulucurile 5
pre numere : biringi, ichingi, iuciungi, la Râmleni primani, secundani, terțiani, cvartani, tot pre număr bulucurile, adecă cei dintâi, cei ai doilea, cei ai treilea, cei ai patrulea, pre număr se știa bulucurile. Și nu-i divă că la Turci vedem obiceiurile
acestea, care au fost și la împărăția Râmului, căce și Țari- 10
gradul și câte țări țin Turcii în ceastă parte de lume, care se chiamă Evropa, parte de împărăția Râmului este.

Alexandru Machidon pre vremea împărăției sale încă au făcut pre numele lui colonii, și întâi la Eghipt acel vestit oraș Alexandria, unde se scură apa Nilului în mare, iarăș 15
și pe apa Donului și pre apa Hindului și la Perși au descălecat orașe și olate pre numele său.

De ar fi acmu Istratie logofătul și fiu-său un Simion dascal și nepotu-său un Misail călugărul, cum s'ar apuca de aceasta poveste cu basnele lor cele ce au scris, că rădăcina 20
acestui neam, care este acmu pre aceste locuri, din temnițele Râmului este. Că Traian împăratul adevărat că dela Râm au adus și căsași, adecă dela Italia, și așea este, căsași au adus, iară nu din temnițele Râmului, ce orașeni căsași sântem, tot din slujitori așezați. 25

Și case de domni au așezat aicea pe la cetăți — cum și

1 inicerilor LGI 2 de sânt] din LGI. temaruri A 3 alte obiceiuri GI 3-4 Că și — sânt] Cum sânt inicerii I 5 Și așa LGI 6 numere] nume A, echingi *in mss.*, iucingi A iuciugi L iugiungi I iugiugi G 7 număr] numere LGI 8 ai¹] de ai L de ai I al G, ai²] al GIA, ai²] al GIA, *După* ai patrulea *ad. i*proci A, număr] niamuri A 9 divă] minune L 10 și²] și la L 11 lume] loc A 13 pe vremile LGI 14 lui] său LGI, Eghipet L 15 iară A 18 ar hi LG, un *om.* L, Simeon LI 19 dascalul LGI, un *om.* L, s'ar] să I 21 carele LGI 22 este *om.* A 23 și căsași² LG 23-24 căsași² au adus *om.* I 24 oroșani LGI 25 sântem] săteni LGI 26 casă LGA, au așezat *om.* I 26—p. 38 r. 3. *Pasajul* cum și Dragoș Vodă—Maramorăș *are în A următoarea*

9 divă *v. mai sus p. 16* 31 18-22 Miron Costin se referă la *Letopisețul lui Simion dascălul* (ed. Giurescu, p. 9—11).

Dragoș Vodă, mare năpaste îi este pre mărturia Maramoreșanilor, cu urechile mele am auzit să fie fost păstor, ce este ficior unui Bogdan Vodă, născut în Maramorăș — după ce au scos de pre aicea mulțimea de Tătari și cu Bulgărimel
5 dela Volga năbușiți, și apoi pre urmă și Atila cu Ungurii.

Din temnițe cu sutele de mii de oameni unde s'ar afla? Și apoi femeii iară atâtea tâlhărițe? Deci unde este și cât vac este, când au venit Traian pe aicea, și când s'au bătut Laslău, craiul unguresc, cu Tătarii? Intre Traian și între Laslău craiul
10 800 de ani sânt! Și au scris ei acești istorici, Istratie logofătul și Simion dascalul și Misail călugărul, că acesta Laslău au cerșut dela Râm oameni, și neamul Romanilor acmu trăia cu domni săi în Maramorăș cești dincoace, iară cei dincolo, despre Munteni, pre apa Oltului. Nu se prinde dară, cum zic
15 aicea mano țigănește.

Așezând Traian și domni prin cetăți, cum zic la Leși cașteleni, cineș domnul cu olatul său — dominus de pre lătinie este la noi domn — iară pre toate marginile și locuri alese oșteni, cu nume pre atuncea țărilor acestora, unde este
20 acmu Moldova și Țara Muntenească, Dația inferior, adecă Dachia de gios, iară Ardealului și părților celorlaltele de sus — precum s'au pomenit de hotarul Dachii în Capul de Dachia — Dația superior, adecă Dachia de sus. Și supt acest nume au trăit aceste țări până la al doilea descălecat cu Dragoș Vodă.

25 *redacțiune*: cum și Dragoș Vodă mare năpaste îi este pre mărturia Maramorășenilor să fie fost păstoriu, ce este ficior unui Bogdan Vodă, născut în Maramorăș, care spunea tată-nostru să fie auzit cu urechile sale, trecând pre la Maramorăș în solie în sus la craiul leșesc, la Sovenskii (*corectat, se pare, tot de scriitorul manuscrisului în: Sobenskii*).

30 1 Dragoșe GI 1-2 Maramorășanilor GI 2 mele *om.* GI, este] au fost LGI 3 După Vodă *ad.* să fie fost păstoriu G 4 i-au scos A, pre *om.* L 6 de mii de *om.* LGI, unde] cum LGI 8 Laslo L 9 craiul² LGI 10 de *om.* A 11 și¹ *om.* A, și Misail] Misăilă A, acest LGI 12 Românilor L Rumânilor GI, acmu] atuncea GI *om.* L 15 mano GI
35 manno L doimano AA; *cuvântul acesta nu l-am aflat nici în publicațiunile relative la limba Țiganilor, nici în graiul lor de astăzi, mano țigănește sânt în paranteză în LGI* 16 și domni prin cetăți] pe la cetăți A 17 caștileni A caștaleni L, dominus] domini L domiiți GI, de pre] după LGI 17-18 lătinie L letinie GI 18 pre] pre la L, locurile GI 20 Dația inferior *om.* LGI 23 Dația superior *om.* LGI, adecă Dachia *om.* I, acest] acel L 24 țări *om.* GI

Și acmu mulți ne zic, țării noastre și Țării Muntenești, streinii, Dația. Inșă norodul, neamul lăcuitoilor, nu ș'au schimbat numele său, ce tot Romanus, apoi cu vreme și îndelungate vacuri Roman, apoi Români până astăzi. Și țările megiașii — știind de unde au eșit neamul acesta, că dela Italia, cărui țări îi zic streinii Vloh, Vlah, unii Vallios, Ungurii Olaš — de pre Vloh, adecă Italian, au zis Vlah și Munteniei Valahia mai târziu.

După așezarea cu Râmlienii pe aceste țări, Traian împăratul au purces pre Dunăre în gios cu oștile sale, de care s'au pomenit din vechi istorici că 600.000 de oșteni numai de războiu au avut. Și trecând apa Siretiului, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, Donul, care ape aceste toate pre atuncea cu alt nume au fost, nu cu aceste de acmu, Siretiului numele Halut și acmu în istoriile vechi, Prutului Hierasus, Nistrului Tiras, Buhului Hipan, Niprului Borestenes, Donului Tanais, și această apă Tanais, Donul, în parte Asia dela Evropa, cum desparte la Țarigrad boazul de mare între Țarigrad și între Schiuder; Țarigradul singur și cu Galata de Evropa este, iară Schiuderul dincolo de boaz, Anadolul, căruia zic istoricii Asia.

Că în patru părți împart istoriile lumea: Răsăritului zic, cu toate împărățiile acei părți, Asia; părților despre amiază, câte țări sânt, Africa; părților despre apus și spre miază-noapte Evropa; a patra parte este America, care parte așa este depărtată și vine cum ar fi supt noi, că, când este la noi zioă, la dânșii atuncea este noapte, când la noi noapte la dânșii zioă, că fiind pământul rătănd, cum ar fi înpotriva noastră, supt noi, aceia parte este.

1 După ne zic ad. noao LGI 2 Inșă că GI, nărodul GA 3 ce] și L, Romanul LGI 4 Romani GI Rumân L 5 și știind A, de unde au eșit] că I, că dela Italia] au eșit dela Italia I 6 streinii zic A li zic I, Vlah, Vloh LGI, unii zic LGI, Valios L Valeos GI Valleos A 7 Olaš] Olah în mss, Italian] Italia I, Muntenii LGI Latini A 10 de care] precum I 11 din] de LGI, că] cu A 12 Prutul om. I 13 ape] pe A, pre] până A 14 nume² A 15 Halust I, în om A, cele vechi A, Hierasus GI Hierazis L, Nistrul LGI 16 Borestines L, Tanaist L Tanaiste GI 17 această apă Tanais] aceste ape A 19 Schiuder L Schiunderiu GI 20 Schiunderiu L Schinderul GI, dăncelea GI dincoace L, fi zic LGI 21 istoriile] istoricii LGI, Răsăritul GI 22 împărății L, miazăzi L 23 spre] dispre L 25-27 depărtată—la dânșii zioă] când la noi noapte, la dânșii zioă, când la noi zuoă, la dânșii noapte A 27 ar hi LG

Aceste dară doao părți de lume, Evropa și Asia, despre părțile de miazănoapte desparte Donul, iară întracoace în parte Marea Neagră și boazul cea pre care se scură Marea Neagră în Marea Albă tocma supt orașul Țarigradului, și în gios pre Marea Albă până unde cade apa Nilului în Marea Albă, și Nilul desparte Asia de Africa. Dela Nil se începe Africa, și Eghiptul acmu nu de Asia ce de Africa este, cum toate țările câte sânt dela malul Nilului până se închide cu Marea Ocheanului, care încungiură pământul, alătura cu Marea Albă, până se scură și Marea Albă în ocean la Hispania; dencolo Africa, dencoace Evropa; Hispania de Evropa, Fesul, dincolo de Marea Albă, de Africa.

Acestea pomenindu-se pentru deșchisul minții, să se înțeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoria noastră de Traian, cum nu s'au destulat cu atâta parte de lume cât au călcat cu oștile lui, de au trecut toată Evropa până dincoace la apa Donului, care apă din inima țărilor moschicești ese și cade în Marea Neagră la Crâm ce trecând Donul au călcat și Asia, lovind pe la Iuzbec mare țări tătărești, iară dela Iuzbec pe după Marea Caspiei, care mare desparte Cazanul și Azdrehanul de țările Persului, pe la Bahtri, și deacolo pen țările Persului și pren Asiria la Eghipt, unde la Eghipt de boala ce-zic desenteria, adecă deznodarea vintrelui, ș'au fărșitu-ș viața.

De acest vestit împărat ai și șanțul Troianul, săpat de

- 25 3 pre care] ce LGI 4-5 tocma — Marea Albă om. LGI 7 acmu nu] însă nu L amu GI, cum] cumcă LGI 8 se închid GI 9 încunzură A 14 noastră om. LGI 15 nu s'au îndestulat LI 16 lui] sale LGI, până dincoace] pe dincolo până LGI 19 mari țări LG marea țării I 20 Caspiei A 20-21 și Azdrehanul] de Astrahan L 21-22 Persului — Persului om. A 22 la Egipt² om. I 23 desentiria GI desintiria L, ș'au sfârșit LG ș'au săvârșit I, După viața ad. Traian împăratul I 24 ai] iase I 24—p. 41 r. s. In dreptul acestui paragraf se află în A următoarea notă marginală: Troianul începe dela Dunăre din potruva cetății Varadinului și trece peste apa Tisei (cu șanț îngemănat cât o pistreală unul departe de altul) mai gios de orașul ce-i zic Sente, și de acolo să sloboade alătura cu Dunărea spre Demircapi. De să curmă undeva la mijloc nu poci ști, iară ce am văzut cu ochii pociu giudeca, că Troianul ce este preste câmpii ce le zic Hacicăi și Bacicăi, tot o făptură au cu cea ce trece prin țara noastră, atâta numai că acela este mai lat și mai adânc de cât al nostru.

oștenii lui în vecinica pomenire, începând din Țara Munte-
nească peste toate apele acestea, care s'au pomenit: Siretiul,
Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, până la Don. Tot acesta șanț,
carele îl vedem aicea la noi, eu l-am trecut aproape de Nipru
pre la un târg anume Vciorașnoe tot pe câmpi — acel oraș nu
departe de Chiov este, și Chiovul este pe apa Niprului — și
pre semne cum merge șanțul, apa Niprului mai sus de Chiov
o au trecut Traian cu oștile sale.

Se află unii cari zic cum acest șanț, carele îl vedem
până astăzi supt acest nume Troian, să fie săpat pentru
sprejiniala despre Tătari, închizând locul despre câmpi de
năvala prăzilor tătărești, în cari era și răpousatul Panaio-
tachie terzimanul cel mare și vestit pre vremea lui la împă-
răție. Nu știu unde și la ce istoric va hi cetit acest lucru;
la voroavă cu mine pentru șanțul acesta, au dat samă cum
un istoric anume Bonfin, ungur, pomenește de șanțul acesta.
Cât mi se pare, cine atâta loc de lume, începând din Țara
Muntenească până peste apa Donului, ar fi putut apăra peste
tot locul? Și aicea la noi să zicem, că dela capul șanțului, de
unde se începe întâi, pe deasupra Gălașilor alătura cu Du-
nărea merge pe aproape, și peste Prut, iară nu departe de
Dunăre, pe la satul, turcesc acmu, Troianul; dară deci unde
se depărtează la câmpi și dela Dunăre și dela Marea Neagră,
iară peste apa Niprului ca mai departe merge peste câmpi pe
la târgul Vciorașnoe, pe unde l-am trecut eu, mai pe densus

1 oștenii] oștile LGI   3 acest LGI   4 îl om. A   eu l-am trec-
cut] răpousatul tată-nostru Miron logofătul spunea să-l fie trecut A
5 câmp LGI   6 Chiev¹ LGI   7 apa Niprul LG, Chiev LI   7-8 mai
sus o au trecut de Chiev I   8 o om. A, trecut-o L. sale om. GI   9 ca-
ri] de L, cum] că L   11 câmp LGI   12 în care L   12-13 Panai-
tachie A   13-14 După împărăție ad. cum arată răpousatul Miron logofăt
întru izvoadele sale A   14 unde și] zice A, la ce istorie GI, va fi LGI
15 la voroavă cu mine] și scrie cum la voroava sa cu Panaiotachie A,
cum] că LGI   16 Bonfim L   17 Cât] Cum LGI, cine] ține I   18 apăra]
săpa LGI   19 să zicem om. LGI   20 pe om. I   22 acmu] anume GI,   35
decie A, Deci dară I   23 câmp LGI   24 iară peste apa Niprului] care
iaște apa Nistrului L   25 l-am trecut eu] l-au trecut tată-nostru A

de Chiov lovește la Nipru, și dela Nipru cu mai mare depăr-
 țime de mare la Don, cum zic, cine ar fi putut apăra atâta
 loc? Și cine ** Că de au fost aicea țară descălecată deasă de
 Traian, cât este între aceste ape Prutul și Nistrul, dară dela
 5 Nistru până la Nipru, și dela Nipru până la apa Donului?
 Și Traian împăratul prin pustiiu au mers.

Așea lui Panaiotachie i-am răspuns, la ce n'au știut cum
 mi-a mai răspunde, așea zic celorlalți câți au mai scris,
 așea și lui Bonfin, de au scris așea, cum să fie săpat șanțul
 10 acesta de vreo sprijineală de Tătari.

Mai de crezut sânt aceia cari țin că Traian împăratul
 l-au săpat acest șanț în vecinica pomenire și veste, și să se
 știe șliahul oștii de ceia cari se trag după oști mari, negu-
 țitori și oșteni, cum vedem și acmu pre împărații turcești
 15 și vezirii lor, pre unde merg cu oști, fac movile pe șliahul
 oștilor și pentru veste și pentru îndereptătura celora ce vin,
 ori oșteni, ori olăcari, ori neguțitori pre urmă după oști.

Nice te mira cu cine ar fi săpat un șanț mare ca acesta,
 cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate
 20 s'au și năruit și mălit. O oaste de 600.000 de oameni numai
 slujitori fără altă mulțime! Intr'o zi 100.000 de oameni să se
 înșire în rând unul lângă altul, să arunce lutul cineș înpo-
 triva sa, caută cât loc pot cuprinde 100.000 de chipuri! Pre
 iușor este socoteala: loc de doao mile de cele mari, de nu și

25 1 Chiev LGI 1-2 depărțime] despărțime A 3 Și cine om. I; **
 aci fraza este întreruptă, ceea ce presupune o lacună în arhetip, deasă om. LGI
 4 cât] cum LGI 4-5 dară dela Nistru om. I 6 prin] pen A, pustii LGI
 7 lui] și lui LGI, După Panaiotachie ad. marele dragoman împărăției tur-
 cești; acesta au fost înamtea lui Alixandru Mavrocordatul dragoman I,
 30 i-am răspuns] să-i fie răspuns A 7-8 cum îi va mai răspunde A 8 și
 celorlalți GI 10 acesta] acela LGI 9-10 să fie șanțul acela săpat L
 12 au săpat LI, acesta LG 12-13 și să se știe] să fie A 13 șleavul LI
 șleavul G, oști mare GI 13-14 și neguțitori A 15 cu oștile LGI,
 șleavul LGI 16 pentru² om. I, îndireptarea LGI 18 cu] că A 19 cu¹
 35 că cu LGI, cu vreme îndelungată GI 20 năruit] noroit LI năroit G,
 mălit] s'au nomolit I 21 alte L, mulțime] înmulțime A 22-23 înpo-
 triva sa] drept sine L 23 chipuri] oameni L 23-24 Pre ușoară so-
 coteală LGI 24 și om. A.

9-10 După felul cum vorbește aici despre Bonfini, se vede că Miron
 40 Costin nu-i cunoștea cronică (cf. mai sus p. 41 15-16).

trei mile or cuprinde 100.000 de oameni; un conac întreg de oaste mare! Și la 600.000 de oameni a șasea zi într'o săptămână odată unui om vine la săpat rândul. Și acest număr oștii aceluși împărat, fără altă mulțime ce se trage după oști, scrie Dion istoricul, carele au scris viața și faptele acestui împărat, și Evtropie istoricul, carele au scris viața lui Adrian împărat, ginerile lui Traian, carele după moartea lui Traian el au stăut împărat Râmului. Și cest Adrian au făcut și Udriiul orașul pre numele său, unde se împreună trei ape: Tungea, Marița și Narda pe pământul Trachiei.

Cu aceste oști Traian, căruia numele în istoriile Râmului Ulpius Traianus, au călcat aceasta parte de lume, călcată și de alții cu oștile Râmului mai nainte de dânsul, de Pompei cel Mare și de Iulie Chesariul, însă nu pe aicea, ce pe la Perși. Iară acesta Traian împărat pre aicea au venit și au încungiurat aceasta parte de lume, cum s'au pomenit, și el au descălecat neamul, seminția, limba, care trăește până acmu în Moldova, în Țara Muntenască, și cât norod este în Ardeal cu acest nume Român.

1 or] vor L   2 Și la om. LGI   3 rândul la săpat LGI   4 al 20
oștii LI   5 care GI   6 Evtropii LA,   Andrian LG   7 împăratul L
8 cest] acesta LGI, și om. L   9 Odriiul LGI, unde se împreună] pe A
10 Tungea] TunțiaGI, Narda] ArtaLGI, pe] înLGI   11-12 Râmului om.L
12 Ulpius] Ultus I   12-13 călcate L   14 Pompei] Pombie I   15 in-
părat Traianus L   17 sămenția A, limba om. LGI   18 în²] și în L, 25
nărod GA   19 Rumân LGI, In A urmează aci un nou capitol:

Capul al cincile.

Aicea ne trage rândul a pomeni de cetățile țărilor acestora, câte sânt acmu și în Bugeac și aicea la noi în țară, și de față ce stau, și altele năruite cât deabia să cunosc că au fost cetăți, și câte sânt și în Țara Munteniască, mare nevoe iaste a scrie de dânsăle de cine ar fi făcute, că cât am nevoit, cât am cercat să știu ceva de ce niam sânt făcute, un cuvânt, o pomenire, n'am putut afla cu mare jele. Și or cum și cum într'alt chip a fi nu poate, numai ce sânt făcute de Dachii cei vechi. Că întâi Cetatea Albă mainte de Traian împăratul au fost, că Avgust Chesar, care împărat a Râmului acmu trimitea boerii cei greșiți

3-3 Dion și Eutropiu nu arată numărul oștirea lui Traian (v. mai sus p. 27 30-35). Pentru folosirea lor de către Miron Costin vezi p. 27 18-30 și 31 26-35.

Capul al cincilea.

De numele neamului acestor țări și de port și de legea creștinească de unde au luat.

Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină și izvor sânt, numele care au și în de sine și la alte țări streine, și macar

2 numele] numerile în mss 3 lțge în mss 1-3 Ordinea și titlul
acestui capitol sunt modificate în A astfel: Capul al șesele. De niamurile
numelui acestor țări și de port și de limba graiului, de unde au luat,
așjidere și de tunsura care să află și acmu la prostime pre supt munte
10 lăcuitoarii. 5 au] avea A, în de sine] între sine I, la om I, măcar LGI

la inchisoare, cum zic Turcii surgun, la Cetatea Albă, unde și pre un
dascal anume Publius Ovidius l-au trimis pentru niște stihuri de dra-
goste ce scrisese acel dascal de îndemnase Râmul la curvie, care au
și murit în Cetatea Albă. Și o baltă ce este acolo, Vidovul, pre numele
15 acelu Ovidius este. Și așa și acestelalte cetății, cum este Suceava, Niam-
țul, Hotinul, Tighinea; însă pânzele la toate cetățile acestea cela cu al
doilea rând de domni sânt adaoase, cum să pot vedea, că toate au pânze,
și îndoite sânt, cele mai vechi mai mici sânt, și ca niște caștele, adecă
turnuri, au fost, precum și tocmite. Cearcă la turnul cetății Sucevei des-
20 pre amiazăzi, unde scrie sus cum este tocmit de Irimia Vodă, și la
poarta cetății vei afla numele lui Despot Vodă, care slove pre lângă
buâr li-am cetit eu sângur. Și așa de pre Cetatea Albă luăm dovadă
că aceia cetate au fost cu mult mainte de Traian, pot fi cestelalte de
Râmleni după ce i-au descălecat Traian aicea. Din ceste doaă niamuri
25 al treile să le hie făcut nu încape, fără una, cum am înțeles de cetatea
Sorocii, să hie făcută de un Pătru Vodă, care lucru mult mă mir că
Ureche vornicul nu pomeneste. Aflu pomenită cetatea Chiliei, care o
scrie în leat 6973 că au luat-o Ștefan Vodă cel Bun dela Turci, și apoi 1465
la văleat 6987, Iunii 22, zice că în cest an au început Ștefan Vodă a 1479
30 zidi cetatea Chiliei și au și săvârșit-o într'acela an. Dară mă mir cum
încape acest lucru, că întâi scrie că au răscumpărat-o dela Turci, în-
chinată de nevoe, și apoi să o zidiască, cum va fi acest lucru? Aș zice
că acel zidit, ce zice, să o fie tocmit. Dară la văleat 6973 până la vă-
leat 6987, 14 ani sânt, cine ar fi stricat-o? Și nici scrie că au stricat-o
35 cineva în cești 14 ani. Cetește gheografile ceste mai de curund și vei
afla și în historiile Țarigradului, că împrumutând cu bani Ianovezii pre
înpăratul Țarigradului de oști înpotriva Turcilor, li-au dat zălog Crâ-
mul și aceasta parte de loc, unghiul Mării Negre cu scările lui, unde

27-35 In dreptul acestor rânduri se află următoarea notă marginală:
40 Altă cetățue mai mică spun să fie făcut Ștefan Vodă cel Bun deosăbi
de cetatea ce mare a Chilii — Chilia noăă îi zic acmu mapele — în malul
Dunării despre amiazăzi, fiind cea veche despre crivăț.

că nice un neam nu este în toată lumea să aibă numai un nume, ce unele de pre capetele cele dintâi vreunui norod stăpânitoriu, alte nume sânt de pre locuri de unde sânt

2 de pre] despre LGI, nărod A 3 stăpânitoare GI stătătoare L, nume] numere A

5

este acmu Bugeacul. Și atunce pre acele vremi Ianovezii au făcut Chilia pre Dunăre și Chiefea pre malul mării în Crâm. Chiefea are alt nume, Theodozia, la istorii.

Să află și de Greci făcute cetăți, cum este Turnul Neoptolem, o cetate pustie, în pare să fie pe Cogălnic în Bugeac. Tătarai și ai noștri îi zic Tatarbunnar, că Neoptolim este nume grecesc. Și acest Neoptolim, precum afu din Bonfin, de care scrie așa: La gura Nistrului să află Turnul lui Neoptolem, și satul ce să chema pre atuncea a lui Herma, Hermonactu. Și zic alții cum acest Neoptolem să hie fost ficior lui Ahilevs, pre care zisă nu stă Bonfin, ce zice cum acest Neoptolem, ficior lui Mitridat, carele, vara cu vase pre apă, iarna pe uscat, au biruit pe Tătari. Și pentru să împiedece calea Tătarălor și dintr'acolo, au făcut acea cetate pre numele său Neoptolem.

10

15

Altele multe, căroră stau năruiturile, debie semnele să cunosc, cum este mai sus de Gălați ce-i zic Gherghina, și pre Milcov mai sus de Focșeni, de care pomenește Ureche vornicul că o chiema Crăciuna. Și tot pe o poveste stau și cele câte să află în Țara Munteniască, sau de Dachî, sau altele de Râmleni făcute sânt.

20

Adusu-s'au și aice în orașul Eșilor la domnia lui Costantin Ducăi Vodă o piatră dela Gălați de marmure, pe care slovele litinește sângur li-am cetit, care așa sună: Imp. Caesari Div. Filio Neruae, Traiano Augusto, Ger. Dacico Pont. Max. Felici, P. Dot. (?) XVI. Imp. VI. Cos. VII. P. P. Calpurnio Marco, C. Avrelîo Rufo. Așa să înțeleg pe limba româniască: Împăratului, Chesariului, bunului, ficiorului Nervii, lui Traian fericitului, a Nemții și a Dachiei, preutului celui mare, polcovnicului al șesesprăzece, împăratului al șese, svetnicului al șeptele, părintelui moșiei, lui Publie Calpurnie, Marco Avrelie Ruf. Aceste sânt titlușurile acestui prea vestit împărat. Și dintru acestea putem vedea și dovede că une cetăți sânt și de Râmleni făcute aicea în țară pe urma Dachilor.

25

30

La podul lui Traian peste Dunăre în Țara Româniască la județul Jiiului iaste iară năruită o cetățue, aceia adevărat de cine iaste făcută cu numele Severinul, de care și mai sus s'au pomenit. Bonfin zice așa, cuvintele lui le mărturisăsc aicea unul după altul cum mărg: Părosul Ulpie Traian, după ce birui pre Dachî, întru sămnnul biruinței sale au

35

7 In dreptul acestui rând se află pe margine nota: Gothia 11-16 Rerum Hungaricarum Decades, Lipsiae 1771, p. 12 20-21 Letopisețul țării Moldovei de Simion dascălul (ed. Giurescu p. 58 13, 59 23-5, 66 6-9) 25 Felici P. Dot. Citirea nu-i sigură, partea aceasta fiind foarte ștearsă în copia fotografică. 37 Rerum Hungaricarum Decades, Lipsiae 1771, p. 7

40

începute, multe de pre cetăți mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem neamul nemțesc supt aceste nume, întâi și mai ales și mai de cînste Alaman, și așa le zic istoriile cele vechi

3 nume] numere LGI, acest nume A, Alamani GI

5 făcut Necopol pe Dunăre. Așjdere și peste Dunăre au făcut pod, lucru de mirat, precum mărturisește și Dion la Viața lui Traian, a căruia pod și astăzi să cunosc pragurile în apă. Și mai încolo pe Dunăre în prejmă iaste târgșorul Severinul, de Sever împăratul făcut, și atâta. Iară pe ce vreme au făcut Sever nu scrie. Iar la alți historici, cum la Dion, care
10 au scris Viața lui Traian, așa și la Topeltin, să află scris: Traiani aeterna Columna, adecă a lui Traian vecinicul stâlpu. Ce dintru aceste să cunoaște ca une cetăți într'aceste țări și de Râmleni sânt făcute.

La năruiturile cetății dela Gălați, dinsus, unde cade Bărladul în Dunăre, s'au aflat un ban de aramă galbănă, de mare cât un ort, numai
15 gros, în care slovele nu s'au putut ceti de ceia ce știu litinește, fără unii ce știu mai bine a ceti grecește zic că scrie: Marchianopolis, și samănă așa, iară celelalte slove de înțeles nu sânt.

Așjdere o piatră mare adusă la Gălați la besereca Diii, mai mult nu s'au putut înțelegere fără atâta: Severus Imperator Romanorum, Sever
20 a Râmului împărat. Aceii cetățui zic Gălățenii Gherghina.

Iară banul ce s'au aflat mai gios de Roman, iară la năruitura unii cetăți, de mare cât șistacii cei de patru bani leșești, ce mai gros, de aramă roșie, și chipul supt pălărie nemțască și înpregiur slove sârbești: *отца Молдавских*, tatăl Moldovei. Iară dintr'altă parte scrie: hereghia de Moldova. Aceia hereghia litinește heredetas, adecă strămoșie.
25

Pentr'aceia zic de cetăți că unele de domni acmu după a doa descălecătură a țărălor sânt zidite. Și așa cât s'au putut a știe de cetăți, aceste sânt acestor țări, că sânt unele făcute de Dachi, cum este deschis de Cetatea Albă, celelalte și de Râmleni și unele mai pre urmă și de
30 domniile țărâi. Și atâta putem ști de cetățile care să află într'aceste țări.

10-12 *Origines et occasus Transsylvanorum. Vezi capitolul: Nobili auctori gratulatorium, în foile nenumerate dela începutul cărții. Cf. și p. 78—79.*
13-17 *In dreptul acestor rânduri se află următoarea notă marginală: Într'aceeaș sâpătură au găsit Tudori parcălabul ban de argint curat, mai
35 mare decât costanda și mai gros, carile deoparte avea chipul unui cerb, iară de altă parte avea slove letinești, carile însămnă numele lui Costandie înpăratul Râmului* 25 *In dreptul cuvântului heredetas se află pe margine cu litere latine: hereditas* 28-30 *In dreptul acestor rânduri se află următoarea notă marginală: Mai este în ținutul Lăpușnii ră-
40 mășițele unii cetăți pe apa Prutului, cetate prea veche, de care Irodot și alți historici elinești scriu, precum să să fie cheamat Taifali, de pre numele niamului carile lăcuia pre acela loc, neam nebiruit împotriva Tătarălor.*

și Turcii, al doilea nume Gherman, adecă doi frați, lătimește ghermanus; o samă de istorii le zic Tevtones, de pre capul lor Tevton; Italianii le zic Tudesco, poate fi iară de pre Tevton; Leșii, Moscalii, noi, zicem Nemții; mai apoi alte nume despărțite ca crăngile dintr'un copaciu: Șvezii, Danii, Franțozii, 5 Sacsonii, Belghii, Batavii, și alte țări mai mărunte tot din rădăcina cea veche a Alamanilor crăngi și părți sânt. Așea Hișpanii, Iverii, Țeltiverii, Portugalii, iară tot un neam sânt; Franțozii, Galii, tot unii sânt. Turcii de pre locul lor Turhistan, de pre capul lor cel dintâi Osmangic, Otoman: Osmanlâi. 10 Moscalii, Rusii, Bolgarii, Sirbii, Harvații, Slovații, Bohemii, Tații, Polații, tot de un neam slovenesc sânt, fără alte nume ce au la streini, că întâi acestui neam Grecii le-au zis Savromates, de pre ochii mierâi albeneți, adecă ochi de șopârlă; Tătarii de pre apa Tartara, Schiții de pre sălbătăcie Nohai. 15 Așea toate neamurile supt multe nume toate sânt. Ungurii: Hunni, Magiari, Uhri, iară Sasii: Dachi, Sați, Goți, Masagheti.

Și acestea nu toate numele, numai unele dintrânsele și le-am însemnat pentru înțelesul numelor mai lesne neamului și acestor țări, Moldovei și Țării Munteneste și Românilor 20 din Ardeal.

Așea și neamul acesta, de care scriem, a țărilor acestora numele drept și mai vechiu este Român, adecă Râmlean, dela Roma. Acest nume dela descălecatul lor de Traian, și cât au trăit până la pustiirea lor de pre aceste locuri, și cât 25 au trăit în munți, în Maramorăș și pe Olt, tot acest nume

1 Ghermani GI 2 istorii] istorici LI historici G, 3 Tevton I, le om. L 4 și noi le zicem I, nume] numere LGI 7 a om. G 8 Hișpania LGI, Ibări GI, Țiltibăr L Țiltabăr IG, Portugalii LGI 9 unii] un neam LGI, Terhiestan A Tulhăstan I, In dreptul cuvântului Turhistan se află în A nota marginală: zi Turchistan 10 Otomani GI, Osmanlâi I -lă L -lă GA 11 Sărbii LGI, Slovanții GI 12 de om LGI, nume] numere în mss 13 au¹ sânt LGI, acest neam L 13-14 Savromatis L -ti A 14 și albeneți LGI 15 Tătarii] Tătarii Tartari LGI, Schithii L Schinții GI, sălbătăcia lor I 16 nume] numere în mss 35 17 Hunni] Huniar L Huniaru GI, Uhri] Ugrei LGI, Sasii] Sakii GI, Sații, Goții în mss 18 nume] numere LA, nu toate numele] numere GI 19 numelor] numerilor în mss 22 de carele L 23 numele vechiu și mai drept LGI, Rumân LGI 24 Acesta LG, După nume ad. iaste I, lor] lui I 25 pustiirea] pustiitatea A 40

au ținut și țin și până astăzi. Și încă mai bine Muntenii de
cât Moldovenii, că ei și acmu zic și scriu: Țara Românească,
ca și Românii cei din Ardeal. Iară streinii și țările înpre-
giur le-au pus acest nume Vlah, de pe Vloh, cum s'au mai
5 pomenit. Vallios, Valashos, Olah, Voloșin, tot de streinii sânt
puse aceste nume de pre Italia, cărora zic Vloh; apoi mai
târziu Turcii, de pre numele domnului care au închinat
țara întâi la Turci, ne zic Bogdani, Muntenilor Caravlah;
Grecii Bogdanovlah, Muntenilor Vlahos. Că acest nume Mol-
10 dovan ne este de pre apa Moldovei după al doilea descălecatul
aceștii țări de Dragoș Vodă, și Muntenilor, ori de pre munte
Muntean, ori de pre Olt Oltean, că Leșii așa le zic Molteni.
Măcar dară că și la istorii și la graiul și streinilor și în de
sine, cu vremi, cu vacuri, cu primenele, au și dobândesc și
15 alte nume, iară acela carele este vechiu nume stă înte-
meiat și înrădăcinat, Român, cum vedem. Că săvai ne răs-
pundem acmu Moldoveni, iară nu întrebăm: știi moldove-
nește? ce: știi românește? adecă râmlenește. Puțin nu este:
scis romanice? pe limba latinească.

20 Stă dară numele cel vechiu ca un temei neclătit, deși
adaog, ori vremile îndelungate ori streinii adaog, și alte
nume, iară cela dela rădăcină nu se mută. Și așa este
acestor țări, și țării noastre Moldovei și Țării Muntenesti,
numele cel drept de moșie este Român, cum se răspund și
25 acmu toți aceia din țările ungurești lăcuiorii, și Muntenii

1 și² om. LGI   2 țara sa Rumânească LGI   3 ca om. A, cei]
aceia A, din] de G   5 Valleos A, Valascos LGI Valasco A, de] de-
la LGI   6 nume] numere în mss, le zic I   7 carele LGI   8 întâi
om. A, ne zic om. A, Bogdanu GI   9 Bogdan Vlah I Vlaho Bogdanus A
30 10 ne om. LGI, In dreptul cuvântului Moldovei se află în A nota margi-
nală: Grecii, Moldovlahia   12 Olt om. LGI, Olteni GI   13 că om. LGI,
în de] de în A   14 cu vreme LGI, și² om. A   15 nume] numere în mss,
care este nume vechiu A, acel nume carele este vechiu I   16 Ru-
mân LGI, înrădăcinat, Român] rădăcina rămâne, săvai] măcar că LGI
35 18 este] zicem LG   19 știs romaniți LGI, în A cuvintele acestea sânt în
paranteză, După romanice ad. în paranteză: țis ramonițe A, letinească I
letenească G litinească A   20 ca un temei] ca întâi A   21 ori vremile
îndelungate om. LGI   22 nume] numere LGI niamuri A, iară] tot A,
dela] din L, rădăcină] rând I rându cină G   24 Rumân LGI   25 toți]
40 tot GIA

țara lor și scriu și răspund cu graiul: Țara Românească. Iară acest nume Vlah dela Turci și dela Greci este, dela Nemți Vallios, dela Franțozi Valashos, dela Leși Voloșin, dela Moscali și dela Rusi tot așa Voloșin, dela Unguri Olah. Acest nume tot dela Vloh este, și Vloh este Italian; din care țară a Vlohului, adecă Italia, au pornit Traian, împăratul Râmului, fără număr mulțime de norod, și au așezat aceste țări a Dachiei cei vechi. Să fie acest nume Vlah de pre Fliah, hatmanul Râmului, precum scriu unii, basne sânt.

Și așa dovedind numele neamului acestuia cum vezi din istorici mari și mărturia țărilor împregiur, ne trage rândul a pomeni de port, care acmu portul stătătoriu ca numele și ca limba nu este, ce ia neam dela neam porturile cu vremi, la care schimbare a hainelor aduce și locul, de le caută a face înbrăcăminte trupului precum este hirea ceriului a vreunii părți de lume. Că întâi la aceste părți de lume, unde trăesc Moscalii, Rusii, Tătarii, să fie omul înbrăcat cu haine franțozești are crepa de frig. Și macar și la noi pe aicea ce erni sânt! Țara Italiei erni ca acestea la noi nu are niceodată, ce foarte blânde, cum sânt la noi tomnile. Și mare dar au acele țări a Italiei, cum și vara nădușele nu sânt ca aicea la noi, ce călduri cuvioase, puțin nu ca primăvara, cum este la noi la Mai la Iunie. Le-au căutat dară acestor oameni, mutați pre aceste locuri, a-ș muta portul hainelor după vremea acestor locuri.

Către aceste toate caută ce scrie de portul Românilor

2 Iară] Și LGI 3 Valleos A, Franțoji LG, Valahos LGI, Voloșini A 4 dela¹] și dela A, Ruși GI Ru² A, dela³] și dela A, 5 dela] de pe L 6 țară] țări LGI, Italie A Italii G a Italiei L 7 nărod A, i-au așezat LGI, aceste] în aceste L 8 Fliah A Fleac LGI 9 precum a scris unu, sânt basne A 10 vezi] vedem A 11 din istorii mari A 12 portul L 13 ia om. A, un neam dela alt (alt om. GI) neam LGI 14 cu vreme LGI, aduce] face LGI 15 și înbrăcăminte LGI, firea L 16 la om. LGI 18 cu] în L, ar crăpa LGI, macar LGI 16-18 In dreptul acestor rânduri se află în A nota marginală: Acmu Moscalii să înbracă franțozește și nu crapă de frig. Deprinderea este a doa fire 19-20 la noi om. LGI 20 După blânde ad. erni LG, ci erni foarte blânde I 21 a] ale I, a Italiei] italieni G, cum] cât LGI 21-22 nădușale GI nădușăli L 22-23 nu ca om. A 24 a-ș muta] a-ș schimba LGI 26 Rumânilor LG, portul rumânesc I

iscusitul istoric Lavrentie Topeltin de Mediaș. Cuvintele lui
 țile izvodesc: Românii din Ardeal ai noștri poartă o haină
 dela umere până peste tot trupul înbrăcați; ne fac mare în-
 vățătură portului de a vacului celui vechiu care au ținut păr-
 țile acestea dela Septemtrion — adecă părți care sânt aproape
 spre miazănoapte — tot trupul acoperit, care feliu de haină
 pomenește un dascal anume Marțiales că se chiuma endromida
 cu aceste cuvinte: Îți trimetem endromida vechiu port,
 nu mândru, iar bun de luna lui Dechemvrie.

Șlice au de pâslă, pe limba noastră dățască cuglă, eu
 socotesc chivere, care am apucat eu și la boieri aicea.

Caută ce zice de opinci acela istoric Topeltin, și nu dela
 sine, ce pune cuvintele mai vechi de sine a istoricilor anume

1 iscusit LGA, de] din LGI 2 din] de LGI, o haină] haine LGI
 15 4 de a vacului celui vechiu A de vacurile cele de demult LGI 5 Sep-
 temtrion] Septemvrios L Septevrios I Semtevrios G, părțile carele LGI
 6 haine LGI 7 Marțialis L Marțilias GI 8 endromida îț trimitem I
 10 cuglă] guglă A 10-11 eu socotesc] au LGI 11 cu chivere A, am
 apucat — aicea] purta pe o vreme boierii țărâi noastre A 12 Caută]
 20 Caută de vezi I, acela] tot acela LGI 13 cuvinte I, mai] a mai L,
 de] de cât I, a om. LGI

1 *Origines et occasus Transsylvanorum*, p. 110—111: Caput XIV.
 De habitu Valahorum in Transsylvania. Valachi communiter brachati,
 egregie nos antiquitatis admonent, quondam totus orbis septentrionalis
 25 endromibus utebatur. Unde Mart.

Sordida sed gelido non aspernanda Decembri
 Dona, peregrina mittimus endromida.

De Getis Ovidius:

Pellibus et sutis arcent mala frigora brachis.

30 Capita pileis tegunt gausapinis (Dacice n' Kotz-Kugl.), quo tegumento
 exteris adeo barbați videntur, ut in fabulas abierint. Habent vile cal-
 ceamenti genus; involuunt plantam lacetis, deinde crudo corio volam,
 pedisque digitos obducunt, et funiculis demum aut fidibus adaptata col-
 ligant. Veterum Romanorum, majorum suorum, erant hi calcei militares,
 35 qui (Alph. Ciac. in expl. Col. Tr. num. 31.) teretibus habenis astricti in
 cancelli formam pedibus nectebant. Romani tamen nullis involucris usi
 sunt; quod elegantissime expressit Agell. n. Att. l. 13. cap. 20. Omnia,
 inquiens, ferme id genus quibus plantarum calces tantum in fine tegun-
 tur, caetera prope nuda, et teretibus habenis vincta sunt, soles dixerunt.
 40 Mulieres Valachorum exomi endromide amiciuntur, aliisque sisibus et
 capita obnubunt ignobiliori linteo. Puellae ipsorum corollis et floriferis
 sertis utuntur.

Alfons și pre Plaft și pre Agghel, cari au scris cărți de portul cel vechiu a limbilor: Feliul încălțămintelor Românilor este, cu piele crudă fie de ce dobitoc peste picior, învălit bine în obiele de lână, încălță, și apoi pielea aceia leagă cu cureaua peste picior, de înfășură piciorul tot dela degete până sus toată glezna. Și acesta este portul a Râmlenilor celor vechi, strămoșilor lor, cari purta la oști; acest feliu de încălțăminte a slujitorilor oșteni era la Râmleni. Numai atâta osebire vedem, precum cetim în istoriile cele vechi, că oștenii Râmului nu învălia cu obiele, ce gol piciorul încălța cu piele, și cu legături încruciș ca gratia opinci numai cât ținea piciorul la călcâi lega. Acestea sânt cuvintele acelu istoric din cuvânt în cuvânt. La noi de ce cinste este acest feliu de încălțăminte acmu la aceste vacuri, care era de cinste la Râmleni și de vitejie port! Vedem acmu la Cercheji că acest port de încălțăminte pentru sprintenie țin.

1 Afons L Afăns GI, Plaft LGI, cari] carele L 2 porturile (ponturile GI) cele vechi limbilor LGI, a Românilor L 3 fie de ce] de fiștece L 4 o leagă L 5 înfășoară LGI 5-6 piciorul — glezna] piciorul și toate degetele de jos până la gliznă I 6 a om. L 7 lor] lui GI, care LGI 9 precum cetim om. I, în om. A 10 cu] în LGI, obială GI 11 gratia] acuma LGI 13 din cuvinte în cuvinte A, de ce cinste] de cinste I dăⁿ cinste G de necinste L 14 de cinste om. I 15 Cerchezi L Cerchiezi GI 16 port] fel de port LGI, îl țin GI, In A povestirea continuă astfel: Aicea iaste locul a pomeni și de tonsura aceia de care au scris un Simion dascal și mai înainte de dânsul Istratie logofătul. Tonsura această, precum s'au arătat de portul și încălțămintele opincilor din istoricul Topeltin, și iarăș dintru dânsul să arată, de care așa zice: Mă mir cum de doaă feliuri de tonsuri au luat Ardelenii noștri dela Râmleni, care o țin o samă și până astăzi, un feliu de tonsură mai adânc, la pelițe apropiat, alt feliu mai departe de pelițe prin pieptene tund părul. Și aceii tonsuri mai aproape de pelițe noi Dachii o numim schieren, iară această mai depărtată de pelițe koluen. Și tot el zice: Râmlenilor le plăcea a să rade și în chipul cellăului acopere căruntețile sale, și pricina dă, că la cap din dos, la ceafă, tunde părul să fie tot capul slobod de sudori și în răcorială la ostenele. Vede-să dară că este vechiu obiciaiu tonsura aceasta, care și până astăzi să vede la o samă de lăcui-tori a țărâi noastre și în Ardial dela Râmleni și sămn slujitoresc, că

25-26 *Letopiseșul țării Moldovei de Simion dascalul* (ed. Giurescu p. 9 17-21) 24-33 *Origines et occasus Transsylvanorum*, p. 83 32 shiereane în ms 33 kolune în ms 28-36 *Toppeltin*, p. 82

și în chipul cetlăului țș învălia capul cu taftă suptire ca în chip de cunună slujitoriască. Vede-să dară basnele acelor scriitori mai sus pomeniți, Simion dascalul și Istratii logofăt, carii au scris că sămnnul aceii tonsuri ca un cetlău au fost sămnn tálhăresc, cu care însămna Rămnenii

5 oamenii cei de rău făcători.

Rămâne aicea rândul a arăta de graiul și slovele, de unde iaste izvorăt, acestor țări de care pomenim. Precum dară s'au arătat deplin niamul acestor țări așezate pe aceste locuri de Rămneni, așa și graiul, tot dela Rămneni izvorăt, cu ceialalți historici mărturisește și Topeltin, care așa zice: Precum am dovedit mai sus a fi Italia pricina descălecării Valahilor, așa și aicea aceiaș laudă le mărturisim, că

10 limba lor iaste limba a vechilor Romani, amestecată sau mai mult stricată cu sárbească, rusască, dățască, horvățască, sloveniască, iproci. Și zice precum și un historic ce-i zic Covacțioție au socotit precum graiul

15 de casă a Ardelenilor mai mult are în sine însemnarea graiului românesc și litinesc, de cât a graiului de acmu a Italianilor. Și cu vreme îndelungată ce nu strămută și nu astupă ! Vestite împărățai, crăii, domnii ! Așa și graiul Românilor pre aceste locuri cu îndelungarea vreme(i)

20 și răsăpa lăcuitoilor Romani de după aceste locuri, care pustiindu-să de năvala Tătarălor și mutați aceștia de aicea la Maramorăș, cei din Țara Munteniască la locurile Oitului, trecând munții, s'au strămutat și graiul. Că unde zicea Deus litinește de atunci și acmu zău sau Dumnezău; al mieu în locul meus ; așjderea unde țelum ei ceriul, homo omul, frons frunte, anghelus ingerul. Iară nice unele cuvinte nu-s să nu fie

25 potrivnice cu litinești sau la început, sau la mijloc, sau la fărșit. Iară unele stau neclătite, cumu-i barba barba, luna luna, și altele ca acestea, vinum vinul, panis pâine, manus mâna, cuțit culter. Și așa, cum am zis, cu vreme s'au schimbat graiul și s'au amestecat cu slovenesc, cu dățasc și cu altele, care li-am pomenit dintru Topeltin. Pe aceasta po-

30 veste cură și aflatul slovelor, cu care și scrisoarea dela Sârbi o au luat acmu după a doa descălecătură de Dragoș Vodă aicea în țară, și la Munteni Negrul Vodă.

Cătră aceste adaogem rândul aicea obiceiurilor meselor și ospetelor, care să văd că-s vechi, ținute aicea într'aceste țări și luate dela

35 vechii Romani, precum a închina pahar pentru sănătățile prietenilor și a împărăților, că scrie Dion, vestitul historic, care întru lauda împăratului Avgust cum vechiu obiceiul au fost, ca nărodul, giurând pre piezii cei buni sau nărocirea împăratului, să bea la ospete pentru sănătatea lui. Cearcă de aceasta mai pre larg la Plinie. Acest obicei și

40 la Nemți, și la Unguri, la Ardeleni, vechii Români, și la noi pe urmă, de pomenim la mese sănătățile domnilor cu pahară pline de băuturi, așa și a prietinilor.

La aceste și obiceiul ce stă încă într'aceste țări, adecă aicea la noi și la Munteni, și la darea datoriei de obște, adecă la moarte, vechiu

obiciaiu, că zice Topeltin: In Ardial Dachilor obiceiul cu mare petrecere a duce mortul la gropniță. Mărg înaintea boerilor cântăreții și preuții pe urmă vine ceialaltă mulțime, închipuind cum și ceialalți vor merge unde și cel mort, ca cum i-ar zice: mergi că noi te vom urma. Vechiul obiciaiu și la Râmleni de zicea trâmbița înaintea oaselor, cum mărturisește și Ovidius <Cantabat moestis tibia funeribus> adică: cânta trâmbița jelelor astrucări. Și aceasta la cei mari și de cinstite oameni să făcea, precum și astăzi la aceste țări la astrucările domnilor și altor oameni de cinstite. Și iară tot acel Topeltin zice: Muerile Daților oasele părinților, a ficiilor, a bărbaților și altor rudenie, cu bocet nespun mărg după oase, cu plânsuri de mirat și cuvinte de jele cuprind oasele, și cu glas mare toată viața omeniască o plâng. Scrie Varo în cartea 4 de viața Romanilor, cum cerca muere care avea glas mai bun de cânta la oase, precum aceasta și aicea în țară să face până astăzi, și cu alăute.

Și aceste li-am arătat ca și dintru aceste să cunoască niamul cu obiciaiurile c'au eșit dela Râm.

Capul al șeptele și cel de pre urmă.

Vine rândul a arăta cât au trăit aceste locuri cu oameni după descălecarea lui Traian cu Românii dela Italia.

Traian, împăratul Râmului, al patru(ș)te an a împărăției sale și a Domnului nostru Iisus Hristos 103, s'au clătit asupra lui Decheval, craiul Dachilor. Și acesta, după izbândă și așezare cu Râmleni pe aceste locuri, cum s'au pomenit mai sus, întornându-să la Râm, cum s'au arătat, de boală ce-i zic dissenteria au murit, precum scrie Varonie den Dion, în orașul <Chilichiei anume Selinunt>, care pe urmă i s'au zis și Traianopolis, adică orașul sau cetatea lui Traian. Împărătit-au Traian 19 ani și 6 luni, de vârstă 61, sau cum scriu unii 64 ani, au murit. Și după dânsul au stătut împărat Adriian, carele au făcut Udriiul. Și acesta Adrian au stricat și podul cel de piatră a lui Traian. Scrie Dion cum acest pod era cu 20 praguri sau stâlpi, a căroră nălțime de 150 stânjini, fără temeieri, de late 60 stânjini, pentru grijea Tătarălor. Năbușit-au dară Tătarăii pe aceste locuri, și mai mulți cu Attila din părțile Schitiii asiatică, care și craiul au stătut întâi unguresc. Scrie Bonfin, aducând mărturie pre istoricii anume Suidas, Evtropie, precum Avrelian, împăratul Râmului, văzând că nu vor sta descălecăturile lui Traian pe aceste locuri, să fie rădicat de pren orașe și de prin sate lăcuiitorii și i-au

1-15 *Origines et occasus Transsylvanorum*, p. 112—116, de unde sânt și citatele din Ovidiu și Varro 6 Citatul din Ovidiu l-am redat după Toppeltin de unde l-a luat croniciarul; în ms e lăsat locul alb 23 Și aceasta în ms 25-26 Baronijs (Caesar), *Annales ecclesiastici, Antverpiae 1597, II, 60* 26 Chilichiei — Selinunt] Salonicului anume Chilichia în ms 30 Cartea LXVIII, 13 34 *Rerum Hungaricarum Decades, Lipsiae 1771, p. 9*

trecut Dunărea de ceia parte în Dobrogea, așezându-i în mijlocul Dobrogii. Iară Topeltin scrie cum Gaie împăratul, socotind cum aceste descălecături de pe aceste locuri a lui Traian nu vor sta, li-au mutat în Dobrogea. Și așa Români din Țara Munteniască au trecut munții așezându-să la Olt, pe la Herțeg și pre la Făgăraș. Iară ceștelalți, unde sântem acum noi, mai târziu, după ce n'au putut mai mult a sta pre cetăți și pre supt munți pentru lipsa hranei, au trecut munții la Maramorăș, așezându-să pe la Giurgioș și pe la Ciuc.

Făcând dară socotială dela vremile lui Traian, care au descălecat aceste țări cu Râmleni, care era văleat dela Hristos 103, până la Attila, craiul unguresc, care au năbușit cu Tătarai pe aceste locuri, cum scriu istoricii, văleat dela Hristos 401, rămân 298 ani să fie fost trăitorii lăcuiitorii aduși și descălecați de Traian pe aceste locuri. Iară după ce s'au pustiit de Attila și, cum am zis mai sus, că unii mutați peste Dunăre la Dobrogea, unii peste munți asupra Oltului, cei din Țara Munteniască, ceștelalți la Maramorăș până la vremea lui Laslău, craiului creștin unguresc, la a căruia vreme s'au descălecat al doile rând de Dragoș Vodă țara noastră și de Negrul Vodă Țara Munteniască. Care craiu unguresc au stătut la văleat dela Hristos 1080. Scoțând dară cele 298, care au fost dela Traian la Attila, și dela Attila până când s'au pustiit țările aceste până la Vladislav, cu vreme la care va hi fost războiul lui Vladislav asupra Tătarilor, rămân 700 ani, socotind ce mai trec, tot să se fi aflând aicea la noi în țară lăcuiitori prin cetăți și pe munți până putea a avea hrană. Iară pe urmă, cum am pomenit mai sus, lipsindu-le hrana și agonesita vieții sale, au trecut peste munți la Maramorăș. Fost-au dară pustie mai bine de 600 ani locul acesta unde trăim noi, adecă Moldova. Ia dară aminte atâta vac ce-au trăit lăcuiitorii romani pen Maramorăș și pela Olt, megieși cu alte limbi atâta vreme, au n'au putut să-ș schimbe și graiul cel chiar râmlenesc? Și aceasta iaste pricina de ș'au stricat lăcuiitorii acestor țări graiul acum la a doa descălecătură cu graiul strămutat și schimbat cu unguresc, cu sârbesc, cu dățăsc, cu slovenesc, iproci, viniți pe aceste locuri.

Zice-va neștine, dară cum de au lăsat cei de pre urmă împărați ce au fost a Râmului pe urmă și după ce au mutat marele Constantin scaunul Râmului la Țarigrad și pe urmă alți împărați creștini, Leon Înțeleptul, Iraclie, Iustinian și câțiva hatmani vestiți? Răspunz că, după ce s'au mutat scaunul Râmului la Țarigrad, mai mult zăbava sa împărății avea cu Perșii, pe urmă cu Saraținii, și aceste locuri sta fără agiutoriu. Și așa pustiirea lor de Tătari, cum s'au zis mai sus.

Și aceste cât s'au putut afla de descălecatul cel dintâi pe larg s'au scris, mai multe ce lipsăsc să nu fie mirare. De 1700 ani scoțând 103 ani, la care au purces Traian din Râm spre aceste locuri, câte vacuri de oameni s'au petrecut! Pentru aceia, ce nu s'au putut plini, crede, iubite cetitoriule, uitându-te la atâta vac ce nu s'au pomenit până la acesta an nemică de descălecatul țărâlor acestora. Τέλος και θεῶν δόξα.

INDICE¹

A.

- Acarmania 12 25.
Adria, marea de, mare Adriaticum 11 19.
Adrian, împăratul, viața lui scrisă de Eutropiu 31 10, 43 6-7; urmează la tron lui Traian 43 7-8, 53 29; face Adrianopolul și strică podul de peste Dunăre 53 29-30.
Adrianopole (Udriiul) 43 9, 53 29.
Afri, locuitorii Tunisiei 24 1.
Africa 23 4, 30, 24 11, 33 22, 34 19, 39 23, 40 6-12.
Ahaia 12 26.
Ahile 45 14.
Alamani 44 3, 45 7.
Alexandria, istoria cea mincinoasă 25 12.
Alexandria, orașul 37 15.
Alexandru, feciorul lui Priam 19 22.
Alexandru Machedon, cu ajutorul fangei cucerește răsăritul 28 27-2; face colonii 37 13-17; istoria lui de Cvintus Curtius și Alexandria cea mincinoasă 25 10-15.
Alexandru Vodă cel Mare și Bun 6 3-4.
Alfons Ceacon, scriitor citat de Topeltin 51 1.
America 39 24-28.
Anatolia (Anadolul) 24 14; istoricii îi zic Asia 33 21, 39 20.
Anglia 34 18, 35 26.
Antenor, sfătuește pe Troieni să dea pe Elena 19 22-24; iese din Troia 19 27-29; descalecă Veneția 13 22-23, 20 3.
Apulia 12 22.
Arabia (Aravia) 23 5, 10.
Arbănași (Epiroți) 24 16.
Arcadia 12 25.
Ardeal, Ardeleni, Românii din Ardeal, Traian descălecă Romani acolo 6 14-15; aparține Daciei 24 27, 38 21; Sașii de acolo 25 17; Dacii învinși se retrag în Ardeal 33 5-6; jumătate este locuit de Români 33 10-12; originea Românilor ardeleni 3 5-6, 16, 33 5-12, 43 18-19; erau acolo pe vremea lui Laslău 6 14-15; numele 47 18-21, 48 3; tunsoarea 51 29-38; limba 52 14-16; portul 49 26-51 10; obicei la ospete 52 37-42; Dacii din Ardeal 53 1-15.
Armeniile 23 12, 24 2, 12.
Asia (Anadolul) 33 21, 39 17, 20, 22, 40 1, 7, 18.
Asiria 19 4, 23 10, 24 2, 40 22.
Astrahan (Azdrehan) 40 20.
Atena 12 26, 13 18.
Atica 12 26.
Atila 25 5, 38 5, 53 33, 54 10-14, 20.
atocma 15 17.
Atticus 34 23.
August, împăratul, exilează pe Ovidiu 16 18-19, 43 36; pe vremea lui se naște Mântuitorul 19 7-10; Roma

¹ Cuprinde numai numele din text.

s'a cărmuit până la el de senatori 22 5-8; Traian e al șaptelea împărat după el 26 17; la ospete se bea în sănătatea lui 52 36-39.

Aulus Gellius (Agghel) scriitor, citat de Toppeltin 51 1.

Aurelian, împăratul 52 35.

Austria (Avstria) 12 4.

B.

Barbarezii 23 4, 33 22.

Baronius, Cesar, scrie despre moartea lui Traian 53 25-27.

Batavii 47 6.

Bărladul, râu 46 13.

Belgii (Belghii) 45 6.

Belgrad 11 10.

Beotia 12 27.

Bielski, cronicar polon folosit de Ureche 6 5-6, 10 16-17.

biringi, primul regiment 37 6.

boaz, strămoare, Bosforul 39 13, 20.

Boemii (Bohemii) 47 11.

Bogdani, nume dat de Turci Moldovenilor 48 8.

Bogdanovlah, nume dat de Greci Moldovenilor 48 9.

Bogdan Vodă, tatăl lui Dragoș V. 38 3.

<Bogdan Vodă> închină Moldova Turcilor 48 8.

Bonfini, scrie despre descălecatul dintâi 10 6, 11, 31 11; după spusa lui Panaiotache tergimanul ar fi pomenind de șanțul Troianul 41 25-26, 42 9-10; spusele lui despre Turnul lui Neoptolem 45 11-18, despre zidirea Nicopolului, a podului de peste Dunăre, a Severinului 45 37-46 5-8; despre părăsirea Daciei de Aurelian 53 34-54 1.

Borysthenes (Borestenes), Niprul 39 16.

bour (buăr) 44 2.

bozi, idoli 20 21.

Brutus 21 14-27.

Buda 26 3.

Bugeac 25 18, 43 29, 45 6, 10.

Bugul (Buh), râu 26 6, 39 13, 16, 41 3.

Bușuș Neculai, logofăt mare 5 17-20

Bulgarii, Bulgărima 38 4, 47 11.

buluc, regiment 28 11-17, 37 5-9

C.

Caffa (Chiefa) 45 7.

Caius Aurelius Rufus 45 28.

Calabria 12 22.

Calpurnius Marcus 45 28.

Camenița 26 5.

Campania 12 23.

Capadocia (Capadochia) 24 2.

Caravlah, nume dat de Turci Muntenilor 48 8.

Carintia 12 4.

Carion, scrie despre descălecatul dintâi 10 4, 13, 31 12; combate părerea că numele de Vlah ar veni dela Flaccus 17 22-18 1.

castelani (cașteleni) 38 17.

castele (caștele) 44 18.

Caucaz 23 11.

Cavație v. Covacciocius.

Cazan v. Kazan.

Celtiberii (Teltiverii) 47 8.

Cerchezia 23 13.

Cerchezii 51 15.

Cesar Iulius 34 13-34, 35 23, 33, 43 14.

Cetatea Albă, Ovidiu a fost exilat acolo 16 17-17 4, 44 11-14; este zidită de Daci mai înainte de Traian 43 35, 44 22-23, 46 28-29.

Chilia, Ureche spune că a zidit-o Ștefan cel Mare 44 27-35; este făcută de Genovezi 45 6-7.

Chiov v. Kiev.

chivără 50 11.

ciambur, năvălire de pradă, corp de pradă 27 6.

Cicero, Epistolele 34 23-24.

Cilicia (Chilichia) 53 26.

Ciuc, comitat 54 8.

Cogălnic, riu 45 10.

colonii romane 33 20-34 2, macedonene 37 13-17.

Constantin cel Mare 54³⁴⁻³⁵.
 consuli romani 22¹²⁻¹³; v. Flaccus.
 Corninium, oraș 34²⁹⁻³².
 Covacciocius, scrie despre descălecatul dintâi 10^{5, 13}; zice că limba Românilor are mai multe cuvinte latine decât a Italianilor 15^{23-16 2, 52 14-16}.
 Crăciuna, cetate 45²¹.
 crez=oare nu 4¹⁰.
 Cromer (Cromver), scrie despre descălecatul dintâi 31¹², și al doilea 10¹⁵.
 Crimeia (Crâm) 40^{18, 45 7}; zălogită Genovezilor 44³⁶⁻³⁸; Tătarii de acolo 26^{12, 27 4}.
 crunt, cuțitul crunt de sânge 21²⁶.
 culoglu, infanteriști turci 37⁵.
 curugii, veterani turci 37².
 Cuțovlahi (neamul Coțovlah) 34².
 Cvintus Curtius, istoricul lui Alexandru Machedon, pomenește de Daci 25⁹⁻¹⁵.

D.

Dabija Vodă, Miron Costin l-a însoțit în expediția dela Uivar 29²³⁻²⁴.
 Dacia (Dachia) 16^{13-14, 24 3, 24 20-26 15, 38 20-23, 39 1-2, 49 8}.
 Dacii (Dachi, Dahi), Latinii și Polonii le zic Dași 25¹⁶⁻¹⁷; după unii Români ar fi urmașii lor 8⁵⁻⁶; vechimea lor 25⁹⁻¹⁵; sunt strămoșii Sașilor 25¹⁶⁻²⁰, cari sunt numiți și Daci 47^{17, 50 10, 51 32}; luau tribut dela Romani 26⁹⁻¹⁵; expediția lui Traian contra lor 26^{17-28 6, 29 9-11, 30 17-31 2, 45 39, 53 21-23}; unele cetăți sunt făcute de ei 43^{33-35, 45 22-23, 46 27-29}, altele în urma lor 45³⁴; limba Românilor amestecată cu a lor 52²⁷⁻²⁹; obiceiurile lor la înmormântări 53¹⁻¹⁵.
 Danemarca (Dania) 23^{20, 35 26, 36 8}.
 Danezii (Danii) 23^{21, 47 5}.

Daniil, prooroc 19³.
 Danzig (Gdanska) 34⁸.
 Decebal (Decheval) 26^{9-15, 28 2, 29 9-11, 30 17-23, 53 22}.
 Demircapi 40³⁴.
 Despot Vodă 44²¹.
 Diii, biserica, în Galați 46¹⁸.
 Dioclețian (Dioclitian) 26²¹.
 Dione Cassiu (Dion), scrie despre descălecatul dintâi în Viața lui Traian 10^{2, 12, 31 9-10}; spune că Traian a avut 600.000 ostași 27^{9-12, 43 2-5} și că a făcut podul de peste Dunăre 53³⁰⁻³²; scrie că la ospete se închina în sănătatea lui August 52³⁶⁻³⁹; Toppeltin, Bonfini și Baronius îl citează 33^{1-2, 46 9-11; 45 37-46 8; 53 25-26}.
 divă=minune 16^{3, 37 9}.
 Dluogoș, scrie despre originea Litvanilor 34⁴¹.
 Dobrogea 26^{7, 28 5, 54 1-4, 15}.
 Domițian (Domitian) 26⁹⁻²⁷.
 Domițiș (Domichie) 34²⁹⁻³².
 domn=boier 19²⁴.
 Donul 23^{14, 37 16, 39 13-17, 40 2, 17-18, 41 3, 18, 42 2, 5}.
 dovede=dovezi 18⁵.
 Dunărea 11^{12, 13, 17 9, 13, 18 8, 26 3, 6, 28 4, 31 3, 39 10, 40 33, 36, 41 20-23, 46 14, 54 14}; podul lui Traian 29^{12-30 17, 45 35, 46 5-7, 53 30-32}.
 Dragoș Vodă, este fiul lui Bogdan Vodă 38¹⁻³; descălecatul lui 5^{5, 38 24, 48 10-11, 52 31, 54 18}.
 Dubissa, râu 35²⁹.
 Duca Vodă, Constantin, în domnia lui s'a adus la Iași o inscripție 45²⁴.

E.

Egiptul (Eghipt) 23^{5, 40 7}; provincie romană 24^{1, 11}; Alexandru cel mare face colonii 37¹⁴⁻¹⁵; Traian moare acolo 40²²⁻²³.
 Elena, soția lui Menelau 19²¹⁻²⁵.
 Elenii v. Grecii.

- Elida 12 25.
 endromida, haină 50 7-8.
 Enea, scapă din Troia și se așează
 în Iași 13 22-24, 19 22-20 24.
 Enea Silvio, spune că numele de Vlah
 vine dela Flaccus 7 16-18, 16 11-15,
 <49 8-9>; s'a luat după Ovidiu
 16 15-17 20; scrie despre descăle-
 catul dintâi 31 12.
 Englitera 24 1, 27, 29, 24 12.
 eniceri 37 1-5.
 Epiroți, Albanezi 24 16.
 Eraclius (Iraclie), împăratul 54 36.
 Etolia 12 25.
 Etruria (Hetruria) 12 22, 34 29-30.
 Europa (Evropa) 37 12, 39 17, 19, 24,
 40 1, 11, 16.
 Eutropiu, scrie despre descălecatul
 dintâi în Viața împăratului Adrian
 10 3, 12-13, 31 10; spune că Traian
 a avut 600.000 de ostași 43 2-7;
 Bonfini îl citează 53 34-35.
 Evanghelia 24 10.

F.

- falanga (falanx) macedoneană
 28 23-29.
 Făgăraș 54 5.
 Fezul (Fesul) 24 1, 40 12.
 Filipus, consul 29 1-2.
 Flaccus (Fliah) consul 7 18, 16 11-18 15,
 49 8-9.
 Florența 34 31.
 Florus, scrie despre luptele dintre
 Cesar și Pompeiu 34 27-33.
 Fochida 12 25.
 Focșani 45 21.
 Francezi (Franțozi, țară franțozască)
 12 2, 5, 35 25; numesc pe Români
 Valashos 14 1-2, 49 3; Tarciniu
 fuge la ei 22 2; au fost supuși de
 Romani 23 27, 30, 24 12; sunt colo-
 niile romană 34 1; sunt o ramură
 a Alamanilor 47 5, 9; haine fran-
 țuzești 49 18.
 fuște 21 1.

G.

- Gaie împăratul 54 2.
 Galata 39 19.
 Galați 30 7, 41 20, 45 20, 25, 46 13, 18.
 Galii 47 9.
 Gălățenii 46 20.
 Genova (Ianua) 11 24.
 Genovezii (Ianovezii) 11 24, 12 17; iau
 Crimeia zălog 44 36-38; zidesc Chi-
 lia și Caffa 45 6-7.
 geografii 44 35.
 Georgienii (Ghiorgii) 23 13.
 Germanii (Ghermanii) 47 1.
 Geții (Gheții) 17 8-15.
 Gherghina, cetate 45 20, 46 20.
 Giurgiov 54 8.
 gloate 19 28.
 Goți 47 17.
 Graecinus (Grețin) 17 5, 8.
 Grecia (Greția, țara grecească, ță-
 rile grecești) situația 11 15, 12 12-16,
 24-27; provinciile grecești 12 18-19,
 34 1-2; a fost supusă și cărmuită
 de Romani 24 2-13; Pompeiu fuge
 acolo 34 17.
 Grecii, numesc Marea Mediterană:
 Marea Albă 11 21-22; Italia: Hes-
 peria 12 9; pe oamenii nobili: ce-
 lebii 13 14; pe Români: Vlahi 14 17,
 49 2; pe Daci: Dachi 25 16; pe
 Slavi: Sarmați 47 11-14; pe Mol-
 doveni: Bogdanovlahi 48 9; răs-
 boiul lor cu Troia 19 15-29; ce-
 tatea lor Atena eră renumită
 pentru învățătură 13 18; cetăți fă-
 cute de ei 45 9.
 Guagnini, scrie despre descălecatul
 dintâi 32 1.

H.

- Habeșii, Abisinienii 24 1.
 Hacica, câmpii 40 38.
 Halut (Siretul) 39 14-15.
 han, hănie v. Tătari.
 Harvații 47 11 limba horvățească 52 1.

hatmani romani, erau consulii (v. Flaccus, Filipus) și împărații 22¹⁵⁻²² 54³⁶.
 hereghia (hereditas) 46²⁴⁻²⁵.
 Hermonact, satul lui Herma 45¹³⁻¹⁴.
 Hesper 12⁹.
 Hesperia 12⁹.
 Hetruria v. Etruria.
 Hierasus (Prutul) 39¹⁵.
 Hindia, Hindii, Hindu v. India.
 Hipan (Buhul) 39¹⁶.
 Hișpania, Hișpanii v. Spania.
 Hotinul 44¹⁶.
 Hunii 47¹⁷.

I.

Ianua, Ianovezii v. Genova, Genovaezii.
 Iași 15⁷ 45²⁴.
 Iberi (Iveri) 47⁸.
 ickingi 37⁶.
 Ierusalim 24⁸, 14.
 Iliria 24³, 26⁸.
 India (Hindia) 23¹⁶, 25¹⁴.
 Indul (Hindul) 37¹⁶.
 Inzii (Hindii) 23¹¹.
 interpolări 9²⁰, 10⁸⁻¹⁷, 31¹⁵⁻²⁴, 34¹⁰⁻³⁵
 9-34, 40³²⁻⁴⁰, 41²⁶⁻²⁷, 31-32, 37,
 42²⁸⁻³⁰, 43²⁶⁻⁴⁶ 30, 50¹⁸⁻¹⁹, 51²⁴⁻⁵⁴
 45.
 Irimia Vodă, Moghilă 44²⁰.
 Istoria de 4 monarhii a lumii, spune că Traian a pornit la 120 d. Chr. 25¹⁴⁻²⁶ 2.
 Istoriile, împart lumea în 4 părți 39²¹; o seamă din ele numesc pe Germani Teutoni 47²; numesc Caffa Teodosia 45⁸.
 Istoriile lumii, scriu despre mărimea împărăției romane 19¹.
 Istoriile Râmului arată vitejia locuitorilor Italiei 13¹⁵⁻¹⁶; numesc pe Fliah: Fulvius Flaccus 17¹⁷⁻¹⁸, iar pe Traian: Ulpus Traianus 43¹¹⁻¹²; nu spun că Italienii s'ar fi numit Vlăhi dela Flaccus 18¹¹⁻¹².

Istoriile vechi, numesc Siretul Halut 39¹⁴⁻¹⁵; zic Nemților: Alamani 46³; arată cum era încălțăminteă oștenilor romani 51⁸⁻¹².
 Istoriile cele vechi latinești, spun că numele Italiei vine dela Ital 13²⁵⁻²⁶.
 Istoriile Țarigradului, scriu despre zălogirea Crimeei la Genovezi 44³⁶.
 Istoricii, sunt martori că Sașii se trag din Daci 25¹⁶⁻²⁰; numesc Nistrul Tiras 26¹⁻²; scriu despre hotarele Daciei 26⁵⁻⁸, că Romanii plăteau tribut Dacilor 26²⁷⁻²⁸, că Traian a avut 600.000 ostași 27¹⁰, 39¹⁰⁻¹¹, că Turnul Severinului e făcut de Traian 29¹⁹⁻²².
 Istratie logofătul, este începătorul fa-bulei că Moldovenii se trag din tâlhari romani <3¹²⁻¹³>, 5¹⁵⁻¹⁹, <14⁹⁻¹³>, 37¹⁷⁻²², 38¹⁰⁻¹⁵, 51²⁵⁻⁵² 5.
 Istria 12²².
 Istru 17⁹; v. Dunărea.
 ișlic (șlic) 50¹⁰.
 Ital, craiul 13²⁶.
 Italia, capitolul despre Italia 11⁴⁻¹⁸
 18, 19¹⁶⁻¹⁸, 24²¹; așezarea Troienilor 20³⁻²²; prădată de Daci 26¹³, 27³; trimite colonii 33¹³⁻³⁶ 27, 37²³; Românii sunt coloniști din Italia 39⁵, 49⁵⁻⁸, 52¹⁰⁻¹¹, 53¹⁹⁻²⁰; numele dat de streini 13²⁵⁻¹⁴ 8, 48⁵⁻⁶; clima 49¹⁹⁻²⁵.
 Italieni, firea lor 13¹¹⁻¹⁹; numele 13²⁵⁻¹⁴ 8, 18⁶⁻¹⁵; obiceiuri 14¹⁴⁻¹⁵ 19; limba 15²⁰⁻¹⁶ 10, 32¹⁵⁻¹⁶; legătura cu Troienii 20¹⁹⁻²²; cum numesc pe Germani 47³.
 iuciungi 37⁶.
 Iuzdec (Schitia) China 23¹⁵, 25⁷, 40¹⁹.
 izvod, listă 7⁹, 14.

J.

Jidovi, țările jidovești 24⁸⁻¹⁰.
 Jiul, județul 29¹⁸, 45³⁵⁻³⁶.
 Justinian (Iustinian) 54³⁶.

K.

- Kazan 40 20.
 Kiev (Chiov) 41 6-7, 42 1.
 koluen (germ. Kolbe=Haarschopf)
 51 33.

L.

- Laconia 12 26.
 Laslău, craiul unguresc, i s'au trimis
 tâlhari romani în ajutor împotriva
 Tătarilor 6 8-10, 38 4-15, 54 16-22.
 Latinus, craiul 12 21, 20 5-23.
 Latini 11 19, 25 17; limba latinească
 vine dela craiul Latinus 12 21,
 20 7-8; cuvinte latinești în limba
 română 15 21-16 10, 52 14-29; ci-
 tate și cuvinte latinești 17 6-11,
 30 7-8, 38 17-18, 47 1-2.
 Latium 12 20.
 Leon Înțeleptul, împăratul 54 35-36.
 Levius (?), scrie mai pe larg despre
 luptele lui Cesar cu Pompeiu
 34 27-28.
 Libiile 24 1.
 Libo (Lizbon), descălecătorul Litua-
 niei 34 5-7, 29-41, 35 18-20, 22-34.
 Liguria 12 20.
 Lituania (Litva) 34 3-35 4.
 Livonia (Liflant) 35 1, 33.
 Luca, oraș 34 31.
 Lucreția 21 9-26.

M.

- Macedonia (Machedonia) 12 13, 24 3;
 oastea Macedonenilor 28 23-29 2.
 Magiari 47 17.
 mano, vorbă țigănească 38 14-15.
 Maramureș, Moldovenii erau acolo pe
 timpul lui Laslău 6 11-12, 38 12-13,
 47 26-27; făcea parte din Dacia
 24 26-25 2; coloniștii romani din
 Moldova se mută acolo 52 19-20,
 54 5-8, 16, 25-28.
 Marcianopolis (Marchianopolis) 30 13,
 46 16.

- Marea Adriatică 11 15-19.
 Marea Albă v. Marea Mediterană.
 Marea Caspică (Caspiei) 23 12, 13, 24 5,
 40 20.
 Marea Mediterană (Albă) 11 17-22,
 12 6-8, 12-14, 19 12-13, 24 4, 40 4-12.
 Marea Neagră 16 19, 23 13, 24 5, 26 2,
 31 4, 40 3-4, 18, 41 23, 44 38.
 Marea Oceanul (Ocheanul) 22 26, 23 1,
 7, 9, 19, 24 4, 35 27, 36 5, 40 9-10.
 Marea Roșie 23 5, 9.
 Marea Siciliei (Sichiliei) 34 38.
 Marița, rîu 43 10.
 Marocul (Mareh) 24 1.
 Massageți (Masagheti) 25 13, 47 17.
 măzi, a 19 24.
 meidian 28 12, 14-15.
 Menelau, regele Spartei 19 21.
 Milcov 45 20.
 Mingrelia (Mengrelii) 23 13.
 Misia 17 14, 26 7, 28 5.
 Mitridat, regele Pontului 45 16.
 Moldova, situația 3 21, 24 26-27, 30 24;
 colonizată de Romani 31 1-6; e
 numită și Dacia 38 20, 39 1-2; a fost
 pustie 54 26-27; rîul 46 10.
 Moldoveni, Românii din Moldova,
 originea 3 4-5, 15, 18, 8 2-8, 9 2-9,
 15 4-19, 43 15-19; numele 3 20, 14 1-8,
 47 18-49 9; limba 3 22, 15 20-16 3;
 pe vremea lui Laslău trăiau în
 Maramureș 6 11-12.
 Morava 26 4.
 Muntenia, Țara Muntenească, Țara
 Românească 6 13, 24 26-27, 29 16,
 30 19, 24, 45 35; colonizată de Ro-
 mani 31 2-6, 38 14-20; e numită
 Dacia 38 20, 39 1-2; Troianul în-
 cepe deacolo 41 1, 17-18; cetățile
 43 30-31, 45 22; descălecată al doilea
 rând de Negru Vodă 52 31-32, 54 18.
 Muntenii, Românii din Țara Munte-
 nească, din Țara Românească,
 originea 3 5, 16, 8 2-8, 43 18; nu-
 mele 3 20, 14 1-8, 18 2-15, 39 1-2,
 47 18-49 9; limba 3 22, 15 20-16 2,
 52 18-32; obiceiuri 15 2-3, 52 43-44;

locuiesc în Dacia de jos 16 14; zic la ținut, județ 29 16-18; ce spun despre originea Severinului 30 3; trăiau pe Olt în timpul lui Laslău 6 12-14, 38 13-15, 52 20-21, 54 4-8, 15-16.

Mosc, Moscali, împărăția. Moscului 16 22, 25 7-8, 26 12, 27 4-7, 40 17, 47 4, 11, 49 4, 17.

N.

Nabucodonosor (Navohodonosor) 19 4.
Narda, râu 43 10.

Neamțu, cetate 44 15-16.

Neapole (Neapolis) regat 12 21.

Negru Vodă, descălecatul lui 52 31-32, 54 18.

nemiși 34 39.

Nemți, numesc pe Italieni și Români Vallios 13 26-14 1, 49 3; supuși de Romani 23 21-30, 24 13; se ceartă cu Sașii pentru vechime 25 20-23; oștile lor 28 9-10; Libo fuge la ei 34 7; numele lor 46 2-47 7; obiceiuri 52 40; pălărie nemțească 46 23; țări nemțești 12 4-5, 36 8-9; mențione 34 1.

Neoptolem 45 9-18.

Neron, împăratul, domnește înainte de Traian 26 21; de tirănia lui fuge Libo 34 5-7, 35 19-31.

Nerva, împăratul 45 26.

Nicopol 46 5.

Niemenul (Nemin) 35 29.

Nilul 37 15, 40 5-8.

Niprul 39 13, 16, 41 3-42 6.

Nistrul 26 1, 6, 31 4, 39 12-16, 41 3, 42 4-5, 45 12.

O.

Olah, numele dat de Unguri Românilor 14 5-6, 48 5, 49 4.

Olaș (plur., sing. Olas) numele dat de Unguri Italienilor 14 5-6, 39 6-7.

olat, ținut, județ, 13 23, 19 27, 21 27, 29 14, 17, 34 26, 37 17, 38 17,

olăcari 42 17.

Olimpia 12 26.

Oltul 6 14, 14 4, 38 14, 47 26, 48 12, 52 21, 54 5, 15, 28; Olteni 14 3-5, 48 12; țara Oltului 6 14, 25 1.

Omer (Omir), scrie după 250 de ani dela războiul troian 4 21-22.

ort, monedă 30 12, 46 14.

Osmangic 47 10.

Osmanlăi 47 10.

Otoman 47 10.

oturaci 37 2.

Ovidiu 16 15-17 20, 44 11-15, 53 5-7.

P.

Padova 13 18.

Panaiotache Nicusios, dragomanul 41 9-42 10.

Panonia 26 3.

Parți (Parthi) 23 11.

Paszkowski, Marcin, scrie despre istoria Moldovei, fiind folosit de Ureche vornicul 6 4-6.

pavăză (pavăță) 7 14, 36 21.

pânzele cetățitorilor 44 16-18.

pedestime de divan 37 4-5.

Perseu, regele Macedoniei 29 1.

Perșii (Persul), supuși de Romani 24 2; Alexandru cel Mare face colonii la ei 37 16; Pompei, Cesar și Traian străbat țările lor 40 20-21, 43 11-15; împărății din Constantinopol au lupte cu ei 54 37-38.

Petru Vodă (?) 44 26.

piezi, plur. dela piază 20 30, 52 38.

Piasenski (Piasecki), episcopul de Przemysl, scrie despre descălecatul dintâi 32 1.

Pirus, regele Epirului 24 15.

Pisa 34 31.

Pistorium 34 31.

pistreală 40 34-35.

Plautus (Plaft), scriitor citat de Topeltin 51 1.

Plinius, scrie despre obiceiul de a închina în cinstea împăratului 52 39.

Plutarch, scrie după 400 de ani viața
lui Alexandru cel Mare 4 22—24.

Podolia 26 4—5.

Polaiii (Polonii) 47 12.

Polonii (Leșii), cum numesc pe Ita-
lieni și Români 14 2—8, 48 12, 49 3;
cum numesc pe Daci și pe Nemți
25 17, 47 4; zic la stăpânii cetăților
castelani 38 16—17; plătesc Tăta-
rilor tribut 26 12, 27 4—7; felul lor
de luptă 29 3—8; crăiia polonă 26 4,
34 3; scriitorii 6 4—5, 8 2; șistacii
poloni 46 22.

Pompei cel Mare, luptă cu Cesar
34 12—35 34; străbate Persia 43 14—15.

Portugalia (Portogalia) 23 2.

Portugalii 47 8.

pravile de giudețe 20 21.

pretorienii 37 4.

Priam, regele Troiei 19 22, 25.

pristav 30 3—4.

Prutul 39 12, 15, 41 3, 21, 42 4.

R.

Roman, orașul 46 21.

Romani, Râmleni, Râmul, passim.

Remus 20 23—21 4.

Rinul (Renu) 23 20, 26, 30, 24 13, 34 1.

Romania, provincie 12 22.

Romulus 20 23—21 7.

Rumelia (Rumele) 34 1.

Ruși (Rusi), sunt supuși de Litvani
35 2—4; sunt neam slovenesc 47 11;
clima la ei 49 17; numesc pe Ro-
mâni Voloșini 49 4; limba lor e
amestecată cu cea română 52 13.

S.

sabie 36 21.

Sabina 12 20.

Sahi 25 13.

Saracini (Sarațini) 54 38.

Sarmați (Savromates) 47 13—14.

Sași 25 17—25, 47 17.

Sați 47 17.

Sava, rîu 11 13.

Saxonia 25 23.

Saxonii 47 6.

Sârbii (Sirbii) 47 11; limba lor a-
mestecată cu cea română 52 13,
54 31—32; Românii au luat scrierea
dela ei 52 30—32.

scăli 44 38.

schieren (germ. scheren) 51 32.

Schiuder v. Scutari.

Sciția (Schitia) 25 3, 7, 53 33.

Sciți (Schiti) 25 3, 47 15.

scura, a se 37 15.

Scutari (Schiuder) 37 19—20.

Selinuntul, oraș 53 26.

senatori, troieni 19 24; romani 21 13,
22 6, 24 14; venețieni 22 6—7.

Severinul, oraș 46 8, v. Turnul Se-
verin.

Severus, împăratul 30 5—8, 46 8, 19.

Simion dascălul, scrie adăosături la
letopisețul lui Ureche în cari o-
cărăște pe Moldoveni <3 12—13>,
5 13—20, 7 1—8, 37 18—38 15.

Siretul 39 12, 14, 41 2.

Siria 23 10.

Slovacii (Slovații) 47 11.

Slovenii 47 12; limba lor amestecată
cu cea română 52 13, 28, 54 32.

slujitori romani, recrutați din osta-
tici 36 15—23; renumiți pentru vi-
tejia lor 28 7—9; părăsesc pe Tar-
ciniu Superbul 22 1; cu câți por-
nește Traian 27 8—12; trimiși în co-
lonii 36 23—27, 37 24—25; încălțămîn-
tea 51 7—8; tunsoarea 51 35—52 5.

Soroca 44 26.

Spania (Hispania), mărginește la
apus Italia 12 6; este încunjurată
de ocean 23 2; acolo se unește Me-
diterana cu Oceanul 40 10—11; ține
de Europa 40 11; craii ei stăpânesc
Neapolul 12 21—22; a fost supusă
și colonizată de Romani 23 30,
24 12, 33 22; neamul locuitorilor
47 8; Traian eră spaniol 26 17.

Stiria 12 4.

Stratilat Tiron, mucenicul 36 19—20.

Suceava 44 15, 19—22.
 Suedezii (Şvezii), neamul lor 23 20—21,
 47 5; crăia lor 36 8.
 suliță 36 21.
 Sundu (Zundu), strămoare 35 26—27.
 surgun 16 18.

Ş.

şiştac, monedă polonă 46 22.
 şliah 42 13, 15.
 şliahtici 36 11.
 şpani 36 11.
 Ştefan Vodă cel Mare 44 23—35.

T.

Tanais, Donul 39 16—17.
 Tarciniu cel Mândru 21 7—22 5.
 Tartara, apa 47 15.
 Tatarbunar (Tatarburnari), cetate
 45 11.
 Tații 45 12.
 Tătarii, pustiesc Moldova după primul
 descălecat 5 8—9, 25 3—5, 52 19—20,
 53 32—34, 54 11, 39; Flaccus are răs-
 boae cu ei 18 7—8; Rușii și Polonii
 le plăteau tribut 26 12, 27 3—7; a-
 lungăți din Moldova 38 3—5; re-
 gele Vladislav are lupte cu ei
 38 8—9, 54 22; Troianul făcut îm-
 potrivă lor 41 11—12, 42 10; numele
 47 15; Neoptolem îi bate 45 15—18;
 zic cetății lui Neoptolem Tatar-
 bunar 45 10—11; țări tătărești 40 19;
 clima 49 17.
 Teodosia, Caffa 45 7—8.
 Termus 34 29—32.
 Tesalia 12 25.
 Teșebani 29 17—19.
 Teuton, Teutoni (Tevton, Tevtones)
 47 2, 47 3.
 Tibru (Tivru) 19 12, 34 38.
 Tighinea 44 16.
 timaruri 37 2.
 Tiras, Nistrul 26 2, 39 15—16.
 Tisa 40 34.
 Toscana 12 20.

Traian, descălecătorul dintâi al Ro-
 mânilor în Dacia 3 9—10, 6 15, 8 5,
 18 9—10, 47 24, 49 6—7, 44 24; expediția
 contra Dacilor 26 26—28 6, 29 9—
 33 12, 53 21—28, 54 9—13, 20, 40—43;
 aduce coloniști 31 2—33 12, 37 22—
 39 8, 43 11—19; face podul de peste
 Dunăre 29 12—30 17, 45 35, 46 5—7,
 53 30—32; sapă Troianul 40 24—43 10;
 zidește Nicopolul 45 38—46 5; ex-
 pediția în Asia 39 9—40 23; moartea
 lui 40 22—23, 53 25—27; cetăți în Dacia
 anterioare lui 43 35, 44 23; inscrip-
 ție dela el 45 24—34; viața lui scrisă
 de Dion v. Dion; coloniștii aduși de
 el mutați peste Dunăre 53 36—54 4.

Traianopolis 53 27.
 trâmbiță 53 5.
 Troia, Troieni (Troada) 13 22, 19 15—20 22.
 Troianul, val 30 1, 15, 40 24—43 8.
 Troianul, sat 41 22.
 Tudesco, nume dat de Italieni Ger-
 manilor 47 3.
 Tungea, rîu 43 10.
 Turchestan (Turhistan) 47 9.
 Turcii, numesc pe Români: Vlahi 14 17,
 49 2, pe Munteni: Caravlahi 48 8,
 pe Moldoveni: Bogdani 48 7—8, pe
 Nemți: Alamani 46 3—47 1; Mării
 Mediterane îi zic Marea Albă 11 21;
 în loc de exil îi zic surgun 16 18, 44 11;
 numele 47 9—10; obiceiuri militare
 romane la ei 36 28—37 12; fac movile
 pe drumul oștilor 42 14—17; Ştefan
 cel Mare cucerește Chilia dela ei
 44 23—32; se luptă cu împăratul
 din Constantinopol 44 36—37.
 Turnul Neoptolem 45 9—18.
 Turnul Severin 29 15—30 16, 45 35—37,
 46 7—8.
 Turnus 20 11—18.

Ț.

Țarigrad 12 8, 14, 35 10, 11, 37 18, 19, 40 4,
 54 35, 37; împăratul Țarigradului
 44 37.

U.

- Udriiul v. Adrianopole.
 Uhri 47 17.
 Uivar, Neuhäusel 29 24.
 Umbria 12 20, 34 29-32.
 Unguri, cum numesc pe Italiani și Români 14 5-6, 39 6-8, 49 4; supt Atila se stabilesc în Ungaria 25 5, 38 5, 53 33-34; numele lor 47 16-17; obiceiuri la mese 52 40; țara ungu-rească 31 1-2; Vladislav (Laslău) primește tâlhari romani în ajutor împotriva Tătarilor 6 8-10, 54 16-22; limba lor amestecată cu cea română 54 31; Românii din Ungaria 3 5-6, 16, 33 10-12, 48 24-49 1.
 Ureche vornicul, a scris Ietopisețul său dela Dragoș Vodă 5 3-12; n'a găsit nimic scris despre domniile dintâi 5 21-6 4; urmează pe Bielski și Paszkowski 6 5-6; admite că numele de Vlahi vine dela Flaccus 8 1, 17 20-22; nu pome-nește de Soroca 44 26-27; scrie despre Chilia și despre Crăciuna 44 27-35, 45 21.

V.

- Valahia, nume dat de streini Mun-teniei 39 7-8.
 Valashos (ac. plur.), nume dat de Francezi Italianilor și Românilor 14 1-2, 48 5, 49 3.
 Vallios (ac. plur.), nume dat de Nemți Italianilor și Românilor 13 26-14 1, 39 6, 48 5, 49 3.

- Varadinul, Oradea (Mare) 40 34.
 Varro, scrie despre bocet la înmor-mântări 53 12-15.
 Vciorașnoe, oraș 41 5, 25.
 Veneția 11 14; descălecată de An-tenor 13 22-23, 20 3; cărmuită de senatori 22 6-7; golful Veneției 11 17-18.
 Venețienii 11 17.
 veterani 36 23.
 vetre, pânze 35 28.
 Vidov, baltă 17 3-4, 44 14.
 Vladislav (Laslău), regele Ungurilor 6 8-10, 54 16-22.
 Vlah, nume dat de streini Italiei 39 6, și Românilor 14 17, 39 6-8, 48 3-5, 49 2; combaterea părerii că ar veni dela Flaccus 7 16-8 1, 16 11-18 15, 49 8-9, 52 11.
 Vlahos, nume dat de Greci Munte-nilor 48 9.
 Vloh nume dat de Poloni Italiei și Italianilor 14 2-19, 18 10, 39 7, 48 4-6, 49 5-6.
 Vlosca zemlea (=țara Italiei), nume dat de Poloni Italiei 14 7.
 Volga 23 14, 38 5.
 Volosca zemlea (=țara Moldovei), nume dat de Poloni Moldovei 14 7-8.
 Vloșin, nume dat de Poloni și Ruși Moldovenilor 14 3, 48 5, 49 3-4.

Z.

- zatocenie, exil 16 22.
 Zenta (Sente) 40 35.